

નિવેદન

(પ્રથમાવૃત્તિ)

આ વસ્તુ છપાઈ ગયા લગભગ બાર મહિના થવા આવ્યા. મૂળ
ખેંટર પછી નિર્મલ, સંગ્રામ સંગ્રહ, અને સોળ ચિત્રો, એ ત્રણ મુખ્ય
અને મહત્વની બાબતો ઉમેરવાના અનુકુળ સમયની રાહ જોતાં આટલો
લાંબો કાળ ગયો; છતાં સ્થિતિતો તેવી જ રહી. છેવટે તુર્તમાં તો આટલી
પ્રવૃત્તિને પણ પ્રકાશમાં મુકી દેવી ઉચિત ધારી તદ્દનુસાર આ છુટકો નમ્ર
નિવેદન સાથે પૂરી કરવામાં આવે છે; આશા તો એટલી આગળ વધે છે
કે અનુકુળતા આવ્યા પછી તો આજ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ આજ
વર્ષમાં પ્રગટ કરવી પારશે.

૧૯૯૫ ચૈત્રી પૂર્ણિમા

બીજી આવૃત્તિનો જન્મ !

એક વર્ષના અંતે પ્રથમ આવૃત્તિની નકલોનો ઉદ્ધાર થવાનો પ્રસંગ
આવ્યો. પરંતુ તેમાં પણ એક વિગત આગ્યું. શ્રીમાન માહકને આ વસ્તુમાં
અમુક સુધારા જોઈતા હતા જ; એટલે શક્ય તેટલા સુધારાને સ્થાન આપી
શ્રીમાન ઐષ્ટીવર્ષની ઇચ્છાને બનતે પ્રયત્ને પહોંચી વળવાનો આમ્રમ સેવ્યો
છે. પેપરમાં, પ્રિન્ટીંગ પદ્ધતિમાં અને ટાઈપમાં ફેરફાર કર્યો છે, એટલે
નવા ફેરફારથી પાંચ ફરમા વધ્યા છે; તે ઉપરાંત આક ચિત્રો આપવામાં
આવ્યા છે, એટલે પહેલી આવૃત્તિ કરતાં આ બીજી આવૃત્તિમાં એટલો
ખર્ચ વિશેષ કરવામાં આવ્યો છે; છતાં હજી પણ તેમાં વિશેષ ફેરફાર-વધા-
રાની દેખીતીજ આવશ્યકતા રહી છે, તે અણુધારી રીતે જરૂર મળી
રહેશે જ. જેમ પહેલી આવૃત્તિના નીકાલ પૂર્વેજ આ દિતિયાવૃત્તિ
ઑર્ડરથી જન્મ પામી અને ખપી ગઈ તેમ !

નોંધ:— જ્યોતિ પ્રેસ તરફથી મળેલી ઘણી વિશેષ અનુકૂળતાને
હીથે આ પ્રકાશન માત્ર પંદર દિવસમાં જ તૈયાર થઈ શક્યું છે.

૧૯૯૫ વૈશાખી પૂર્ણિમા.

સ્ત્રી ધર્મ

જનની જણુ તો હરિભક્ત હાં દાતા હાં શૂર;
નહિતો રહેજે વાંઝણી મત ગુમાવતી નૂર.

આ આર્યાવત્તમાં-આર્ય રમણીઓના જીવનમાં મહત્વનો કામ વિષય હોય તો હિંદુ સ્ત્રીઓનું સતીત્વજ પ્રથમ પદે આવે છે. ભરતખંડનું એ મહાન ભાગ્ય અને ગૌરવ હજુ સુધી ખીમ કામ પણ દેશે છીનવી લીધું નથી, અને લાગે છે કે ખીજ કામ પણ પ્રજા આર્યરમણીની શુદ્ધ પંક્તિમાં જેસી શકે તેટલી નિર્મળતા પ્રાપ્ત કરી શકશે પણ નહિ જ. આ વિષયને વધારે ગ્રીષ્મવટથી સમજવા જાટે જૈન ધર્મ-તેમાંની કથાઓ-વિશેષે કરી સતીઓના જીવન ચરિત્રો અવશ્ય વંચાવા જોઈએ છે. જેટલી ગ્રીષ્મવટથી શીયળ સંબંધી છણાવટ જૈન ધર્મે કરી છે તેટલી અન્ય કામ પણ ધર્મે નથી જ કરી. મનુષ્ય જીવન જેટલું ચારિત્ર્યની શ્રેષ્ઠતાથી દીપે છે તેટલું ખીજ કામ પણ જરૂરીયાતને તે રચાને મુકી ચલાવી શકાશે નહિ. ચારિત્ર્યમાં મુખ્ય મહત્વની વસ્તુ શીયળ જ છે; પાત્ર ભલેને પુરુષ હો કે સ્ત્રી હો. પુરુષ જીવનની મહત્તા પણ તેના પરજ અવલંબે છે. પણ અત્ર તો સ્ત્રી પામની જ કથાઓ છે, મારે પુરુષ સંબંધી વાદ કેવાત અસ્થાને છે; અલખત પુરુષ કલંક દશ્યમાન નથી થતું, ન્યારે સ્ત્રી કલંક દશ્યમાન થાય છે, છતાં ઘણાં કારણોને લઈને. ભૂમિની પવિત્રતા વિશેષ જરૂરની છે તે દૂર્લભ કરવા જેવું નથી, તેથી વર્તમાન સમયના પ્રવાહમાં સમાનતા મઢી બેસવા જતાં શ્રેષ્ઠતાનું ગિરદ સરિ ન જાય તેવી સાવધાનીથી જ જીવવાની જરૂર છે. “તું ધોગી યષ્ઠ્ય તો ભલે હું ધોળશ્ચ રહીશ,” એમ ન થવું જોઈએ. “રામનો જમાનો ગયો તો હવે સીતાનો જમાનો શાનો હોય?” એમ કહી મન મનાવવાથી કંઈ જ લાભ નથી. જગડવું સહેલું છે, નિર્મળ રહેવું મુશ્કેલ છે, નિર્મળતાને સમજવા અને મહત્ત્વ કરવી તે દીર્ઘસૂત્રીઓને ધર્મ છે. સામાના પતન તરફ દ્રષ્ટિ રાખવાથી સ્વકલ્યાણ મુકાય છે, એમ ન થવું જોઈએ. પોતાનાજ માર્ગ અને ધર્મ પ્રતિ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. સુમેયુ કિંબદ્ધના.

પ્રશસ્તિ

મુંબઈમાં પોતાની પેઢી જમાવી રહેલા કચ્છ-મુદ્રા નિવાસી શ્રી પદ્મશી પ્રેમજી ઝવેરીએ-પોતાના સરળ ધર્મપ્રેમી પત્નિશ્રોની યાદગીરી નિમિત્તે આ શ્રી ઉપયોગી ધાર્મિક પુસ્તકની ચોચ કદર કરી લઢાણી કરવા પૂર્ણ આવૃત્તિ ખરીદી લઈ ખાસ ઉત્તેજન આપ્યું છે, તે બદલ હું તેઓશ્રીનો આભાર માનુ છું. દુકં સમયના પરિચયથી મહુને જણાયું છે કે તેઓશ્રી શ્રી ઉપયોગી ધાર્મિક કેલવણીના ખાસ હિમાયતી છે. આ રીતે તેઓનું જીવન ખીજાઓને દૃષ્ટાંત રૂપ થઈ પડે એવું છે. તેમનું અનુકરણ કરવાથી પોતાનો અને સમાજનો સંસાર સુંદર બની શકે છે, અને સાથે ધર્મ પામવા પમાડવાનો લાભ પણ મળે છે.

પ્રકાશક.

શ્રી. પદ્મશી પ્રેમજી ઝવેરીના ધર્મપત્નિ
 ગા. સૌ. સ્વ. બહેન ઝવેર બહેન

જન્મ :
 સંવત ૧૯૬૦.

દેહોત્સર્ગ :
 સંવત ૧૯૮૫.

પતિવ્રત પાલન અને પ્રહાયર્થવ્રત

માર આશ્રમમાંના ગૃહસ્થાશ્રમને વિષે સ્ત્રી-ધર્મનું મહત્વ ફક્ત પતિવ્રત પરિપાલનમાં જ રહેલું છે, હૃદયની નિર્મળતા સાથે દેહની પવિત્રતાની આવશ્યકતા સર્વ ધર્મોમાં એક સરખી રીતે સ્વિકારવામાં આવી છે. દેહની કુદરતી લાગણી સર્વ પ્રાણીઓમાં એક સરખી રહેતી છે. મનુષ્ય પ્રાણીમાં જ્ઞાન પિપાસા-જન્ય સા વૃત્તિ એક વિશેષ પ્રકારે છે.

લાહાર નિદ્રા મય મૈથુનં ચ, સામાન્યમેતત્ પશુમિતં રાણામ્;
ધર્મોહિતેશામધિકો વિશેષો, ધર્મેણ હીનાઃ પશુભીઃ સમાનાઃ ॥

એ ધર્મ, જ્ઞાન વિના પામી શકાતો નથી. એટલે મ્હારા અધિનમત મુજબ ધર્મ પામવાનું જે મુખ્ય શાધન તે માત્ર જ્ઞાન છે અને તે જ્ઞાન માત્ર મનુષ્ય પ્રાણીને જ લભ્ય છે જે જ્ઞાન આપણને સ્વતંત્ર વિચાર શક્તિ આપે છે તેજ જ્ઞાન આપણને સાથે સાથે સ્વતંત્રતા અને સ્વચ્છંદનામાં રહેલા ભેદનું પૂર્ણ જ્ઞાન પણ કરાવેજ છે. તેજ રીતે ધર્મ પણ બે પ્રકારના છે. સામાન્ય ધર્મ-વ્યવહાર ધર્મ-સમાજે માન્ય કરેલો-નકી કરેલો કે જે પળાતો હોય તે. બીજો વિશિષ્ટ ધર્મ-ઈષ્ટ દેવોએ પ્રેરેલો જન્મ સાથે બક્ષિસ કરેલો હોય તે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા પ્રાણીઓને વ્યવહાર ધર્મ મુખ્યત્વે પાળવો પડે છે; જ્યારે સન્યાસીઓ માટે તો ફક્ત વિશિષ્ટ ધર્મજ એક આશ્રયરૂપે રહેલો છે.

દેહધારી પ્રાણી [મનુષ્ય] ચારે પ્રકારના આશ્રમ પાળીનેજ મૃત્યુ પામે એવું સદા સર્વત્ર બનેજ એમ ચોક્કસ નથી હોતું. અકાળે પણ મૃત્યુ તો આવવાનો સંભવ છે જ. ગૃહસ્થાશ્રમ પાળવાના સમય દરમિયાન સ્ત્રી યા પુરૂષના મૃત્યુથી બીજાને વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જીવંત રહેલા પ્રાણીએ (મનુષ્યે) દેહની નિર્મળતા સંરક્ષવા માટે ફરી લગ્ન કરવાની આવશ્યકતા રહેતીજ નથી. આ નિયમ સમાજે (સોક વ્યવહારે) નકી કરેલો અને સર્વ કોમમાં એક સરખો ચાલતો આવેલો સ્વિકારાયેલો છે; પછી ભલે તે જીવંત રહેલું પ્રાણી માત્ર સ્ત્રી હો કે પુરૂષ હોય ! તેનું નામ એક પતિવ્રત અને એક પતિવ્રત. દૃષ્ટાન્ત રૂપે પુરૂષ તરીકે તેનું નામ રામ અને સ્ત્રી તરીકે તેનું નામ સીતા ! આ વ્યવહાર ધર્મ પરિપાલનમાં બન્ને નર યા નારીજાતને માટે સરખીજ નિર્મળતાનો નિયમ સ્વિકારાયેલો

છે; બાકી વર્તમાન સમયે પુરુષજાત તેનું અધિક અધિક પણ ખંડન કરે છે છતાં ! નિર્મળતાનું ખંડન થાય છતાં તે આવકારદાયક તો નથીજ. સીતા સમ પવિત્રતાના અભાવે રામે પોતાની નિર્મળતા છાંડવાની સલાહ યોગ્ય નથી, તેજ રીતે રામ સમ નિર્મળ પૌરુષત્વના અભાવે સીતા સમ સ્ત્રી પાત્રે ગંદા જળથી પોતાનો દેહ રગડવાની કામંજ સલાહ નજ આપે.

પતિવ્રત પાળવામાં તાબેદારી ઉકાવવી પડેજ છે; જ્યારે તદ્દન સ્વતંત્રતા વાંચ્છુ સ્ત્રી વર્ગને માટે અખંડ પ્રહાર્ય પાલનમાં તો કામની પણ તાબેદારી રહેલી નથી. જાળપણથીજ શ્રેષ્ઠતમ માર્ગે વિચરવાની અભિલાષાવાળા સ્ત્રીઓ માટે તો આજ ઉત્તમ સાધન છે. ગૃહસ્થાશ્રમ જેનું ખંડિત થયેલું છે, તેવી સ્ત્રીઓ માટે પણ તેજ માર્ગ ધષ્ટ છે.

સ્વતંત્રતા મેળવવા જતાં સ્વચ્છંદતાના માર્ગે ન વહી જવાય તે ખાસ લક્ષમાં લેવાનું છે. પૂર્ણ જ્ઞાન વડે કરીને અને સ્વતંત્ર વિચાર શક્તિએ કરીને, વિશિષ્ટ ધર્મના નિયમો મુજબ નિર્મળ જીવન વંદન કરવા માટે સમયને પણ લક્ષમાં લેવો જોઈએ છે. શરીરની સ્વતંત્રતા શરીર બળ વિના સ્વચ્છંદતાનોજ માર્ગ ગ્રહણ કરાવશે; જે પરિણામે દુષ્પ્રદાવી થઈ પડવાનો. દેહની સ્થિતિને અનુસરીનેજ દેહ ધર્મ સમજવાની જરૂર છે. તાત્પર્ય એ છે કે 'સ્વતંત્રતા' એ શબ્દ 'યોગ્યતા' પ્રાપ્તિ વિના ભૂજંગ સમ ભયંકર છે; એને સમજવા માટે અનુભવીઓના જ્ઞાનની સહાયની આવશ્યકતા રહેલી છેજ. એ અનુભવી વર્ગ એટલે જ્ઞાનીગુરુ, કામપણ પ્રકારના સ્વાર્થ સિવાય જે જીવન માર્ગ સૂચન કરી શકે તેજ જ્ઞાની ગુરુ. અહીં તેનો 'અનુભવિ વડિલ વર્ગ' ની સંજ્ઞા વડે નિર્દેશ કર્યો છે; અને તેઓજ વિશેષ રક્ષણ કરી શકે અને સલાહ આપી શકે એવી સંભવ છે.

આ પુસ્તકમાં પ્રહાર્યનેજ વિશેષ મહત્ત્વ આપવામાં આવ્યું છે; અને સન્યસત આશ્રમની મહત્તા સર્વત્ર સર્વ કાળે એક સરખીજ સર્વ ધર્મોમાં સ્વિકારવામાં આવેલી છે જ; તે સન્યસતના મૂળમાં જ સંસાર ત્યાગ તો પ્રથમ પહેલું હોય એ કુદરતી જ છે. સંસાર ત્યાગ એટલે પ્રહાર્ય પાલનની શરૂઆત. તેમાં વેરાગ સ્વભાવિક જ રહેલો છે. સ્ત્રીઓને પોતાના ધર્મના રક્ષણ અર્થે અનેક પ્રકારના શિક્ષણ સાથે આવા પ્રકારના ધાર્મિક કથા મન્યોનું વાંચન સમય પરત્વે ખાસ જરૂરનું છે. સુજેયુ કિંજલુના !

જૈન સોળ સતી ચરિત્ર

અનુક્રમણિકા.

ક્રમાંક	નામ નિર્દેશ.	પૃષ્ઠાંક
૧ બ્રાહ્મી, મુંદરી ...	૧
૨ અદનબાળા	૯
૩ રાજિમતી.	૨૧
૪ દ્રૌપદી ...	૩૧
૫ કૌશલ્યા ...	૪૧
૬ મૃગાવતી ...	૪૯
૭ સુલસા. ...	૬૧
૮ સીતાજી ...	૭૭
૯ સુભદ્રા. ...	૯૭
૧૦ શીવાસતી ...	૧૦૩
૧૧ કુંતાજી ...	૧૦૫
૧૨ શીખવતી...	૧૧૩
૧૩ હમયંતી ...	૧૨૯
૧૪ પુષ્પચુલા ...	૧૪૯
૧૫ પ્રભાવતા ...	૧૫૩
૧૬ પદ્માવતી ...	૧૫૫
	... સમાપ્તિ ...	૧૫૬
	... ટાઇટલ આદિ ...	૪
	... પ્રસ્તાવનાદિ ...	૪

પ્રાહ્મી અને સુંદરી

તપ જપ શુદ્ધ શિયળ આદિ પાળનાર માણસ સર્વ કર્મ ક્ષય કરીને પ્રાહ્મી અને સુંદરીની પેઠે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.

પવિત્ર આર્યવર્તના દક્ષિણ ભરત ક્ષેત્રમાં અયોધ્યા નગરીમાં ત્રીજા આરાના અંતમાં સાતમા કુલકર નાલિરાજના કુળદીપક જગદ્ગુરુ શ્રી ઋષભદેવજી આદિરાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેને સકળ ગુણસંપન્ન બે રાણીઓ હતી. એકનું નામ સુમંગલા અને બીજીનું નામ સુનંદા.

એક વેળા રાત્રિના ચોથા પહોરના પાછલા ભાગમાં સુમંગલા રાણીએ ચૌદ મોટાં સ્વપ્ન દીઠાં. એ ચૌદ મહાસ્વપ્ન જોઈ જામત થઈ; તે સ્વપ્ન પતિને કહી સંભળાવ્યાં; પતિના મુખથી તેનો પૂરતો ખુલાસો મેળવી ચકવતી પદ ધરનાર પુત્ર થશે એવો નિર્ણય કરી ગર્ભધાન સમયે જીવન નિર્ગમન માટે નિયમો નક્કી કર્યા.

વૈદકશાસ્ત્ર કહે છે કે—ગર્ભવતી સ્ત્રીઓએ અતિશય ગરમ, ઠંડું, ગરમ મસાલાવાળું, તીણું, ખારું, ખાટું, ગળ્યું, ભારે અને પાતળું ભોજન ઉપયોગમાં ન લેવું જોઈએ. વળી ઘણું હસવું, બોલવું, સુવું, જાગવું, હસવું દ્રવ્યું ને વાહન ઉપર બેસી શરીરને તકલીફ પડે તેમ જવું આવવું, વધારે પડતું ખાવું, વારં-વાર અંજન આંજવું, થાક લાગે તેવાં કામ કરવાં, અયોગ્ય નાટક ચેટક જોવાં અને પ્રતિકુળ રમ્મત ગમ્મત કરવાથી ગર્ભ

ખામી ભરેલો નવડે છે. ગર્ભવતી સ્ત્રીઓએ પોતાના તન-મનને કંટાળો ન આવે તેટલો સમય નીતિનાં ને બોધદાયક છવન ચરિત્રોના પુસ્તકો વાંચવા, સાદો, મનપસંદ ને ગર્ભને પુષ્ટિ આપનારો જોરાક લેવો; ધર્મધ્યાન, દયા, દાન, સત્ય વગેરેમાં રુચિ રાખવી; અંગ ઉપર સ્વચ્છ વસ્ત્રો પહેરવાં, મનમાં ઉત્તમ વિચારો ને સંકલ્પો કરવા, જેથી ગર્ભ ઉપર ઉત્તમ અસર થાય, અને શ્રેષ્ઠ સંસ્કારોનું બીજ રોપાય; કારણ કે બાળકને સદ્ગુણી કે દુર્ગુણી જનાવવો એ માતાનાજ હાથમાં છે.

સુમંગળા દેવીએ ઉપર પ્રમાણેના નિયમો પાળી પોતાના ગર્ભને શ્રેષ્ઠ જનાવવાનું લક્ષ રાખ્યું. જ્યારે ગર્ભમયોદા પૂરી થઈ ત્યારે શુભ સમયે સુખ સમાધિ સહિત પુત્ર પુત્રીના જોડલાને જન્મ આપ્યો.

સુનંદા રાણીએ પણ ઉપર કહી ગતાવેલાં ચૌદ સ્વપ્નમાંથી ફક્ત ચાર સ્વપ્ન દીઠાં, અને તે સ્વપ્નના પ્રભાવથી ગર્ભકાળ પૂર્ણ થતાં પુત્ર પુત્રીના જોડલાને જન્મ આપ્યો. એ પછી અનુક્રમે સુમંગળાએ ઝોગણપચાસ પુત્રનાં જોડલાને જન્મ આપ્યો. એમ આદિરાજને સો પુત્ર ને બે પુત્રી થયાં.

શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુને ઇંદ્રે રાજ્યાભિષેક કર્યો; કેમકે તે વંશંતનાં ભદ્રિક સુગલિયા લોકવ્યવહાર વગેરેથી તદ્દન અજાણ્યા હતાં. તેથી ઇંદ્રને રાજ્યાભિષેક કરવાની ફરજ પડી હતી. આદીશ્વર પ્રભુએ રાજ્યાસન પર બિરાજમાન થઈ તે સુગલિયાઓને લોક વ્યવહાર સમજાવ્યો.

સુમંગળા દેવીએ પહેલું જોડલું પ્રસવ્યું, તેમાં પુત્રનું નામ ભરતકુમાર અને પુત્રીનું નામ ગ્રાહી પાડ્યું. તેમજ સુનંદા દેવીએ બે જોડલું પ્રસવ્યું; તેમાં પુત્રનું નામ બાહુબળી અને પુત્રીનું નામ સુદરી પાડ્યું હતું.

પુત્ર પુત્રીઓ જ્યારે કળા શિખવા લાયક ઉમરનાં થયાં ત્યારે પિતા ઋષભદેવજીએ પાટવીકુમાર ભરતને સો નાતની

શિષ્યકળા, બ્રાહ્મીને અઠાર બાતની લેખનકળા, અને સુંદરીને ગણિતવિદ્યા શીખવી; એટલે ભરતને પુરુષની બહેન-તેર કળાઓ શીખવી અને બ્રાહ્મીને સ્ત્રીની ચોમક કળાઓ શીખવી. લાખ પૂર્વ આયુધ્યને અતે શ્રી ઋષભદેવજીએ ભરત-કુમારને રાજ્યાભિષેક કરી રાજ્યભાર સોંપ્યો તેમજ બાહુબળી વગેરે નવાણું પુત્રને પણ જુદા જુદા દેશોનાં રાજ્યો આપ્યાં.

લોકાંતિક દેવોના કહેવાથી દીક્ષા સમય નજીક આવ્યો. બાણી આદિનાથ પ્રભુએ એક વર્ષ સુધી દાન દેવાનું શરૂ કર્યું; પછી દીક્ષા અંગીકાર કરી. એક વર્ષની સુદતનો લાભાંતરાય લોગવી ઈર્મદ્વય કરી વડના છાંડ હેઠળ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. તે વેળાએ ચોસડ ઇંદ્રો તથા ખીજા દેવોએ સમવસરજીની રચના કરી. તે ત્રિગઢ મધ્યના ધર્માસન ઉપર આદિપ્રભુએ પહેલવહેલી ધર્મદેશનાની પ્રણાલિકા શરૂ કરી. એ વેળાએ બાર વર્ષના પૈકીની મનુષ્યની પર્યાકામાં એકલા ભરતરાજના પાંચસો પુત્રો તથા સાતસો પોત્રોએ વૈરાગ્ય પામી પ્રભુના હાથે મહાવ્રત અંગીકાર કર્યા.

બ્રાહ્મીને વૈરાગ્યનો રંગ લાગતા દીક્ષા શરૂ કરવાની મરજી થઈ, ભરતરાજની પરવાનગી મળે તોજ તેણીનાથી દીક્ષા લઈ શકાય એમ હતું. તે વખતના સુમલ ધર્મ સુજળ જે ભેડહું જન્મ્યુ હોય તેમાંનાં પુત્ર પુત્રી તેજ વર કન્યા ગણાય. આમ હોઈ ભરતરાજ પોતાની સાથે જન્મેલી બ્રાહ્મીને માટે હકદાર હતા. એટલે તે તેને રજા ન આપે ત્યાં સુધી બ્રાહ્મી દીક્ષા લઈ શકે એમ નહોતું. તેથી બ્રાહ્મીએ વ્રત લેવા દેવા ભરતપ્રભુને વિનંતિ કરી; પૂર્વ પુણ્યોદયના યોગે તેમ કરવાની ભરતજીએ રજા આપી; એટલે બ્રાહ્મીએ તુરત દીક્ષા લઈ લીધી.

બ્રાહ્મીને દીક્ષિત જોઈ સુંદરીને પણ જ સાર ત્યાગની ઇચ્છા થઈ; ઉપરના નિયમ સુજળ સુંદરી ઉપર બાહુબળીનો હક્ક હતો, બાહુબળીની તેને રજા તો મળી, તેથી દીક્ષા લઈ સાધ્વી થવા તૈયાર થઈ; ત્યારે અંતરાય

કર્મના ઉદયથી દીક્ષા લેતાં ભરતજીએ અટકાવી. કારણકે પ્રાણીએ દીક્ષા લીધી અને સુંદરી પણ દીક્ષા લઈ લે તો પછી સ્ત્રીરત્ન બનાવે એવી બીજી કોઈ સદ્ગુણ સંપન્ન સ્ત્રી ન હતી; માટે સ્ત્રીરત્ન કરવાની ઇચ્છાએ દીક્ષા અંગીકાર કરતાં મના કરી. વડીલની અનુમતિ નહીં મળવાથી સુંદરીને નિરૂપાએ ગૃહસ્થાવાસમાં રહેવાની જરૂર પડી.

સુંદરીએ વિચાર્યું કે—“હું કોઈ એવો ઉપાય કરું કે મને ભરતજી પોતેજ સ્ત્રીરત્ન થવા માટે ના કહે. મારું સૌંદર્ય એજ મારા વિચારોને આકે આવનાર છે. માટે એ રૂપને નષ્ટ કરવું એજ યોગ્ય છે; રૂપ નષ્ટ થયું કે ભરતજી એની મેળેજ સ્ત્રીરત્ન થવા ના કહેશે. એ રૂપનો નાશ કરવા તપ કરવો યોગ્ય છે, કે જેથી ધાર્યું સિદ્ધ થાય.” એમ વિચારી પોતાની ધારણાને અમલમાં મૂકવાની તક યોજવા લાગી. થોડાજ સમય પછી ભરતજી દિગ્વિજય કરવા—છ ખંડ સાધવા નીકળ્યા; છ ખંડ સાધતાં સાઠ હજાર વર્ષ વહી ગયાં. આ સમયનો લાભ લઈ સુંદરીએ છએ વિગય—એટલે હુધ, દહીં થી, તેલ, ગોળ અને ખાંડનો ત્યાગ કરી દીધો. મતલબ કે સાઠ હજાર વર્ષ લગી આંખિલનો તપ કર્યો.

શરીરનો તો એ ધર્મ છે કે, જ્યાંસુધી એને પુષ્ટિ કરનારા પદાર્થો મળે ત્યાં સુધી રૂપપુષ્ટ રહે છે; પણ એવા પદાર્થો મળતા જાંધ થયા કે તે કરમાઈ જાય છે; તેમાં પણ સુંદરીના શરીરને તો થોડાં ને ઘણાં સાઠ હજાર વર્ષ એવો આહાર ન મળ્યો. એટલે પછી તેણીનું શરીર કેવું કરમાઈ ગયું હશે ? ક્રૂરત ‘હાડપિંજર’—ચામડીથી મહેલું જ રહ્યું હોવું જોઈએ.

ભરત મહારાજ છ ખંડ સાધી પાછાં કર્યા ત્યારે દિગ્વિજયી રાજરાજેશ્વર ભરત મહારાજએ નગિ અને વિનમીની બહેનને સ્ત્રીનાં પૂર્ણ શુભ લક્ષણોયુક્ત જોઈને સ્ત્રીરત્ન બનાવી. ભરત રાજેશ્વર સ્ત્રીરત્ન સહિત અયોધ્યા આવી પહોંચ્યા. સુંદરીને નિહાળી તો તેણીના શરીરની દશા હીમ પડવાથી પોયણાની

દશા થાય તેવી થઈ ગયેલી નેઈ; એવી વીરૂપ સુંદરીને દેખી સેવકોને જોઈ અને આશ્ચર્ય સાથે પૂછ્યું કે:—

“શું મારા ક્રોધારમાં અનાજની તંગી પડી છે? શું પૃથ્વી રસ કેસ વગરની થઈ અનાજનો જથ્થો પેદા કરી શકતી નથી? શું સુંદરીની મરણ મુજબ ખાનપાન આપી શકાય નથી? શું રસોઈ બનતીજ નથી? અથવા તેને કલેશ થઈ આવે એવું વર્તન કોઈએ કર્યું કે કોઈ ભારે વ્યાધિ થતાં આમ બન્યું છે? જો એમ ન હોય તો સુંદરીની શરીર સંપત્તિ ક્ષીણ થાયી થઈ?”

ભરતેશ્વરનું આવું બોલવું સાંભળી સેવકોએ જણાવ્યું કે—
“રાજેન્દ્રમણિ! આપના રાજમહેલમાં કુલપવૃક્ષની પેઠે સકળ વસ્તુ ઈચ્છા કરતાં નજર આગળ હાજર થાય છે ત્યાં શી વાતની તંગી હોય? પરંતુ આપ ભૂપાળ સૂડામણી કિંવિવજ્ય કરવા પધાર્યો ત્યારથી શ્રીમતી સુંદરીએ આંગિલનો તપ આદર્યો, જેથી શરીરની આ દશા થઈ છે. અમોએ અતિ આગ્રહ પૂર્વક વિગય વાપરવા પુષ્કળ આજીજી કરી હતી.

સેવકોતું કથન સાંભળી તથા સુંદરીના વૈરાગ્ય તરફ ધ્યાન આપી ભરતેન્દ્રે મન સાથે વિચાર્યું કે—“સુંદરી સરખી સુલક્ષ્ણી-ત્રી પોતાના શરીર વડે હંમેશાં મોક્ષ લક્ષ્મી સંપાદન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યા કરે છે, અને લોગની વાંછનાવાળા મનુષ્યો પોતાના શરીર વડે દુર્ગતિનાં વાસ્તી બને છે. આ શરીર તો હંમેશાં રોગ, ચિંતા, મળ, મૂત્ર, સ્લેષ્મ વગેરે ગંદા પદાર્થો લડેજ ભરેલું છે, છતાં તેવા શરીરને શું અતરહિ મુગંધી પદાર્થોથી મુવાસિત બનાવી શકાય? ગંદી દેહના માટે ગર્વ રાખવો એ બિલકુલ ગાડાઈ જ છે. ધન્ય મારી બહેનને છે કે જેણે આ માયાવી સંસાર ચક્રમાં ધન અને શરીરની અનિત્યતાનો ખ્યાલ કરી, નિત્ય અખંડ સુખદાતા સંયમને અંગીકાર કરવા તૈયાર થઈ; છતાં મેં તેણીને તેમ કરતાં અટકાવી વિષય વાસનાને તૃપ્ત કરવા ધારણા રાખી; તથાપિ તેણે પોતાની ધારણાને સફળ કરવા કઠીણ તપ આદર્યો અને મને પણ સંસારના ક્ષણિક સુખનો ખ્યાલ

આપ્યો; પણ મારી વાસનાઓ બળવાન છે, તેથી મારાથી કશું આત્મકલ્યાણ થઈ શકે તેમ નથી, માટે આત્માનું કલ્યાણ કરવા તૈયાર છે તેને શા માટે અંતરાય કરવો? બલે એ દીક્ષા ગ્રહણ કરે. ” એમ વિચારી સુંદરીને સંયમ લેવા માટે રત્ન આપવા ધાર્યું.

તે સમયે પ્રથમ તીર્થ કર શ્રી આદિ જીનેશ્વર વિહાર કરી પૃથિવને પાવન કરતા કરતા અયોધ્યાના ઉદ્યાનમાં સમોસર્યા. એટલે વનપાળકે પ્રભુ પધાર્યાની ભરત રાજેન્દ્રને ખબર આપી. રાજેન્દ્રે વધામણીના બહલામાં તેને પુષ્કળ ધન આપી સુખી કયો. તે પછી ભરતજી મોટા આડંબર સહિત સ્વર્ગન, પુરર્ગન સાથે પ્રભુ વંદનાર્યે ઉદ્યાનમાં ગયા; શસ્ત્ર, છત્ર, પગરક્ષક, સુકુટ અને આમ્મર એ પાંચ વસ્તુઓ ત્યજીને પ્રભુને વાંદી પર્વદામાં બેઠા. અમૃતથી પણ અત્યંત મીઠી પ્રભુની ધર્મદેશના સાંભળી અતિ આનંદ પામ્યા. ત્યારપછી ભરતેશ્વરે પૂછ્યું કે-“ હે જગતાત ! આ સુંદરી, આરિત્ર અંગીકાર કરવા તૈયાર થઈ હતી છતાં મેં તેણીને અંતરાય કરાવ્યો, તેનું મને મોટું પાપ લાગ્યું છે; માટે હે નાથ ! એ પાપથી મુક્ત થવા ઇચ્છું છું. ” સુંદરી પાસે પોતે કરેલા અંતરાય માટે દિલગીરી દર્શાવી; એટલે સુંદરીએ કહ્યું કે:-

“ દીક્ષા અંગીકાર કર્યા વગર જે વળત વહી ગયો છે તેમાં મારા કર્મનોજ દોષ છે, આપનો નથી, માટે આપને દિલગીરી દર્શાવવાની કશી જરૂર નથી. વર્ષાકાળમાં મેઘની ઝડી લાગી હોય છતાં બપૈયો તરસ્યો રહે એમાં વરસાદનો દોષ નથી, પણ તેના કર્મનોજ દોષ છે. વસંતઋતુમાં સર્વ વૃક્ષ-વેલિયો વગેરે વનસ્પતિ નવપાલ્લવ ફૂલ ફળવંત હોય છે; છતાં કરોડો અંબરાં જેવાં રહે છે એમાં વસંતનો દોષ નહીં, પણ દોષ પોતાનોજ છે. સૂર્ય ઉદય થવાથી પ્રાણી માત્ર દરેક વસ્તુને જોવા શક્તિમાન થાય છે, છતાં ઘૂડ કશું દેખી ન શકે તેમાં સૂર્યનો દોષ નહીં, પરંતુ ઘુવડનોજ દોષ છે. મારું અંતરાય કર્મ મને નક્યું એમાં આપ શું કરો ? ” વગેરે દહી ભરતજીની દિલગીરી

શાંત કરી; તેમની રત્ન લઈ આદિત્યન પાસે દિક્ષા અંગીકાર કરી, હુંકર તપ આદર્યો.

પ્રથમ સાધ્વી બ્રાહ્મણ પ્રભુવચન પ્રમાણે દીક્ષા પાળતા, કઠિન તપ કરતા પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર ધાય તેવા નિરંતર યત્ન કરતા હતા. કેટલોક સમય વહી ગયા પછી જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અંતરાય એ ચાર ધનધાતિ કર્મોનો ક્ષય કરી તપ જગવડે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. સુંદરી સાધ્વી પણ તપ વડે કર્મોનો નાશ કરી કેવળજ્ઞાન પામી. એ જાને સતી સાધ્વી ગો નિઃસ્વાર્થે જાળજીવો ઉપર કરુણાભાવ લાવી ધર્મોપદેશ કરવા ગામ-નગર-પુર-પાટણ વગેરે ક્ષેત્રો ફરસતા અને જીવોને પ્રતિજ્ઞાપ દેતા વિચરવા લાગી. આયુધ્ય ક્ષય સમયે અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર જઈ શુકલ ધ્યાન ધ્યાઈ અંતે શાશ્વત મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત થયું.

તે શિરોમણિ જાલપ્રહારિણી સતીઓએ જે અતિ પ્રશંસાપાત્ર કાર્ય કરી મહાસતીનું પદ મેળવ્યું તે કાર્ય એ હતું કે, સાંસારિક વિષયસુખથી દૂર રહી જ-મથી તે મરણ પર્વત પ્રહારિણીની જ દશામાં આત્મસુખ સાધ્ય કર્યું, એટલું જ નહિ પણ એ જાનેને ભરતચક્રીના સ્ત્રીરત્ન સંખ્યાની અવર્ણનીય સુખ હાજર હતાં, તથાપિ તે સુખોને તણ દઈ આત્મકદયાણુ માટે દીક્ષા અંગીકાર કરી પ્રહાર્યવ્રત પાળ્યું.

એ જાને પૈકી બ્રાહ્મી તો ભરતચક્રીના સ્ત્રીરત્નનો હક્ક ધરાવનારી હતી, તે છતાં પણ પોતાનું પ્રહાર્ય અખંડપણે પાળવા માટે તે સુખનો પૂર્ણ ત્યાગ કર્યો, અને સુંદરી, ચક્રીના સ્ત્રીરત્ન તરીકે હક્કદારજ ન હતી, છતાં તેને અણધાર્યો તેવો જ પ્રસંગ મળ્યો, તોપણ તેથી ન લલચાતાં પોતાનું પ્રહાર્ય અખંડ રાખવા સાઠ હજાર વર્ષ મુખી કઠિન આંગિલ તપ આદરી ત્રણે ગૌરવ વળ પોતાની મારણા પાર પાડી મહામતી પદ પ્રાપ્ત કર્યું.

બ્રાહ્મી અને સુંદરીને સંસારમાં ચક્રવર્તીની પટરાણીનું

પદ આપવા ખુદ ચક્રવર્તી આતુરતા ધરાવતા હતા, તે છતાં તે સુખ, વૈભવ, અધિકાર વિગેરે તરફ તદ્દન અણુગમે જતાવી દીક્ષા લઈ વનમાં ને ગામોગામ વિહાર કરવો, ભિક્ષા માગી આહાર કરવો, તાઢ, તાપ, વર્ષા. વગેરેના પરિસહ સહેવા, માનાપમાન સહન કરવું, વહીલોના વિનય વૈયાવચ્ચ સાચવી અને હુકર તપ કરી અંતે શરીરને વોત્તિરાવવું, એ ચક્રવર્તીની ગૃહિણીના સુખ કરતાં ઘેઘ ગણી લીધું. તેનું કારણ એજ હતું કે-આ મોહમય સંસારનાં સુખ નાશવંત અને દુઃખદાયક છે અને દીક્ષા ગ્રહણ કરી મુક્ત્યમાં સમય વ્યતિત કરવો એ સુખ અચળ સદગતિદાયક છે તેથી સંસારનો ત્યાગ કરી સત્યસુખનો માર્ગ અંગીકાર કર્યો.

ગમે તેવા શ્રીમંતોને તે ચક્રવર્તીના સુખ આગળ અંશ માત્ર પણ સુખ હોતું નથી, તે છતાં તેવા તુચ્છ વૈભવસુખમાં તક્ષીન બની પોતાના આત્મ કલ્યાણ તરફ નજર કરવાની પણ કુરસદ મળતી નથી; કેહત તે નાશવંત સુખમાંજ ગરક રહી અમૂલ્ય મનુષ્ય જન્મને શુભાવતાં હાથવોયની સાથે અંતે મરણને શરણ થવાનું છે. માટે તુચ્છ સાંસારિક સુખમાં સદા દ્વીન ન રહેતાં પરભવના જાતા તરીકે ધર્મ સાધન કરી માનવ ભવ સંકળ કરવા તરફ લક્ષ આપવું જોઈએ છે.

સુંદરીએ પોતાની ધારણામાં ફોતેહ મેળવવા યુક્તિ સાથે સમયસૂચકતા વાપરી મનોરથ સિદ્ધિને વગર હરકતે હાથ કરી; તેજ સુજળ દરેક પ્રાણીએ પોતાના કલ્યાણ અર્થે સાવધ રહેવું જોઈએ.

ભરતજીએ સુંદરીને કલ્યાણ માર્ગે જતાં અટકાવી તે છતાં તેજ માર્ગે વિચરવાની તેની અહગવૃત્તિ જોઈ પોતાની સ્વાર્થી વિચારણાને ધિકારી દિલગીરી દર્શાવી ! પોતાની ભૂલ થઈ હોય તો તે ધ્યાનમાં આવતાં તુરત તે માટે પશ્ચાત્તાપ કરી સત્ય વાતને પ્રશંસવી જોઈએ. ઇતિ ગ્રાણી સુંદરીની કથા.

ચાંદનબાણાની કથા

ચાંદનબાણા અને મૃગાવતી સાધિવલ
શ્રી મેધલ દીરછના સોજાવળી.

ચંદનખાળા

શુદ્ધ ભાવ પૂર્વક સત્પાત્રને વિષે દાન આપનાર નિઃશ્ચે મુક્તિ પાડેને પામે છે.

આ ભરતખંડને વિષે અનેક જિતમંદિરોથી શોભતી કૌશાંખી નામની નગરીમાં સત્તાનિક નામનો ન્યાયી રાજા રાજ્ય કરતો હતો તે ચેટક રાજાની પુત્રી મૃગાવતીને પરણ્યો હતો. રાજા સત્તાનિકને મુગોત્ર નામનો મંત્રી હતો તેને નંદા નામની સ્ત્રી હતી, આ નંદા શાવિકા હતી. તેણીને મૃગાવતીની સાથે સખીભાવ હતો. તે નિત્ય ધર્મ કાર્ય કરતી હતી વળી આ નગરમાં ધનાવહ નામે એકી રહેતો હતો તેને મૃગા નામની સ્ત્રી હતી.

એવે અવગરે છદ્મસ્થપણે વિહાર કરતા શ્રી વીરમણુ પોસ વદિ પડવેને દિવસે ત્યાં આવીને સમવસર્યા ત્યાં તેમણે એવો અભિગ્રહ કર્યો કે, “ પગમાં લોહની બેડી હોય, મસ્તક મુંડેલું હોય, ત્રણ દિન ઉપવાસી હોય, ઉભરા વચ્ચે બેડી હોય એવી કોઈ સ્ત્રી જો મને, ભિક્ષા વેળા વીતી ગઈ હોય તે વખતે (મધ્યાન્હે) સૂપડાના ખૂણામાંથી અડદના ણાકળા વહોરાવે, તો મહારે પારણું કરવું અન્યથા ન કરવું ” એવો અભિગ્રહ લઈને પ્રભુને મધ્યાન્હ સમયે ગોચરી અર્થે ફરતાં ચાર માસ વટી ગયા ! એકદા ભિક્ષાને અર્થે ભમતાં ભમતાં પ્રભુ કટ્થપવૃક્ષની પેઠે મુગોત્ર મંત્રીને ઘેર પધાર્યા ત્યાં દુર્ગળ થઈ ગયાં છં ગાત્ર બેનાં એવા

પ્રભુને જોઈ મંત્રોની સ્ત્રી નંદા બિદ્યા આપવાને હર્ષભેર ઉભી થઈ; ઘી ખાંડ દીર આદિ વહોરાવવા લાગી, પણ તે સર્વ પડતું મૂકીને પ્રભુ પાછા ગયા, ત્યારે નંદાએ પતિને કહ્યું, “હે પ્રિય ? પ્રભુ કેમ બિદ્યા વહોરતા નથી ? તેનું કંઈ કારણ જણાય તો કીક. ” મંત્રીએ કહ્યું, “અન્ન વિના પ્રભુ મૃત્યુ પામશે: માટે તેમણે લીધેલો અભિચ્છન્ન જાણી લેવાની જરૂર છે.” એ પ્રમાણે મૃગાવતીએ પણ પ્રભુને બિદ્યા આપવાને બહુ બહુ ઉપાય કર્યા. પછી મૃગાવતી તથા નંદા એ બેઉ સખીઓએ મળીને પ્રભુને પારણાથે નિમંત્ર્યા. પણ પ્રભુએ કંઈ ગ્રહણ કર્યું નહિ. ત્યારે બન્ને શ્રાવિકાઓ બહુ દુઃખી થઈ. રાજાએ, મંત્રીએ અને તેમની પત્નીઓએ આમ પ્રભુને વહોરાવવાને બહુ બહુ ઉદ્યમ કર્યો.

હવે ચંપાપુરીનો રાજા દધિવાહન ચેટક ભૂપતિની પુત્રી પદ્માવતી કે, જેણીનું બીજું નામ ધારિણી હતું તેણીને પરણ્યો હતો. તે રાજાને વસુમતી નામની પુત્રી હતી. અનુક્રમે દધિવાહન રાજાને સત્તાનિક રાજાની સાથે વેર બંધાયું. તેથી સત્તાનિક રાજાએ શુભ રીતે પોતાના સર્વ સૈન્યને લઈને ચંપા નગરીને ઘેરા દાઢ્યો. તેથી ઘોર યુદ્ધ થયું; હજારો મનુષ્યો તેમાં મરાયા અને દધિવાહન રાજા રાજ્ય મૂકીને નાસી ગયો. પછી સત્તાનિક રાજાએ ચંપાપુરી લુંટી. તેમાં એક મુલતે દધિવાહન રાજાની રાણી ધારિણીને તથા પુત્રી વસુમતીને પકડયાં. સત્તાનિક રાજા તો આશા પ્રવર્તાવી કોશાંબીએ પાછો ગયો.

હવે પેલો મુલત તો ધારિણી અને વસુમતીને લઈને નીકળી પડ્યો. રસ્તે જતાં તેણે કહ્યું. “હે ધારિણી ! તું મહારી સ્ત્રી થા.” ધારિણીએ કહ્યું. “અરે અધમ અને પાપિષ્ઠ ! તેં એ શું કહ્યું ? હું પરસી છું; ને પરસીલપટ પુરુષ તો નરકે જાય છે. પોતાને આધિન સ્ત્રી છતાં જે પુરુષ પરદારા સેવન કરે છે, તે જળથી ભરેલા પૂર્ણ તળાવને મૂકીને ઘડામાંથી જળ પીનારા કાકપક્ષી જેવો સમજવો. કહ્યું છે કે—માતાએ પોતાની યોવન અવસ્થામાં જે છાત્ર આચરણ (શીળભંગ) કર્યું હોય છે, તે

શીળનો લાંબા કરનારા તેના પુત્રોથી સાજિત થાય છે. વળી જે પુરૂષે પરનારી સામું જોયું, તેણે પોતાના આત્માને ધુળ મેળવ્યો, સગાને છાર લીધો ને પગલે પગલે માથાઠાંકણું કંથું સમજવું. વળી સાંભળ, આખા વિશ્વને પોતાના પરાક્રમથી હાંતનાર એવો રાવણ પણ પરઓની વાંછા કરવાથી ધુળ ક્ષય કરીને નરકે ગયો છે.” આ સાંભળ્યા વિના પેલા મુશકે તો ધારિણીનું શીળ ઘાંડન કરવા બહુ બહુ કંથું, પણ તેણીનું મન લેશમાત્ર કંથું નહીં. છેવટે મુશકે બળાત્કાર કરવા માંડ્યો, એટલે ધારિણીએ જીભ કરડી માણુ ત્યાગ કર્યો; માતાના વિયોગથી વસુમતી વિલાપ કરવા લાગી; “હે ભત્રી માતા! તારી મહારા ઉપર બહુ પ્રીતિ હતી, છતાં તું મહેને ત્યજીને અર્ધ ક્ષણમાં જતી રહી! મહારે હવે પરહસ્ત પડવું પડ્યો. તે કરતાં મહારું મૃત્યુ થયું હોત તો બહેતર હતું” એમ બહુ બહુ કંથણુ સ્વરે રૂદન કરી વસુમતી માતાને પગે વળગી પડી, ભૂમિ ઉપર સડી પડી. વળી તે વિલાપ કરતી કહેવા લાગી. “હે માતા! જેમ જળના વિયોગે કાઠવ સૂકાર્ય જઈ તેમાં ફાટ પડે છે, તે પરસ્પરના વિયોગના દુઃખની પ્રતીતિ કરાવે છે; તેની રીતે જો માણુસનું હૃદયક્રમણ બેઠાતું હોત તો, સત્ય સ્નેહની પ્રતીતિ થાત. અહીં તો અતિ વલ્લભજનનું મૃત્યુ થાય છે, ત્યારે પણ નેત્રમાંથી જળના ગિંદુઓ નીકળે છે; તેને બદલે જો લોહીના ગિંદુઓ વહેતા હોત તો સત્ય સ્નેહ પ્રત્યક્ષ દેખાત.”

આવાં આવાં વસુમતીનાં રૂદન વચન સાંભળીને મુશકે બોલ્યો. “હે મૃગાક્ષી! મેં તને શુ કુવચન કહ્યું છે? ભવિત્યતાની આગળ રાય કે રંકે કોઈ છટી શકતું નથી. હવે હું તને કહું છું કે, હું તને પરણવાનો છું એમ તું લેશમાત્ર ધારીશ નહીં. હવેથી તું મહારી જડેન અથવા પુત્રી છે” આમ વસુમતીને સમજાવીને તેણે ધારિણીના શરીર ઉપરથી હાર ઝડપી અલંકાર ઉતારી લીધા ને તેણીના શબને રથમાંથી બહાર કાઢી ભૂમિ ઉપર મૂક્યું. પછી મુશકે વસુમતીને લઈને પોતાને ઘેર આવ્યો.

તે જોઈને તેની સ્ત્રી તેને ઢંઢેવા લાગી. “આ પારદ્રી સ્ત્રીને તમે અહીં લાવ્યા છે, તે વાત જો રાજા જાણ્યો તો આપણું સર્વસ્વ હુંડી લેશે. તમે તેણીને અહિં લાવ્યા છે, તેથી મને ટાઢ થઈ છે. વળી જો તમે તેણીને અહિં વધારે વાર રાખશો તો તાવ પણ આવશે. માટે તમારે તેણીને ઘરથી જહાર કાઢવી તમારે મનમાં એમ ન ધારવું કે, હું જાણું સહન કરીશ. હું હમણાં જ જઈને રાજાને સર્વ વાત કહી દઈશ. માટે મારું કહેવું મानी આ છોકરીને મૂકી આવો. જો દાસી સરખી પણ શોકયરૂપે આવે તો હું તેણીને પાસે ન રાખું. શોકય સરખી શૂળીનું મહારે કામ નથી. શોકય સરખી કંચનની કોઠી પણ આંખના ડોળા ફાડવા જેવી જાણુવી.” પ્રિયાનાં ગાથાં વચન સાંભળીને સુલટ તો કંપવા લાગ્યો. પોતાની મુરઠેલી સમજી તે સ્ત્રીરત્ન વસુમતીને ગાજરમાં વેચવા લઈ ગયો. ત્યાં તેણીને લેવાને જહું લોકો એકઠા થયા. રૂપવતી સ્ત્રી વેચાવા આવી જાણીને વેશ્યાઓ પણ ખરીદવા આવી. તે વખતે એક વેશ્યા જોલી. “અમે છીએ ત્યાં મુખી” તેણીને લેવા જીજ્ઞાસુ કાણ સમર્થ છે? જેટલું ધન માગશે તેટલું આપવાને અમે તૈયાર છીએ.” તે વખતે મધપૂઠાની આસપાસ જેમ માખીઓ એકઠી મળે, તેમ ત્યાં તેણીની આસપાસ ઘણા માણસો મળ્યા હતા. એવામાં એક વેશ્યા જોલી. “તારે રત્ન આદિ જે જોઈએ તે માગી લે, ને આ સ્ત્રી તું અમને સોંપ.” તે ઉપરથી “જહું પ્રસિદ્ધ થયાં પહેલાં તમે તેણીને લઈ જાઓ, જેથી જીજ્ઞાસુ કાઈ તેણીને લેવા જોગવાય નહી.” એમ કહી મુલતે તેણીની પાંચસો સોના મહારો માગી. વેશ્યાઓને આ મૂલ્ય જહું ઓછું લાગ્યું, તેથી તેઓ તો પરસ્પર જોલવા લાગી. “આપણે હાઈ પામવા જેવું છે કે, તેણીના નળની કિરમત નવ લાખ સોનેયા છે; માટે એટલું મૂલ્ય આપીને તેણીને લઈ જઈશું.” એમ કહી એ મૂલ્ય આપી એક વેશ્યાએ વસુમતીને દાથ પકડ્યો. તે જોઈ રાજકુમારી જોલી. “તમારું કુળ કયું છે? તમારા કુળમાં તમે શું કરો છો? તમે પ્રાદાણ છે

કે વણિક છો ? ” વેશ્યાએ ઉત્તર આપ્યો. “ ત્યારે કુળનું શું કામ છે ? અમારા કુળમાં ઉત્તમ પદ્ધતિ પહેરવાનાં મળશે; તાંબૂલ ખાવાનાં મળશે; અમારાં જેવાં લોજન તો રાજના દરબારમાં રાણીઓને પણ મળતાં નથી. ” તે સાંભળીને વસુમતી બોલી. “ મેં જાણ્યું—મને હવે સમજાય છે કે, તમે વેશ્યા છો ! માટે હું તમારી સાથે નહીં આવું. ” એ ઉપરથી વેશ્યાએ ગળાત્કાર કરવા માંડ્યો, ત્યારે વસુમતી ચિત્તને વિષે ખડુ ખેદ ધરવા લાગી. એટલે તો આકાશમાંથી દેવે તેણીના શ્રીચળની રક્ષા માટે આવીને ગહુ બોલનારી વેશ્યાનું નાક ઉઠાડે દીધું ! બિચારીનું નાક જોતજોતામાં ગયું તેથી તે અગ્રી ગઈ. તેની કાયા કાળી તુંબડી જેવી થઈ ગઈ ! તેથી લોકો તેને ખૂણડી કહીને હસવા લાગ્યા. બીજી વેશ્યાએ તેણીને સાન કરીને જતી રહી કે “ ચાલ, હાઈ તો નાક ગયું, વળી રખેને કાન પણ જશે ” એમ કહીને તેણીને કપાચ કરાવી બીજી વેશ્યાએ ઠકંગાટ કરવા લાગી. એકનું નાક ગયું અને બીજીનો કાન જશે એમ ધારી સર્વ વેશ્યાઓ ઘેર જતી રહી; એ રીતે તે છોકરીને કાંઈએ લીધી નહીં. જાગરમાં ગહુ કોળાહળ થઈ રહ્યો; એ ઉપરથી સુભટ તેણીને બીજાં જાગરમાં લઈ ગયો ત્યાં ધનાવહ શ્રેષ્ઠી તેણીને લેવા આવ્યો. તેને રાજકુમારીએ પૂછ્યું. “ તમારા ઘરમાં શું કામ દરવું પડે છે ? ” શેઠે કહ્યું. “ અમારા કુળમાં જિનદેવની પૂજા, સાધુઓની સેવા, ધર્મ શ્રવણ, જીવદયા પાલન આદિ કરીએ છીએ, મહાજપી નવકાર મંત્રનું ધ્યાન કરીએ છીએ. ત્રણ વખત પાણી ગળવું, દાન દેવું ને શ્રીગની રક્ષા કરવી, તપશ્ચર્યા કરવી, જાવના ભાવવી, ચાતશ્વતને વિષે ધન વાવવું ઇત્યાદિ કરીએ છીએ. વળી અમારા કુળમાં કોણ સાથે દહિં ખવાય નહીં, તેમ અનાણું પણ ખવાય નહીં, રાત્રી લોજન યાય નહીં, ને મધ નાખતુ યાય નહીં. વળી અમારો આચાર એ છે કે, પ્રભાતે હડીને દેવમંદિર જવું. ” ધનાવહ શેઠે મદાવેલી ઉપરની આચાર પદ્ધતિ સાંભળી ‘ હર્ષ

પામીને વસુમતી કહેવા લાગી. “ હે મુખટ ! જો તું મને વેચવાનો હોય તો આ શેઠને ત્યાં વેચ.” મુખટે તેણીને તેને ત્યાં વેચી, શેઠ તેણીને ઘેર લઇ ગયો. આમ જો રાજપુત્રી મુલ કમ વશે સારે ઘેર પહોંચી. કહ્યું છે કે—વિધિ ઘડાવે છે, વિધિ ઘડે છે, વળી વિધિજ ઘડેલાને બાગી નાંખે છે. હે લોકો તમે આ માટે વૃથા કાંકા મારો છો; જે વિધિ કરે છે તેજ થાય છે.

શેઠ રાજકુમારીને ઘેર આણી, તે જોઇને તેની સ્ત્રી મૂળા અકિત થઇ. ધનાવદ્ધ શેઠ તેણીને અંદનખાળાના નામથી બોલાવી અને પોતાની પત્નીને કહ્યું. “ આ પુત્રીનું તું ચત્ને કરીને પાલન કરજે.” પણ મૂળાએ તો ઉત્તરદુઃખ વિચાર્યું કે, મહારા પતિ આને પોતાની સ્ત્રી કરી રાખવાને લાવેલો જણાય છે. હમણાં તો કહે છે કે, “દીકરી ચાલ” પણ પાપી પુરુષ પાપને ગણતો નથી. તે પુત્રી કહીને બોલાવે છે તો ખરો, પણ તેનું મન મલિન લાગે છે. શીતળ શીતળ બોલીને અંતે તે ડાઘ દેશે. આ તો ડાશીને ઘેર વાઘ પેઠા જેવું થયું છે. ગિલાડી દૂધનો નિયમ લે અથવા ઊંદર સાથે મિત્રાચારી કરે; એ વાત જેમ સત્ય હોયજ નહી, તેમ આ બેની વચ્ચે પિતા પુત્રીનો સંબંધ કોઈ સત્ય ગણે નહી. એ છોકરી બહુ રૂપવતી તથા યુવાન છે ને મહારે મસ્તકે તો શ્વેત વાળ આવ્યા છે. એ મહારી વૃદ્ધાવસ્થામાં, પણ મને દૂહવનારી શોક્ય આવી છે, હું જીલની બહુ આકરી છું તેથી. મહારા પીયરમાં સર્વ કોઈને અગામણી છું. મને પવાહું પાણી પણ કોઈ પાશે નહી. મહારે તો એક ભવમાં બે ભવ થયા. આને વેચાતી આણી તેમાં નેટલું ધન બેઠું છે, તેટલું તો મને પરણતા પણ બેઠું નથી. સત્તાનિક રાજાએ અંધા લૂંટી તો મૂળાને શોક્યનું સાલ આવ્યું. પણ જો હમણાં હું શેઠને કહીશ તો તે તેને ક્યથે નહિ. એક વાર અવસર મળશે એટલે હુંજ તેણીને મારી નાંખીશ.” આમ વિચાર કરતી એણી પત્ની મૂળા શૂન્ય હૃદય થઇ બેસી રહી.

એકાદા મૂળા શેઠાણી પાડોશણુને ઘેર ગઈ હશે' એવામાં શેઠ ઘેર આવ્યા. તે વખતે પિતાને આસને બેસ રીને ચંદનબાળા વિનાય પૂર્વક તેના ચરણ ધોવા લાગી. મૂળા શેઠાણી એટલામાં અકસ્માત ઘેર આવ્યાં, તો ચંદનબાળાને શેઠના ચરણ ધોતાં જોઇ તથા તેણીની બૂમિ ઉપર પડતી વેણીને શેઠ પોતાના ઉત્સાહમાં લીધી હતી, તે જોઇ વિચારવા લાગી. "શેઠ તો તેણીની વેણી સમારે છે માટે એમ જણાય છે કે, મને કાઢી મુકીને અથવા વિપથી. હણીને તે તેણીનું પાણિઅહણ કરશે. વળી વિચાર્યું કે, જે જન ત્રિપવેદીને ઉગતાંજ મૂળથી નખવડે છેદી નાંખે નહી, તેને મુખ જાણવો. વળી ફાદલી નામ શીતળ છે, વિપ એ અધુરું નામ છે તથા શોક્ય એ જહન કહેવાય છે પણ એ ત્રણેનો કય કરવોજ યોગ્ય છે. "

હવે શેઠ એક વેળા બહાર ગામ ગયા તે વખતે મૂળા શેઠાણીએ નાપિત (ઘાયલ) ને બોલાવીને ચંદનબાળાનું મસ્તક સદ્ર કરાવ્યું, યથોત્ તેણીનું મસ્તક મુંડાવીનાંખ્યું. પછી તેણીના પગમાં બેડી નાખીને તેણીને લોંચરાને વિષે શુભ રીતે પુરીને તાણું દીધું. પછી મૂળા વિચારવા લાગી, "શોક્યને મારવામાં દોષ થાનો? તેમાં તો વળી સતોષ ઉપજે; શોક્યને મારવામાં પાપ થાય નહી; શોક્યને રાખે તેને રોષ જેવી જાણવી. ગોરી ચાક વચ્ચે ઉભી રહીને પૂછે કે, "હે મુગુણિ જન! તમે જાણતા હો તો કહો કે શોક્ય સારી કે ચૂની? ઉત્તરમાં કહે છે કે, ચૂની સારી; કારણ કે, ચૂનીનું કષ્ટ તો એકજવાર સહન કરવું પડે છે, પણ શોક્યનું હંમેશ સહન કરવું પડે છે, શોક્ય નિત્ય મારે પણ મૃત્યુ આવતું નથી. આમ એ દુઃખ તો પગલે પગલે હૃદયમાં ખદકે છે. " આ વખતે વિચારી ચંદનબાળા તો શુભ ઓરડામાં રહી વિચાર કરે છે કે, "મહારે તો આ વીતરાગનુંજ ચરણ છે, મહારાં કમંજ એવાં કુષ્ટ જણાય છે કે, નગરમાંથી પેલા મુલકે પકડી, માર્ગમાં માતાનું મૃત્યુ થયું; વળી મહારે ટોરની પેઠે ચોટામાં વેચાવું પડ્યું; ત્યાં વેચ્યા લેવા આવી. પણ

એક વાતે સારું થયું કે તેણીને હાથ હું ન ગઈ. અહિંઆ પણ
 જો કે છે તો હુઃણ પણ એ ગણકારવા જેવું નથી. આજે બહુ
 રૂઠું થયું કે મને એકાંત સ્થાન મળ્યું. કારણકે, અહિં હું ધર્મ-
 ધ્યાન કરીશ.” એમ શોક કરતી તે અંધારા ઓરડામાં રાત્રી-
 દિવસ જાણતી નથી, પણ તે તો આંખોનાં આંસુ નિવારતી
 છતી મહા મંત્ર નવકારનો જાપ કર્યા કરે છે. ત્રણ ઉપવાસ
 થયા તેથી તેણીનાં ઘણાં કર્મ ક્ષય પામ્યા.

એવામાં બહાર ગામ ગયેલો શ્રેષ્ઠી ઘેર આવ્યો તો તેણે
 અંદનખાળાને જોઈ નહી, ધનાવહે તેથી પત્નીને “અંદનખાળા
 ક્યાં ગઈ છે ?” એમ પૂછ્યું; ત્યારે શેઠાણી બોલ્યા,
 “એ તો છોકરાઓની સાથે ક્યાં કરે છે,
 એક ઘડી પણ ઘરમાં રહેતી નથી. કોણ જાણે અત્યારે ક્યાં
 રમતી હશે ! અહિં ઘણાં છોકરાં આવે છે; જો કોઈ તેણીના
 સગા આવશે ને તેણીને જાળખશે તો તેણીને લઈ જશે; તો
 તેણીની વા'રે કોણ જશે ? તમારે મન છોકરી છોકરી રમી રહી
 છે; પણ મને તો દ્રવ્ય બેહું તેના ઉદ્વેગ થાય છે. જો તમે
 તેટલું સુવર્ણ બ્યાજે આપ્યું હોત તો વર્ષ દિવસે બમણું થઈ
 ને આવત.” પણ શેઠે તો કહ્યું. “જ્યારે તેણીનાં વિના લોજન
 નથી કરવું” જો એ છોકરી નહી આવે તો હું અનશન કરીશ.”
 તેવામાં એક વૃદ્ધા દાસીએ શેઠને એકાંતમાં કહ્યું. “અરે શેઠ !
 અંદનખાળા તો મરી ગઈ હશે; જલ્દી જઈને તું તેણીની સાર-
 વાર કર, જો જીવતી હોય તો હોય, પેલા ઓરડામાં જઈને
 જો.” શેઠે એ વૃદ્ધાનો આશાર માનીને કહ્યું. “અરે તું બહુ
 બલ્લી દાસી છે.” એમ કહી તેણીએ ખતાવેલ ઓરડા પાસે
 જઈ તેનું તાળું લાંગી અંદર ગયો; પણ અંધકારને લીધે
 અંદનખાળા દેખાઈ નહી. શેઠે સાદ કર્યો ત્યારે તે રોવા લાગી.
 “અરે પુત્રી ! તું કેમ ઉત્તર આપતી નથી.” એમ કહી શેઠે
 દીવો કર્યો એટલે તે દેખાણી. તેણીને તો ત્રણ ઉપવાસ થયા
 હતા; તેથી શેઠે તેણીને ઉપાડીને લોજનને અર્થે ખાંડમાં

ઉંબરા પાસે આણી પણ એટલામાં મૂળા શેઠાણી તો સર્વ લોજન' રસોડામાં સુકી તાણું વાસીને બહાર જતી રહી હતી. શ્રેષ્ઠી તાણું જોઈને વ્યાકુળ થયો; પણ દાસીને ખાવા આપેલું ખાવાતું મંગાવ્યું, કે જેથી રજેને અન્ન વિના બિચારીતું અકસ્માત મૃત્યુ ન થાય. દાસીએ રાધેલા અડદના બાકળા બતાવ્યા. તે શેઠે સૂપડામાં નાંખીને પુત્રી કરી રાખેલી ચંદનબાળાને પારણ્યે આપ્યા. ચંદનબાળાને અક્રમ તપતું પારણ્યું હતું, તેથી તેણીએ વિચાર્યું, “જો કેઈ અતિથિનો સમાગમ થાય તો તેને આપીને પછી હું પારણ્યું કરું.”

એમ તે વિચાર કરે છે, તેવામાં બિલા અર્થે ફરતા ફરતા શ્રી વીર ભગવાન ત્યાં આવી અટક્યા. તેમણે એવો અભિગ્રહ લીધો હતો કે, “જો કેઈ સ્ત્રી જિંબરા ઉપર બેઠી હોય, તેનો એક પગ ધરની અંદર ને એક પગ ધરની બહાર હોય, ભાવે કરીને તે રાજપુત્રી હોય, પણ દાસીપણું પામી હોય, પગમાં બેઠી હોય, મસ્તક મુંડાવેલું હોય ને રૂઢન કરતી હોય, એવી સ્ત્રી અક્રમને પારણ્યે સૂપડાના ખૂણામાંથી જો મને, બિલાકાળ વ્યતીત થયા પછી અડદના બાકળા વહોરાવે તો મ્હારે તે લઈને પારણ્યું કરવું.” આવા અભિગ્રહવાળા વીર પ્રભુને અકસ્માત આવ્યા જોઈને હર્ષ પામી તે કહેવા લાગી. “હે ત્રણ જગતને વંદનિક પ્રભુ! સ્વર્ગ અને મોક્ષના હાયક! સમસ્ત ભાવ-શત્રુઓને જીતીને વિજય મેળવનાર તમે ચિરકાળ પર્યંત જયવંતા વર્તો. હે પ્રભો! મ્હારા ઉપર પ્રસન્ન થઈ આ શુદ્ધ અન્ન વહોરીને મને કૃતાર્થ કરો.” વીર ભગવાન પોતાના અભિગ્રહમાં રૂઢનની અપૂર્ણતા જોઈ પાછા ફરવા લાગ્યા; તે જોઈ ચંદનબાળા પોતાને હીણ લાગી ગઈ મોટેથી આક્રંદ કરવા લાગી વીર ભગવાન રૂઢન ધ્વનિ સાંભળીને પોતાને રૂઢનાદિ અભિગ્રહ પૂર્ણ થયો જાણી પાછા ફર્યા અને અડદના બાકળા વહોર્યા. પ્રભુએ બાકળા વહોર્યા કે, તુરતજ દેવતાઓએ આવીને ખારકોટિ મુવણની વૃષ્ટિ કરી. તે વખતે ચંદનબાળાની લોહની બેઠી ત્રુટી

ગઈ ને તેનાં સુવર્ણના અમૂલ્ય ધર્મ ગયાં. આકાશમાં દેવદુંડુલી વાગી. તે વખતે સત્તાનિક રાજા ત્યાં આવ્યો. તે દેવકૃત સુવર્ણ-દૃષ્ટિ જોઈને ચમત્કાર પામ્યો અને બોલ્યો કે “આ સર્વ સુવર્ણ આ ચંદનબાળાનું થાઓ.” તે બોલી. “આજે મહારાં મહા ભાગ્ય કે મેં પ્રભુને પારણું કરાવ્યું; તેમાં મૂળા માતાને પણ ધન્ય છે. મૂળા દેવી તો મહારી બીજી માતા છે. ધારિણીથી મહારાં જે કાર્ય નથી સચાં, તે સર્વ મહારી માતા મૂળાદેવીથી સિદ્ધ થયાં છે. પહેલાં તો સત્તાનિક રાજાનો પચાય; બીજો પેલા સુભટનો. (કારણ કે, જો તેણે મને વેશ્યાને ત્યાં ગેથી હોત તો હું આજ આ પરમાર્થ પ્રાપ્ત કરી શકત નહીં.) વળી ધનાવહ શેઠ પણ મહારા પૂર્વ ભવના તાત છે. કારણકે તેને પસાયે મહારાં સર્વ પાપ દૂર થયાં. મૂળા માતાનો પણ મહારા ઉપર ધણો ઉપકાર થયો છે કારણકે, જો તેણીએ આમ ન કયું હોત તો હું ભગવંતને કેવી રીતે પારણું કરાવત ?”

પછી શ્રી વીર ભગવંતે છ માસમાં પાંચ દિવસ એકે પારણું કયું. હવે ચંદનબાળા બોલી. “મૂળાદેવીને કોઈએ કંઈ કહેવું નહીં,” પછી મૂળા શ્રાવિકા થઈ અને ચંદનબાળાએ તેણીને માન આપ્યું. કહ્યું છે કે-ઉપકાર ઉપર તો ઉપકાર સર્વ લોક કરે છે, પણ અવશુષ્ક ઉપર શુષ્ક કરનાર તો વિરહાજ હોય છે. અહિંથી પ્રભુ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા. અનુક્રમે સર્વ કર્મ ક્ષય થયે તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. અહિં આવીને ચંદનબાળાએ પ્રભુને પ્રણામ કરીને ચારિત્રની યાચના કરી. દેવતાએ આપેલું સર્વ દ્રવ્ય સાતશેત્રોને વિષે વાપરીને તેણીએ દીક્ષા લીધી. એકલા શ્રી મહાવીર ભગવાન કૌશાંબી નગરીમાં સમવસર્યા. ત્યાં અનેક દેવો, રાજાઓ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક શ્રાવિકાઓ ધર્મ સાંભળવા આવવા લાગ્યા. તેમને પ્રભુએ ધર્મોપદેશ આપ્યો. તે વખતે છેલ્લી પોરશીના બ્યાખ્યાનમાં સૂર્ય ચંદ્ર ગૂળ વિમાને ત્યાં આવ્યા. પછી સંધ્યા સમય થયો તો જોઈ ચંદનબાળા ઉડીને નગરમાં ઉપાશ્રમે ગઈ. મૃગાવતી સાધ્વી

વળત ન બાણતી ત્યાંજ રહી. પછી ચંદ્ર સૂર્ય પોતપોતાને સ્થાને ગયા, ત્યારે સર્વ ઠેકાણે અંધકાર વ્યાપી રહ્યો. તે જોઈ મૃગાવતી ઉપાશ્રયે ગઈ. અહિં ચંદનખાળા તો પોરશી બહી સંતારો કરીને સૂતી હતી. ત્યાં જઈ તેણીના ચરણ ચાંપી, મૃગાવતી પોતે, કરેલા અતિચારને લીધે આત્માની નિંદા કરતી, "હવે પછી હું એવું નહીં કરું," એ પ્રકારે મિથ્યાદુષ્ટત્વ દેવા લાગી. તેણીએ ચંદનખાળાને પૂછ્યું, પણ કંઈ ઉત્તર મળ્યો નહી. એવામાં આત્માને નિંદતી એવી મૃગાવતીને તો કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. તે વખતે અંધકારમાંથી આવતો કૃષ્ણ સર્પ દેખી તેણીએ ચંદનખાળાનો હસ્ત ઉપાડીને ખીણ ભાભુએ મૂક્યો. ત્યારે રીસમાં ચંદનખાળા બોલી. "તેં મ્હારો હાથ કેમ ઉપાડ્યો? તું અહિંથી ઉઠ, ને જરા દૂર જા." મૃગાવતીએ ઉત્તર આપ્યો. "કૃષ્ણ સર્પ આવે છે તેથી મેં હાથ ઉપાડીને ખીણે મૂક્યો." "તેં કેમ બોલ્યું?" એવા ચંદનખાળાના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં મૃગાવતીએ કહ્યું. "જ્ઞાનથી." પ્રતિપાતિ જ્ઞાન કે અપ્રતિપાતિ જ્ઞાન?" "અપ્રતિપાતિ જ્ઞાન." એ સાંભળીને ચંદનખાળાએ ઉઠીને મિથ્યા દુષ્ટત્વ લીધું. તે વખતે તેણીને પણ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. ત્યાર પછી તે બન્ને સુકિતએ ગઈ. ઇતિ ચંદનખાળાની કથા.

ભરતેશ્વર બાહુબળિવૃત્તિ ભાષાન્તર

સ્ત્રી વિભાગ

જેમાં ૫૩ મીઝોની જીવન કથાઓ આવેલી છે
અને જેનો

જૈન અનુકેશન ઝોડે ધાર્મિક શિક્ષણના
અભ્યાસક્રમમાં આવકાર દાયક સમાવેશ કરેલો છે.
જેની બધે મુદ્રસ્થાઓ એકી સાથે આઠસો આઠસો
નક્કો ખરીદી લઈ લેવાણી કરી છે.

તે જરૂર વાંચો.

પાક, પુંકુ, કિંમત ૧-૮-૦

પુરૂષ ભાગ, બે, દરેકની કિંમત ૧-૮-૦

તેના બેઉ ભાગોમાં લગભગ પોણાસો કથાઓ આવેલી છે.

રાજેમતીની કથા

રાજેમતી સાધ્વિ અને રહુનેમી સાધુ ગુફામાં
શ્રી મેઘજી હીરજીના સાંજન્યથી

રાજિમતી

જેમ રાજિમતીએ રહુનેમી સાધુને સદુપદેશથી કુમાર્ગે જતા અઠકાવ્યા તેવીજ રીતે સંતના ઉપદેશ સન્માર્ગે દર્શક સમજ્યા. એવા સંત સમાગમથી બોક્ષ મળે છે.

મથુરા નગરીને વિષે ઉગ્રસેન રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ધારિણી નામે પ્રિયા હતી. એ ધારિણીની કુશિએ, અપરાજિન વિમાન થકી વ્યવીને એક દેવ સ્ત્રીપણે અવતર્યો. શુભ દિવસે ધારિણીએ એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. તેણીનો જન્મમહોત્સવ કરીને માતા પિતાએ રાજિમતી એવું નામ પાડ્યું. એકઠા આ ઉગ્રસેન નૃપતિ યાદવોની સાથે દારિકા નગરીએ ગયો. આ વખતે રાજિમતી વયે વૃદ્ધિ પામતી બહુ રૂપવતી કન્યારત્ન સમાન થઈ હતી અને સ્વભાવે પણ સુંદર તેમજ તરુણાવસ્થાથી ત્રણ લોકને વિષે શોભાયમાન તેણીના સમાન કન્યા બીજે કોઈ ઠેકાણે નહોતી.

તે વખતે નેમિનાથની માતા દેવી શિવારાણીએ પોતાના પુત્રને કહ્યું. “હે પુત્ર! હવે તું વિવાહ કર.” ત્યારે નેમિકુમાર બોલ્યો, “જ્યારે મને યોગ્ય કન્યા મળશે, ત્યારે હું વિવાહ કરીશ.” એમ કહી તે પોતાની માતાને અત્યંત હર્ષ પમાડતો કાળ નિર્ગમન કરતો હતો.

એકઠા શ્રી નેમિકુમાર પોતાના સમાન વયના મીત્રો સાથે

કીડા કરતા કરતા, શ્રીકૃષ્ણની આયુધશાળાને વિષે જઈ ચઢ્યા. ત્યાં રક્ષકે વાર્યા છતાં પણ ચક્રને હાથમાં લઈને કુંભારના આકની પેઠે ફેરવવા લાગ્યા. વળી તેણે ધનુષ્યને પણ કમળ પુષ્પના નાળવાની પેઠે અધુરું નમાવ્યું; ગદાને ઉછાળવા માંડી; તેનો શંખ પણ પૂર્યો. તે વખતે પોતાનો શંખ અન્ય જને પૂર્યો જાણીને શ્રીકૃષ્ણ બહુ ચિંતાતુર થયા; રોષ કરી સભાને વિષે બોલ્યા, “જેણે આ મહારો શંખ પૂર્યો તેનું નિશ્ચય મૃત્યુ આગ્યું સમજજો.” એમ કહી પોતે સન્નદ ધઈ પોતાની સકળ સેનાને યુદ્ધને અર્થે સજ્જ કરવા આજ્ઞા આપી; એવામાં તો તેને કોઈ પુરૂષે આવીને પાળર આપી કે, “એ સર્વ નેમિકુમારે કર્યું છે.” એ સાંભળી કૃષ્ણે વિચાર્યું. “ત્યારે તો જરૂર એજ વાસુદેવ થશે; હું નહિ.” એમ વિચાર કરે છે એવામાં તો નેમિકુમાર ત્યાં આવ્યાં. તેને કૃષ્ણે તેના જાળની પરીક્ષા કરવાને કહ્યું કે, “હે નેમિકુમાર ! મને ત્હારું જાળ જતાવ. આલ, પ્રથમ તું મહારી ઉચી કરેલી બુજલતાને નમાવ.” એનાં ઉત્તરમાં તો નેમિકુમારે તેની બુજલતાને કમળ પુષ્પના નાળવાની પેઠે નમાવી દીધી ! પછી નેમિકુમારે પોતાની બુજલતા ઉચી કરી શ્રીકૃષ્ણને તે નમાવવાનું કહ્યું. કૃષ્ણે પોતાનું સર્વ જાળ તેને નમાવવાને એકકું કર્યું. એક વારિરની પેઠે તે બુજલતા પકડીને હાથકા ખાધા; છતાં તે પ્રભુની બુજને લેશ પણ હલાવી શક્યા નહીં, એટલે તો તેણે એજ નિસ્તેજ થયું. તેણે ધાધું કે, “હવે મહારૂં રાજ્ય જવા બેઠું.” પણ જાળભરે તે વખતે કહ્યું, “ચિંતા ન કરો; નેમિકુમાર રાજ્યના અર્થિ નથી.” વળી આકાશને વિષે દેવતાએ પેણ કહ્યું, “હે કૃષ્ણ ! તું નેમિકુમારથી ભય ન રાખીશ; એ રાજ્યના અર્થિ નથી.” એ સાંભળીને કૃષ્ણ સ્વસ્થ થયા, એને નેમિકુમાર ઉપર હર્ષ સહિત પ્રીતિ દર્શાવવા લાગ્યા. વળી કોઈ અવસરે શિવારોણીએ શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું, “નેમિકુમાર વિવાહ કરવાની હાજ પાડતા નથી; માટે એવું કરો કે, જેથી તે એ વાતની હા કહે.” એ ઉપરથી (શ્રીકૃષ્ણની સૂચના

ઉપરથી) એકદા શ્રીમ્મઠકુને વિષે શ્રીકૃષ્ણની ભાંખૂવતી આદિ સ્ત્રીઓ જળકીડા કરવાને ગઈ; ત્યાં રાણીઓ નેમિકુમાર પોતાનો દીયર હોવાથી, તેને હાસ્ય વચનો કહેવા લાગી. “ અહો, નેમિકુમાર ! તમે વિવાહ કેમ કરતા નથી ? તમારા ભાઈ બત્રીશ હજાર કન્યા પરણ્યાં છે, તો તમે એક પણ કેમ પરણી શકતા નથી ? પૂર્વે સર્વે તીર્થંકરો પણ પરણ્યા હતા; આપણાજ વંશમાં મુનિમુનિશ્રવણેશ્વર પણ પરણ્યા હતા. ” આવી આવી યુક્તિઓ કરીને તે સ્ત્રીઓએ પોતાના બહાલા દિયરને પરણવાની હા પડાવી. પછી એ વાત શ્રીકૃષ્ણે શિવાદેવીને જણાવી કે, “ નેમિકુમારે પરણવાની હા કહી છે. ” ત્યારે તો “ કોઈ યોગ્ય કન્યા શોધી લાવો. ” એમ શિવાદેવીએ કહ્યું. તે વખતે સત્યભામાએ કહ્યું, “ મહારી બહેન દેવાંગના જેવી રૂપવતી છે; સાંકર્યમાં આપ્સરાઓ પણ તેણીનાથી ઉતરતી છે. ” રાજિમતીના રૂપનું આવું વર્ણન સાંભળી શ્રીકૃષ્ણે પોતે ઉગ્રસેનની પાસે જઈ તેની પુત્રીને નેમિકુમારને અર્થે માગી. ઉગ્રસેને કહ્યું. “ જે આપને રૂએ તેમ કરો. ” (અર્થાત્ તેણે પોતાની પુત્રી નેમિકુમારને વરાવી.)

પછી શ્રીકૃષ્ણ સમુદ્રવિજય આદિ રાજાઓએ લક્ષ્મણશ્રીઓને બોલાવી લક્ષ્મણ શુભ દિવસ પૂછ્યો. તેઓએ પણ પોતાનાં શાસ્ત્ર વિદ્વાદીને કહ્યું, “ શ્રાવણના શુકલ પક્ષનો છઠનો દિવસ વરકન્યાના વિવાહને યોગ્ય છે. ” એ ઉપરથી તેમણે તે લક્ષ્મણીયાં ને પોત પોતાને ઘેર વિવાહ સામગ્રી તૈયાર કરવા માંડી. તે ઉપરથી ગાથા કહી છે. તેનો અર્થ આમ છે કે, શ્રીકૃષ્ણે ઉગ્રસેન રાજાની પુત્રી રાજિમતીને (નેમિકુમારને અર્થે) માગી; વિવાહની સામગ્રી તૈયાર થઈ; ને નેમિકુમાર વસ્ત્રાભૂષણ પહેરી સજ્જ થયા. પછી શ્રાવણ શુદ્ધ છઠને દિવસે લગ્નની વેળા પહેલાં નેમિકુમાર સમુદ્રવિજય આદિ રાજાઓની શ્રેણીથી ચોક્કસ અને શિવાદેવી, સત્યભામા, રુદ્રિમણી આદિ બહુ સ્ત્રીઓનાથી ગવાતાં ગીતો સહિત ઉગ્રસેન રાજાના ગૃહ સમીપે આવી

પહોંચ્યા. તે વખતે પ્રભુએ સારથિને પૂછ્યું; “ઓ ધવળગૃહ દેખાય છે તે કોનું ?” સારથિએ આંગળી વડે બતાવીને કહ્યું “ એ તમારા સસરા ઉત્તરેન ભૂપતિનું ગૃહ છે. ” તે વખતે ગવાક્ષમાં રહેલી રાજિમતી નેમિકુમારને જોવા લાગી. તેણીની સખીઓ પણ પરસ્પર કહેવા લાગી “ એક રાજિમતીજ નિઃસ્વે સ્ત્રીવર્ગમાં વણવવા યોગ્ય ગુણવાળી છે, એવી લાવણ્યની નિધિને નેમિકુમારે પરણ્યો. ” ત્યારે એક બીજી સખી ચંદ્રાનના બોલી. “ વિધિએ રાજિમતીનું રૂપ રંભાના રૂપથી પણ અધિક કયું છે. જો આમાંથી હવે એ વિધિ વિરહ કરાવે તો નિઃસ્વે બહુ અનિષ્ઠ થાય ” એટલામાં તો પાછું વળીને જોતાં તેણીએ રાજિમતીને જોઈ એટલે તે ઉત્સુક થઈ કહેવા લાગી. “ જો રાજિમતી, તું મને કંઈ ઇનામ આપે તો હું તને નેમિકુમાર બતાવું. જો નેમિકુમાર કેવા છે ? પાતાળકુમાર હોયની ! અથવા કામદેવ હોયની ! અથવા સુરપતિ કે સુતિમાન પુન્યરાશિ હોયની ! હું તે એનું કેટલું વર્ણન કરું ? એ તને પરણવાને આવે છે, તે જાણે આત્માએ કરીને વિધાતાનું લુછલું હોયની ! એવો અંને નિરૂપમ સૌભાગ્યનો નિધાન છે. ” વળી હસીને તે બોલી. “ બીજા જિનેશ્વર તો મેં દીઠા નથી; આને જોઈનેજ મને સ્વાભાવિક પ્રેમ થઈ આવે છે; માટે હાઈ એની સાથેજ પાણિગ્રંહણ યોગ્ય છે. ”

એવામાં પશુઓનો આત્મસ્વર સાંભળીને નેમિકુમારે હુઃખ સહિત સારથિને પ્રશ્ન કર્યો કે, “ અરે સારથિ ? આ ઘાસ્ત્ર સ્વર શેનો છે ? ” નેણે ઉત્તર આપ્યો. “ આપના વિવાહ પ્રસંગે સ્વજનોને ગૌરવ આપવાને (જમાડવાને) માંસને માટે આણેલાં ને એકલાં કરેલાં પશુઓનો એ કસ્તુરભય સ્વર છે. ” નેમિનાથે તે સાંભળી કહ્યું. “ અહો ! વિચિત્ર ચિત્તવૃત્તિવાળાઓના ચારિત્ર શ્રવણ કરવાં પ્રભુ અશક્ય છે; કે જોયો પોતાના ઉત્સવને અર્થે જનતુઓ સાથે નિષ્કારણ વૈર બાંધે છે ! ”

આજ સમયે રાજિમતી બોલી. “ અહો સખીઓ ! હાઈ દક્ષિણ નેત્ર ફરકે છે, એ શું હશે ? ” સખીઓએ ઉત્તર

આપ્યો. “ જો અનિષ્ટ દૂર થાઓ ” નેમિકુમારે તે સમયે પોતાના સારથિને રથ પાછો ફેરવવાનું કહ્યું. એટલામાં એક હરિણ નેમિકુમારને જોઈને, પોતાની ડાકથી હરિણીની ડાક ઠાંકી દઈને બચમાં બેઠ્યો. ‘ મને મારો એને ન મારો. મ્હારી સ્ત્રી મ્હારી આપત્તિ દૂર કરનારી છે. તેથી જો તેણીનું મૃત્યુ થશે તો મને દુઃસહ એવો પ્રિયતમાનો વિયોગ થશે. ” પણ હરિણી તે વખતે હરિણ પ્રત્યે કહેવા લાગી. “ હે સ્વામિ તમે ચિંતા ન કરો. આ પ્રસન્ન વદનવાળો નેમિકુમાર ત્રિલુવનનો સ્વામિ છે અને નિષ્કારણ બાધુ છે, માટે જો તો સર્વ જીવનું રક્ષણ કરવા વાળો છે. ”

પંછી એવા એવા નિરપરાધિ પશુઓનો દયાજનક પોકાર સાંભળીને નેમિકુમારે તે સાચવનારાઓને કહ્યું. “ જો તમારો સ્વામી મ્હારા વિત્રાહના સમયે જો જીવોને હણશે, તો હું પરણીશ નહીં; માટે જો પશુઓને છોડી મૂકો. પશુના સ્વધિરથી છંટાચેલો માણસ દુર્ગતિ પ્રાપ્ત કરે છે; માટે એવા વિવાહરૂપી વિપવૃક્ષની હમણાં મ્હારે જરૂર નથી ” આ સાંભળીને શિવાદેવી ગદ્ગદ કંઠે બોલ્યાં. “ હે જનની વત્સલ પુત્ર ! તારે જો પશુઓનું માંસ જમવા ન જમવાનું પ્રથમ શું કામ છે ? દક્ષ પાણિન-હણનું કામ છે, માટે તેજ તું કર અને મને સંતુષ્ટ કર. ” આવું શિવાદેવીનું બોલેલું કાનને અમૃત સમાન વાક્ય સાંભળીને અંદ્રાનના બોલી. “ જો માતાએ કહેલા શબ્દોને પ્રતિઉત્તર તો આપો; વિના કારણ અવહેલના કરવી રહેવા દો. ” ત્યારે નેમિકુમાર બોલ્યા. “ હે માતા ! આગ્રહ ન કરો; માનુષો સ્ત્રી ઉપર માતૃ મનજ નથી. મ્હારી ઈચ્છા મુક્તિરૂપી વધુને વિશે ઉત્ક્રાંત છે. ” તે સાંભળીને રાજિમતી કહેવા લાગી. “ હે ધૂર્ત નેમિકુમાર ! જો સકળ સિદ્ધ પુરૂષોને ધૂતનારી એવી મુક્તિરૂપી ગણિકાને વિશેજ તમારું મન હતું, તો આવો પરણવા આવવાનો આરંભ કરીને મ્હારી વિડંબના શા માટે કરી ? ” પણ તેણીની સખીઓ તેણીને કહેવા લાગી. “ હે પ્રિયસખી ! જો પ્રીતિ રહિત

છે, તો એના ઉપર શો પ્રીતિભાવ દર્શાવે છે ? આપણે ત્યારે માટે કોઈ અન્ય પ્રીતિકર વર શોધશું.” પણ રાજિમતી એ સાંભળતાં કાન બંધ કરીને કહેવા લાગી, “જો આ સૂર્ય પશ્ચિમ દિશાએ ઉદય પામે તોપણ આ નેમિનાથને મુઠીને હું અન્ય સ્વામિ કરનારી નથી, જો વિવાહ સમયે મને મહારા હસ્ત ઉપર મહારા પ્રિયનો હસ્ત ન મળ્યો તો, હું દીક્ષા સમયે એનો હસ્ત મહારા મરતક ઉપર મુકાવીશ.” (વાસશ્લેષ નખાવીશ.)

આ વખતે વળી સમુદ્રવિજય જોડ્યા. “હે અત્યંત નિર્મળ અંતઃકરણવાળા પુત્ર ? તું અમારા મનોરથ પૂર્ણ કર; ઋષભદેવ આદિ જિનેશ્વરો પણ પરણીને મુકિતએ ગયા છે, (નથી ગયા એમ નથી.) હે કુમાર ? પ્રલ્લભ્યારીને એથી (મોક્ષથી) એકે ઉચ્ચ સ્થાન મળતું નથી; કારણ કે એથી એકે ખીલું ઉચ્ચ પદ છેજ નહીં” ત્યારે નેમિકુમારે કહ્યું. “હે પિતા ? એક વખત સીસંગમથી અસંખ્ય જંતુઓનો નાશ થાય છે તો એવા અકાર્ય જેવા વિવાહ કાર્યમાં તમે શા માટે આગ્રહ કરો છો ?” ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ જોડ્યા, “હે બંધુ ? એકવાર પ્રસન્ન થઈને માત્ર પિતાનો મનોરથ પૂર્ણ કર ને વિવાહ કરવા દે.” નેમિકુમારે તે સાંભળીને કહ્યું. “એકવાર તમારા અને માતાપિતાના આગ્રહથી તો મેં વિવાહ કરવાનું અંગીકાર કર્યું હતું, પણ અહિં તો વિવાહ કરવામાં અનેક ભયોનો સંહાર થાય છે માટે હવે તમારે ન જોલવું.” એ ઉપરથી સમુદ્રવિજય પ્રમુખ, સૌ મૌન રહ્યાં; ને નેમિકુમાર ઘેર પાછા ગયા.

તે સમયે સારસ્વાત લોકાંતિક દેવોએ આવીને કહ્યું, “હે કંઠર્પ ઉપર વિજય મેળવનારા અને અનેક જંતુઓને અભય આપનારા સ્વામિ ? આપ નિત્ય ઉત્સવને અર્થે તીર્થને પ્રવર્તાવો.” એ પ્રમાણે સ્વામિ નેમિનાથ ભગવાનને પ્રજ્ઞામ કરીને લોકાંતિક દેવતાએ વિનંતિ કરી. ત્યાર પછી શોક કરતા સમુદ્રવિજય રાજા અને શિવાદેવીને જોઈને કૃષ્ણે કહ્યું. “અહો માતાપિતા ? હર્ષને સ્થાને આ વિવાહ શાનો ?” પછી પ્રભુએ સૂર્યના ઉદયથી

પોરશી પર્યંત એક કોડને આઠ લાખ સોનંયાતું દાન હંમેશાં એક વર્ષ પર્યંત આપ્યું. એ પ્રમાણે દાન દઈ તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી સર્વ કર્મનો ક્ષય થયે તેમને ટ્રેવતાચળ ઉપર કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. એટલે તે વખતે ઇંદ્રોએ મળી સમવસરણ રચ્યું. ત્યાં અનેક દેવો, રાજાઓ, કૃષ્ણ આદિ ધર્મ સાંભળવા આવ્યા. તે વેળા પ્રભુએ દેશના દીધી “હે છવો ! આ સંસાર છે તે ભયાનક અટવીતુલ્ય છે; શરીર છે તે બહુ છિદ્રોએ યુક્ત એવું એક ગૃહ છે. આ બળવાન કાળ એક ચોર છે; માટે મોહ રૂપી અધકારમય રાત્રિને વિષે તમે ધ્યાન રૂપી ખડગ, વિરતિ રૂપી ઢાલ અને શીયળ રૂપી કવચ લઈ સાવધાન રહી ચક્ષુઓ સ્થિર રાખી જાગતા રહો. આ સંસાર રૂપી સમુદ્રમાં પ્રાણીઓ કર્મ રૂપી કલ્લોલમાં ભમતા ભેગા થયા છે અને જૂઠા પશુ થાય છે; તો તેમાં કોને કોનો બાંધવ કહેવો ?

પ્રભુનો આવો ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરીને વરદત્ત પ્રમુખ અનેક મહીપતિઓએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેમને પ્રભુએ ગણધર પદવી આપી. તે સમયે રાજિમતીએ ઉભા થઈને પ્રભુને નમસ્કાર કરી તેમની પાસે દીક્ષા માગી, એટલે તેમણે તેણીને દીક્ષા આપી. તે ગ્રહણ કરી તેણીએ નાના પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરતાં સંયમ પાળ્યો. એવામાં નેમિનાથ પ્રભુના નાના ભાઈ રથનેમિ પણ પિતાની આજ્ઞા લઈને ભગવાનની પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરીને તપ કરવા લાગ્યા.

એકવાર એમ બન્યું કે, રાજિમતી સાધ્વી નેમિનાથ ભગવાનને વાંઠવાને જતા હતા, એવામાં રસ્તે મેઘવૃષ્ટી થવા લાગી. મેઘ અત્યંત વર્ષવાથી વસ્ત્ર ભીંજાયા, તેથી તે સુકવવાને તે એક ગુફામાં ગયા. ત્યાં જઈ પોતાનાં સર્વ વસ્ત્રો તેમણે છૂટાં છૂટાં મુક્યાં. એ વખતે શ્રી નેમિશ્વરના લઘુભાઈ રથનેમિ સાધુ પણ

* આ ઠેકાણે બીજા અનેક ગ્રંથોમાં એમ જ ક, પ્રથમ રથનેમિ કાલિસંગ કરીને ગુફામાં રહ્યા હતા, ને રાજિમતી વર્ષાદિને બીધે પછી ગુફામાં ગયા, માટે તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

અકસ્માત્ તેજ શુક્રમાં આવ્યાં; તે રાજિમતીને વસ્ત્ર રહિત જોઇને કામાતુર થયા; લોગની ઈચ્છાએ તેની પ્રાર્થના કરવા તેણીની પાસે ગયા. તેને પાસે આવતા જોઇ રાજિમતીએ વસ્ત્ર પહેરી લીધાં ? એકાંત બાણી રચનામએ તેણીને કહ્યું “ હે રાજિમતી ! મહારી સાથે લોગ લોગવ; મહારી લોગની ઈચ્છાને પૂર્ણ કર. એકવાર લોગ લોગવ્યા પછી ફરી આપણે વ્રત પાળીશું. ” એ સાંભળી એ સાધ્વીએ વિચાર્યું. “ અહો ! એ મૂઠ જણાય છે. કામી પુરૂષ રાગાંધ નેત્રવાળો થઈ કૃત્ય અકૃત્ય જાણતો નથી. કહ્યું છે કે-આ જગતને વિષે અંધ પુરૂષ હોય છે તે પોતાની આગળ દહેડી એવી દૃશ્ય વસ્તુને જોઈ શકતો નથી. પણ જે રાગે કરીને અંધ છે તે તો પોતાની પાસે હોય તેને પણ પરિહરે છે, ને ન હોય તે દેખે છે. કારણ કે, તે અશુચિનાં સમુદ્ભવાળા સ્ત્રીના અવયવોમાં ઠાંતને કુંદના કુલની માફક, અણુને નીલ કમળ સમાન, સુખને પૂર્ણ ચંદ્ર સમાન, સ્તનને સુવર્ણના કળશ સમાન, બાહુને હતા સમાન અને હોઠને પલ્લવ સમાન માનીને હર્ષ પામે છે. વળી મનુષ્ય, પંડિત, કુલિન ને વિવેકી ત્યાં સુધીજ ગંણાય છે કે જ્યાં સુધી હૃષ્ટ કામાગ્નિ તેનામાં પ્રજ્વલિત થયો નથી. એ કામદેવ કળામાં નિપુણ એવાઓને કાણમાં વિકળ કરે છે, પવિત્ર પુરૂષોનો ઉપહાસ કરે છે, ને ધૈર્યવાનનાં ધૈર્ય મૂકાવી દે છે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને રાજિમતીએ કહ્યું. “ અરે-મહાભાગા તમે એમ કેમ કહો છો ? તમારે રાગ ન કરવો ઘટે. કહ્યું છે કે-એતના રહિત વસ્તુઓમાં પણ રાગ છે તે દોષનુંજ પોષણ કરે છે; કારણકે, મજ્જક-રાગ (રંગ) યુક્ત છે તો તેને બહુ માર સહન કરવો પડે છે અને તાપની વેદના લોગવવી પડે છે. વળી મૃત્તિકા જે (લાલ) માટી તેના જેવી એકેદ્રિય વસ્તુમાં રાગ (રંગ)નો દોષ છે, તો તેને આપણુ વડે વાટે છે. અને પછી તેને છાણમાં નાંખે છે. વળી તમે જે મને કહ્યું, તે કહેવાથી તો પ્રાણીને નરક ગતિ મળે છે. કહ્યું છે કે-જેણે પરસ્ત્રીના સાંગી જોટી દ્રષ્ટિ કરી છે, તેણે પોતાના આત્માને ધૂળ મેળવ્યો છે,

સ્વજનને ખાર દીધો છે અને પગલે પગલે માથા દાંકણ કર્યું છે
 વળી પરાક્રમથી જગતનો પરાભવ કરનાર રાવણ પણ પરશ્વીની
 સાથે રમવાની ઇચ્છાથી કુળનો ક્ષય કરીને નરકને પામ્યો છે,
 વળી હે અપયશનાં અભિલાષી ? તને ધિક્કાર થાઓ કે, તું
 અસંયમી હવિતવ્યને માટે નેમિનાથ ભગવાને ત્યાગ કરેલા ભોગા-
 દિકને ભોગવવાની ઇચ્છા કરે છે ! તેથી મર્યાદાને ઉલ્લંઘન કરનારા
 તેને મરણ તેજ લક્ષ્ય છે. અર્થાત ત્હારે મરણ સાડું છે, પણ
 આશુ વિપરીત કાર્ય કરવું સાડું નથી. વળી હે રથનેમિ ! હું
 ભોજકવૃષ્ણિ કુળના રાજા ઉત્તમેનની પુત્રી છું, અને તું અંધક-
 વૃષ્ણિ કુળના રાજા સમુદ્રવિજયનો પુત્ર છે, તેથી ઉત્તમ કુળમાં
 જન્મેલા આપણે જાને જંધન કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા રાષ્ટ્રો જેવા
 ઝેટલે વમેલું વિષ પાછું ચૂંટી લે તેવા અર્થાત ત્યાગ કરેલા
 ભોગને પાછા ફરી ગ્રહણ કરનારા ન થવું. જોઈએ. તેજ કારણ
 માટે તું નિશ્ચય થઈને સર્વ પ્રકારના દુઃખને નિવારણ કરનારા
 સંયમને ધારણ કર. હે રથનેમિ ! જો તું જે જે સ્ત્રીઓને દેખીશ,
 તે તે સ્ત્રીઓમાં “આ સારી, આ વધારે મારી અને આને હું
 સેવું, એવો ભાવ કરીશ, તો વાયુથી પ્રેરાયેલા અને મુળ જંધાયા
 વિનાના વૃક્ષની પેઠે અસ્થિર આત્માવાળો થઈશ અર્થાત સર્વ
 દુઃખનો ક્ષય કરનારા સંયમ ગુણમાં ત્હાડું મૂળ જંધાયેલું થશે
 નહિ, તેથી આ સંસાર સમુદ્રમાં પ્રભાદ રૂપ પવને પ્રેરેલો તું
 આમ તેમ ભટક્યા કરીશ. ” ઇત્યાદિ રાજિમતીનાં વચ્ચેનાં સાંભ-
 લીને રથનેમિ તેણીને ચરણે પડ્યો ને બોલ્યો. “હું ખરેખર
 અભાગ્યવાન છું; તોપણ તમે આમ મ્હાર મન ઠેકાણે આણ્યું,
 તેથી તમે મ્હારા ગુરુને ઠેકાણે છો. માટે હવેથી તમે મ્હારા
 ગુરુ છો. ” રાજિમતીએ કહ્યું. “તમારી ભૂલ સમજ્યા તેથી
 તમને ધન્ય છે. ” આ પ્રમાણે રથનેમિને પ્રભોધ આપીને તે
 પોતાને ઉપાશ્રયે ગઈ. અનુક્રમે તે સર્વ કર્મનો ક્ષય કરીને નેમિ-
 નાથના નિર્વાણ પહેલાંજ મુક્તિએ પહોંચી. ઇતિ રાજિમતીની કથા.

ભરતેશ્વર બાહુબળિવૃત્તિ ભાષાન્તર

સ્ત્રી વિભાગ

જેમાં ૫૩ સ્ત્રીઓની જીવન કથાઓ આવેલી છે
અને જેનો

જૈન ઍન્થ્રોપોલોજીકલ બોર્ડ ધાર્મિક શિક્ષણના
અભ્યાસક્રમમાં આવકાર દાયક સમાવેશ કરેલો છે
જેની બધી જીવનકથાઓ સ્ત્રી સાથે આપણે આપણે
નક્કો ખરીદી લઈ લેવાથી કરી છે.

તે જરૂર વાંચો.

પાક, પુઠું, કિંમત ૧-૮-૬

દ્રૌપદી

દ્રૌપદીની પેઠે શુદ્ધ સીયળ પાળનાંરની આપત્તિ નાશ પામે છે અને દેવતાઓ પણ તેની સાનિધ્ય કરે છે.

પંચાળ દેશના કપિલપુર નામના શોભાયમાન નગરમાં દ્રુપદ નામે રાજા ન્યાયથી રાજ્ય કરતો હતો. તેની ચુલ નામે રાણીને પેઠે એક પુત્રો થઈ; તેનો જન્મોત્સવ કરીને તેણે દ્રૌપદી એવું નામ પાડ્યું. અનુક્રમે વયે વૃદ્ધિ પામી, એટલે પિતાએ તેણીને ધર્મ-કર્મ શાસ્ત્રદિમાં પ્રવીણ કરી. કહ્યું છે કે-જેણે પહેલી અવસ્થામાં વિદ્યા, બીજી અવસ્થામાં ધન અને ત્રીજી અવસ્થામાં ધર્મ નથી ઉપાજીન કર્યો તે ચોથી અવસ્થામાં શું કરશે? વળી રૂપ અને યૌવનથી પૂર્ણ, તથા વિશાળ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા પ્રાણીઓ જો વિદ્યારહિત હોય તો નિર્ગંધ એવા કેમુઠા (ખાખરાના પુખ્ત) ની પેઠે શોભતા નથી. અન્યદા તેણીને યૌવન પામેલી જોઈ, પરણવાને યોગ્ય ઉમ્મરે પહોંચેલી જાણી, રાજા વરને શોધવાના ચિંતા રૂપ સમુદ્રને વિષે નિમગ્ન થયો. કહ્યું છે કે-પોતાના ઘરને શોધનારી, પારકા ઘરને મંડન કરનારી, કુળમાં ચિંતારૂપ અને કલહના લવનરૂપ એવી પુત્રી જેને ત્યાં નથી, તે લોક સુખી જાણવા. પછી રાજાએ કહ્યું, “જે રાધાવેદ સાધશે, તે આ મહારી પુત્રીને પરણશે” આ ઉપરથી બહુ બહુ દેશોમાં કુંકુમપત્રિકા મોકલાવી સુધિષ્કર આદિ દુરાત્મઓને તેડાવ્યા. પછી એક ઉંચા સ્તંભ ઉપર મોળ આરાતું ચક્ર મુકી,

તે ઉપર એક પૂતળી મુકી નીચે (ભૂમી ઉપર) તેલની ભરેલી એક કઢાઈ મુકી; હવે સ્પર્શિના સંહાર માટેજ હોયની ? તેમ કરતા એવા એ ચક્રની ઉપર રહેલી પૂતળીની ડાળી ચક્ષુને, જે કાઈ નીચે રહેલી તેલની કઢાઈમાં પડતા પ્રતિબિંબ તરફજ નજર રાખી, તથા મુઠી ઉંચે રાખીને તીરવડે વિંધે, તેણે રાધાવેધ સાધ્યો કહેવાય. (રાધા એટલે પુતળી અને વેધ એટલે વિંધવું) આ કામ કાઈ પણ રાત્ર કરી શક્યો નહિ; એટલે અભુતને જિભા થઇને પૂતળી વિંધી, ને રાધાવેધ સાધ્યો. તે વખતે દ્રૌપદીએ તેના કંઠને વિષે વરમાળ આરોપી. તે વરમાળ બીજા ચારે બાઈઓના કંઠમાં પણ પડી ! રાત્રએ વિચાર્યું. “હવે શું કરવું ?” માળા તો પાંચેના કંઠને વિષે પડી !” એવામાં તો અકસ્માત ત્યાં ધ્રમણ મહાત્મા આવ્યા; સર્વે રાત્રએ જિભા થઇને તેમને નમ્યા; સર્વેએ તેમનો ધર્મોપદેશ શ્રવણ કર્યો. ત્યાર પછી દુષ્ટ રાત્રએ તેમને પૂછ્યું; “આ મ્હારી પુત્રીએ અભુતના કંઠને વિષે આરોપેલી વરમાળા, બીજા ચારેના કંઠને વિષે કેવી રીતે પડી ? હવે કેમ થશે ?” તે વખતે મુનિએ ‘દ્રૌપદીને પૂર્વ ભવને વિષે કરેલું કર્મ આવી લાગ્યું’ છે, એમ કહ્યું; ને તેની સાથે એમ જણાવ્યું કે પૂર્વે અંપાપૂરીને વિષે સોમદેવ, સોમભૂતિ અને સોમહત્ત નામના ત્રણ પ્રાણી લાઈએ વસતા હતા, તેમને અનુક્રમે નાગશ્રી, રતિભૂતિ અને યજ્ઞશ્રી નામની સ્ત્રીઓ પોત પોતાને વારે સર્વ કુટુંબને અર્થે રસોઇ કરતી. એકવાર પોતાને વારે નાગશ્રીએ અતિ ઉત્તમ રસવતી બનાવીને સાથે સરસ તુંબડાનું શાક ગનાવ્યું; પણ તેણીએ જ્ઞાનથી વિચાર્યું કે, “એ તુંબડાનું શાક તો કડવું હશે, છતાં એમાં દ્રવ્યનો વ્યય થયો છે માટે મ્હારાથી એ નાંખી કેમ દેવાય ?” એમ ધારી એક જૂદા વાસણમાં કાઢી નાંખ્યું; ને બીજા શાક નિપજવી સર્વ કુટુંબને જમાડ્યું. એવામાં ત્યાં શ્રીધર્મદોષ મુનિ આવ્યા હતા, તેમના શિષ્ય ધર્મરુચિ માસ ખમણને પારણે નાગશ્રીને ઘેર સિદ્ધા અર્થે આવ્યા. ચતિની દેવિલી નાગશ્રીએ

તેમને પેલા રાખી ગુફેલા કડવા તુંબડાનું શાક વહોરાવ્યું; તે લઈને શિષ્ય તો ગુરુપાસે આવ્યા. ત્યાં તેણે આણેલો તુંબડીનો આહાર જોઈને ગુરુએ કહ્યું. “આ તુંબડી કૃણ અતિ કડવું છે, તેથી પ્રાણહારક છે; માટે એને કાંઈ નિરવધ સ્થાનને વિષે પરઠવી આવ.” ગુરુનો તેવો આદેશ સાંભળીને શિષ્ય ઉઘાનને વિષે ગયો; ત્યાં એક ણિંદુ ભૂમિ ઉપર પડી ગયું, તેથી એકઠી થયેલી હજારો કીડીઓ મરી ગઈ! તે જોઈ ધર્મરુચિ શિષ્યે વિચાર્યું. “જો હું આ તુંબડીનું શાક ભૂમિને વિષે પરઠવીશ, તો બહુ જીવની હાનિ થશે, માટે હું જ એનું ભક્ષણ કરું.” એમ વિચારી પોતે ખાઈ ગયો. તેથી તે શુદ્ધ સંયમ આરાધક પંથ પરમેષ્ઠીના ધ્યાનમાં મૃત્યુ પામીને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને ગયો. પાછળ ‘ધર્મરુચિ બહુ સમય થયો છતાં પાછો ફર્યો નહી,’ એમ વચારી ગુરુએ તેની શોધમાં અન્ય સાધુઓને મોકલ્યા. સાધુઓએ તેનું મૃત્યુ થયેલું જોઈ તેનાં ઉપકરણ ગુરુ પાસે આપ્યાં. ગુરુએ જ્ઞાનબળથી જોયું કે તે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને ગયો છે. તે વાત જોઈને બીજા સાધુઓને પણ જણાવી કે, “ધર્મરુચિ મૃત્યુ પામ્યો છે; પણ એનો ભાગ્યચાળી જીવ જીવત્તાને લીધે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને ગયો છે.” અનુક્રમે નાગથી પણ કરેલું દુષ્કાર્ય આજોબ્યા વિના મૃત્યુ પામીને છઠ્ઠી નરકે ગઈ. ત્યાંથી તે મત્સ્ય થઈ. ત્યાંથી વળી સાતમી નરકે ગઈ. ફરી મત્સ્ય થઈ, વળી નરકમાં ગઈ. એમ સાત સાત વાર નરકગમન અને મત્સ્ય ભવ થયા. એમ બહુ ભ્રમણ કરીને ગિરિનદી ન્યાયે અંતે નાગથીનો જીવ સંપાનગરીને વિષે સાગરદત્ત શ્રેષ્ઠીની સુલદ્રા નામે પત્નીની કુક્ષિએ અવતર્યો. સમય થયે સુલદ્રાએ એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. માતાપિતાએ સુકુમારિકાએ જોવું નામ આપ્યું. વય વૃદ્ધિ પામ્યે તેજ નગરના જિનદત્ત શ્રેષ્ઠીના સાગર નામના પુત્ર વેરે તેણીને પરણાવી, ને સાગરદત્ત શ્રેષ્ઠીએ તે જમાઈને પોતાને ઘેર રાખ્યો.

એકદા રાત્રીને વિષે સાગર, સુકુમારિકા સાથે શય્યામાં

સૂતો હતો, તેવામાં તેણીના શરીરનો સ્પર્શ જોરના અંગારા સમાન જણાયો ! તેથી તે ક્રુબ્ધ થઈ તેણીને સૂતી મૂકી પોતાને ઘેર જતો રહ્યો. સાગરને ગયો બાણીને પ્રભાતે સુકુમારિકા અત્યંત રૂદ્ધન કરવા લાગી કે, “આજે મહારા પતિ મને ત્યજી ગયા છે.” જ્યારે માતાપિતાએ પુત્રીના રૂદ્ધનનું કારણ દાસી મારફતે જાણ્યું, ત્યારે તેમણે આવીને કહ્યું, “હે પુત્રી ! રૂદ્ધન ન કર. રાત્ર કંઈક કંઈક ખાંધનથી છુટતું નથી. તે પૂર્વ ભવને વિષે કાંઈનો પણ વિયોગ કરાવ્યો હશે, તેથી આજ ત્હારે એમ થયું છે.” પછી સાગરદત્તે વહેવાઇને ઘેર જઈને કહ્યું કે, “તમારો પુત્ર મહારી પુત્રીને પરણીને જતો રહ્યો છે, તેથી તમેજ એને કાંઈ કહો.” તે ઉપરથી એણીએ પોતાના પુત્રને બોલાવીને કહ્યું કે, “હે પુત્ર ! પુરૂષે જે નારી અંગીકાર કરી હોય, તે તેનાથી ત્યજાય નહીં. તો તારા જેવા કુલીનથી તો કેમ ત્યજાય ? તે આ એણી પુત્રીને કેમ ત્યજી દીધી ? સુગુણ હોય કે નીચું હોય, પણ એકવાર અંગીકાર કર્યું એટલે તે સુકાયજ નહિં. કારણકે, શિવ કલંક યુક્ત અને કુટિલ એવા ચંદ્રમાને એક વાર અંગીકાર કર્યા પછી ત્યજતા નથી, માટે હે પુત્ર ! આ તારી મનોહર પ્રિયાને શીઘ્ર અંગીકાર કર. હિતવાંછક જનો માતા પિતાના વચનને સારી રીતે પાળે છે.”

તે સાંભળીને સાગરે પોતાના પિતા પ્રત્યે કહ્યું. “હે તાત ! કહો તો અગ્નિને વિષે પ્રવેશ કરું, પણ એ સ્ત્રીના શરીરનો સ્પર્શ અંગારાથી વિશેષ ઉષ્ણ છે, માટે તેણીની પાસે કંઈવાર પણ હું રહી શકતો નથી.” એ સાંભળીને સાગરદત્ત પોતાની પુત્રી પાસે આવી કહેવા લાગ્યો. “હે પુત્રી ! સાગર તને મનથી પણ ચિંતવતો નથી, તો રાખવાની વાત તો ક્યાંથી જ કરે ? માટે અન્ય ભારતરને વર. હું ત્હારે માટે ઉત્તમ, કુલીન, વિનીત, અને હિતકારક બીજો સ્વામી લાવીશ; એ વાતમાં ત્હારે દુઃખ ધરવું નહીં.”

પછી સાગરદત્તે નિર્ધન પુરૂષોને પોતાની પુત્રીના આશિ-

અહુષ્ટને અર્થે આણ્યા; પરંતુ તે સર્વે તેણીને સૂતી મૂકીને નાશી ગયા । છેવટે સાગરદત્ત લિક્ષા માગતાં એક લીખારીને પોતાને ઘેર લઈ આવ્યો. તેની લિક્ષા માગવાની જોખરી મુકી દેવરાવી મુવાસિત જળથી સ્નાન કરાવી નાનાં પ્રકારનાં આભૂષણો પહેરાવી તેને પોતાની પુત્રી આપી. આ રંક પુરુષને પણ તે મુકુમારિકાનું શરીર અંગાર સમાન લાગ્યું. તેથી તે વિચાર કરવા લાગ્યો. “ શું આ અંગારાની સગડી સમાન દેખાતી સ્ત્રી રાક્ષસી હશે ? ” એમ વિચારીને તે પણ સાગરની પેઠે તેણીને ત્યજી ગયો, અને ફરી તેણે જોખરી-લીક્ષાવૃત્તિ અહુષ્ટ કરી. તે ઉપરથી શેઠે પૂછ્યું. “ અરે તું કેમ મ્હારી પુત્રીને ત્યજીને જતો રહે છે ? ” પેલાએ ઉત્તર આપ્યો. અગ્નિ પ્રવેશ સારો પણ તમારી પુત્રીનો સ્પર્શ સારો નથી. ” આમ થવાથી તો શેઠની પુત્રી પૂર્વની જેમ રૂઢન કરવા લાગી. તે જોઈ તેના પિતા ત્યાં આવી કહેવા લાગ્યો, “ પૂર્વે કરેલા કર્મ છૂટતાં નથી. કારણકે પૂર્વ કર્મના વિપાકથી સુર્યને આકાશને વિષે ભ્રમણ કરવું પડે છે; ગુણી જનને પણ લિક્ષાર્થે બટકયા કરવું પડે છે; અને કોઈ પુરુષ તો સુખ છતાં સંપત્તિ ભોગવે છે. કહ્યું છે કે- જોઈએ તો પર્વતોના શિખર ઉપર ચઢો, સમુદ્રને ઉલ્લંઘી જાઓ અથવા પાતાળને વિષે પ્રવેશ કરો; પ્રમાણે જ જનવાનું. પણ વિધિએ લખી મુકેલી અક્ષર-માળા પ્રમાણે જ જનવાનું. માટે હે પુત્રી ! પૂર્વના કર્મના છેદનને અર્થે દાન આપ, તપશ્ચર્યા કર અને આત્માને શાંત કરીને રહે. ” પિતાના આવા વચન સાંભળીને સંતોષપૂર્વક મુકુમારિકા જૈનધર્મ પાળવા લાગી. તેણીને ત્યાં એકદા કોઈ સાધવી ગોચરી માટે આવી. સાધવીને તેણીએ શુદ્ધ અન્ન પાનથી ભાર મહિત્ત પ્રતિ-લાલી, અને તેણીનીજ પાસે દીક્ષા અહુષ્ટ કરી; પોતાનાં પૂર્વનાં ઉપાળેલા દૃઢ કર્મને છેદવાને માટે દુષ્કર તપ આદર્યો.

એકદા તે પોતાની ગુરૂણી પ્રત્યે કહેવા લાગી. “ મેં પૂર્વે સંસારને વિષે બહુ દૃઢ કર્મબંધ કર્યો છે, માટે મારી એવી ઈચ્છા છે કે, મનુષ્ય રહિત વનને વિષે છઠ્ઠ અઠ્ઠમ આદિ તપ

કરી સૂર્ય સામીજ પ્રગટ દૃષ્ટિ રાખી એકાગ્ર મનથી આતાપના લગી.” તે સાંભળીને પ્રવર્તિનીએ કહ્યું, “હે વત્સ ? બહાર ઉદ્યાનને વિષે જઈને આતાપના લેવી એ સાધ્વીને માટે લેશ પણ સુક્ત નથી.” સુકુમારિકા બોલી, “એમ છે તોપણ હું બહાર ઉદ્યાનમાં જઈને આતાપના લઈશ, માટે આદેશ આપો.” એમ આગ્રહ કરી આદેશ મેળવી સુકુમારિકા બહારના ઉદ્યાનમાં ગઈ. ત્યાં આતાપના લેતાં સાત આઠ દિવસ થયા; એવામાં ત્યાં કોઈ એક વેશ્યા અકસ્માત્ એક પુરૂષના ખોળામાં ગુપ્તી હતી, બીજો પુરૂષ તેણીના મસ્તક ઉપર પુષ્પની વેણી બાંધવા લાગ્યો, ત્રીજો પુરૂષ વળી તેણીને પવન ઢાળવા વાગ્યો, ચોથો તેણીના મસ્તક ઉપર છત્ર ધરી રહ્યો અને પાંચમો તેણીના ચરીરને થાક ઉતારવા લાગ્યો; આ પ્રમાણે પાંચ પુરુષોથી સેવાતી ગણિકાને જોઈને સુકુમારિકાએ વિચાર્યું; “અહો ! આ સ્ત્રીને ધન્ય છે. કે, પાંચ પાંચ પુરૂષો તો એની સેવા કરે છે ! અને મને તો આજ ભવમાં ફરી ફરી પતિએ ત્યજી છે.” આમ વિચારી સુકુમારિકાએ એવું નિયાણું બાંધ્યું કે, “જે મેં આદરેલા તપનું કંઈ પણ ફળ મળવાનું હોય તો મને પણ એનીજ પેઠે પાંચ ભર્તાર મળજો.” બીજી સાધ્વીઓએ એને એવું નિયાણું બાંધતા વારી, પણ એ રહી નહીં ! તેથી તેણીને જુદા ઉપાશ્રયમાં રાખી. અનુક્રમે આઠ માસ પર્યંત સંજોલના કરી અંતે સૌધર્મ દેવ-લોકને વિષે નવ પદ્યોપમની આશુધ્યવાણી દેવી રૂપે ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાંથી ચ્યવીને તે આ કાંપિલપૂરને વિષે દુપદ રાજાની પુત્રીપણે અવતરી. અહિં તેણીએ અર્જુનના કંઠમાં આરોપેલી વરમાળા પાંચે પાંડવોના કંઠને વિષે પડી, એ તેણીએ કરેલા નિયાણાને લીધેજ. એ પ્રમાણે એના કર્મના ઉદય થયો. કર્મની આગળ કોઈ છુટી શકતું નથી. કહ્યું છે કે-પુરૂષ ગમે તેવો બુદ્ધિશાળી હોય; પણ તેના કર્મથી પ્રેરાતો હોય ત્યાં તે શું કરી શકે ? કારણકે પ્રાયે મનુષ્યોની બુદ્ધિ તેના કર્મનેજ અનુસરનારી હોય છે. પૂર્વ જન્મને વિષે

શુભાશુભ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે, તે દેવ કે દૈત્ય પણ અન્યથા કરી શકતા નથી.

દ્રૌપદીના પૂર્વ ભવનું આણું વૃત્તાંત શ્રવણ કરીને ઘણા માણસોએ નૈનધર્મ અંગીકાર કર્યો. હવે પાંચે પાંડવો દ્રૌપદીને પોતપોતાને વારે ભોગવવા લાગ્યા. જે દિવસે એકનો વારો હોય, તે દિવસે ખીન્ન પાસે તે જાય નહીં. એકદા દ્રૌપદી પોતાના શરીર પ્રમાણુ દર્પણને વિષે પોતાનું અંગ જોતી હતી, તેવામાં ત્યાં અઠક્ષમાત્ નારદ ઋષિ આવ્યા. પણ દ્રૌપદી તો અરીસામાં પોતાનું શરીર ફરી ફરી નીહાળતી હતી, તેથી તેણીએ તેમને જોયા નહીં; એટલે નારદ રોષ સહિત ત્યાંથી ઉભા થઈને ધાતકીખંડમાં આવેલી અમરકંકા નગરીએ ગયા. ત્યાં પશ્ચોત્તર રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની પાસે નારદ ગયા, એટલે તે રાજાએ વિનયપૂર્વક ઉભા થઈને પાંચ અભિગમન સાચવીને તેને વંદન કર્યું, પછી પૂછ્યું કે, “હે ઋષીશ્વર ! આપ ક્યાં ગયા હતા ? અને અહિં આવવાનું શું કારણ છે ? ” નારદે ઉત્તર આપ્યો. “ હું હસ્તિનાપુર ગયો હતો, ત્યાં પાંડવોના અંતઃપુરને વિષે મેં દ્રૌપદીને જોઈ, તેવી એક પણ સ્ત્રી ત્હારા અંતઃપુરને વિષે નથી. ” એ ઉપરથી તો પશ્ચોત્તર રાજાએ તેણીને મેળવવાને એક દેવને આરાધ્યો. તેથી દ્રૌપદી તેની પાસે આવી. તેણીને તે કહેવા લાગ્યો. “ હે દ્રૌપદી ! તું મારી સાથે ભોગ ભોગવ, આ રાજ્ય ત્હારું છે, આ પટ્ટકુળાદિ પણ ત્હારાં છે, તે તું અંગીકાર કર. તને મ્હારી સર્વ પત્નીઓમાં મુખ્ય ગણીશ, હું મ્હારું સર્વ કામ તને પૂછીને કરીશ. ” આ પ્રમાણે બહુ બહુ પ્રકારે તે રાજાએ દ્રૌપદીનું શિયળ ખંડન કરવાને ચત્રન કર્યો, પણ તેણીના અંતઃકરણને વિષે લેશ માત્ર વિકાર થયો નહીં. તે તો પંચ પરમેષ્ઠીના ધ્યાનને વિષેજ લીન રહી, ને છઠ્ઠું અઠમ આદિ તપ કરવા લાગી.

અહિં પાછળ દ્રૌપદીનું હરણ થયું જાણી પાંચે પાંડવો શ્રીકૃષ્ણ પાસે ગયા, ને સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યો. તે સાંભળી

શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું, દ્રૌપદીને કોણ હરી ગયું છે ? તે જણાતું નથી. એવામાં તો નારદ પોતે ત્યાં આવ્યા. તેને શ્રીકૃષ્ણે પૂછ્યું. “હે નારદ ઋષિ ! તમે કયાંય દ્રૌપદીને દીઠી ?” નારદે ઉત્તર આપ્યો “ઘાતકી ખંડની અમરકંઠા નામની નગરીના રાજા પશ્ચોત્તરના અંતઃપુરને વિષે મેં એક દ્રૌપદી જેવી સ્ત્રી જોઈ છે.” તે સાંભળી શ્રીકૃષ્ણે સુસ્થિત દેવને આશ્ચર્યો; એટલે છએ જાણા રથમાં બેસીને અમરકંઠા નગરીની ગહારના લાગમાં પહોંચ્યા. ત્યાં શ્રી કૃષ્ણ સિવાય પાંચ પાંડવોએ એ રાજા પશ્ચોત્તર સાથે યુદ્ધ કર્યું; પણ તેમાં તેઓ હાર્યા. એટલે શ્રીકૃષ્ણે પોતે રણસંગ્રામને વિષે આવી જય મેળવ્યો. પશ્ચોત્તર રાજા ગદમાં પેસી ગયો, ને કિલ્લાના દ્વાર ઢઢ રીતે ગંધ કરાવ્યાં; એટલે શ્રીકૃષ્ણે કિલ્લા ઉપર ચઢીને નરસિંહ રૂપ ધારણ કરી પૃથ્વીને એવી રીતે કંપાવી કે, નગર વાસીઓના ઘર પણ પડી ગયાં, તેથી ભય પામીને પશ્ચોત્તર રાજા શ્રીકૃષ્ણ પાસે આવીને નમ્યો, તેના ચરણમાં પડીને ક્ષમા માગી કહેવા લાગ્યો. મેં પ્રથમ એ મૂઢતા કરી કે, મેં દ્રૌપદીનું હરણ કર્યું; અને ખીલુ એ કે આપની સાથે સંગ્રામ કર્યો; હવે મારા ઉપર કૃપા કરી દ્રૌપદીને અંગીકાર કરો. ઉત્તમ પુરુષોને ત્યાં સુધી કોપ રહે છે કે, જ્યાં સુધી સામો માણસ આવીને નમતો નથી, (પણ હું તો હવે નમું છું.)

એ સાંભળી શ્રીકૃષ્ણે પોતાનું મૂળરૂપ કર્યું. પછી પશ્ચોત્તર રાજા શ્રી કૃષ્ણને નગર વિષે લઈ ગયો; ને ત્યાં લોજનદાન આદિથી તેની ભક્તિ કરી, ને અંતઃપુરને વિષેથી દ્રૌપદીને આણીને તેને સોંપી; એટલે એ મહાસતિને લઈને શ્રીકૃષ્ણ પાછા વળ્યા. એ વળતે ઘાતકીખંડના જિનેશ્વર પાસે ત્યાંનાજ વાસુદેવે સાંભળ્યું કે, “જંબુદ્વીપના વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ અહિં આવ્યા છે. “ તે ઉપરથી સમુદ્રને કાંઠે એને મળવા ગયા. ત્યાં જન્મે વાસુદેવે શંખ પૂર્યો. પછી સર્વ સમુદ્ર ઉતરીને ગંગા તટે આવ્યા. ત્યાંથી પહેલા પાંડવો નાવમાં બેસીને નદીઉતર્યા, પણ તેમણે શ્રીકૃષ્ણના જળની પરીક્ષા કરવાને એ નાવને પાછી ન મોકલી; પરંતુ

ધ્રોત્યુતો ભુંજવટે નદી ઉતરીને ખાંડવો પાથે આવ્યો, ને તેમના ઉપર કોપાયમાન થઈ તેણે તેમનું રાજ્ય લઈ લીધું, ફક્ત મથુરા આપ્યું. પછી કુંતી હાઈ પાગા દ્રૌપદીને ઘેર લઈ ગઈ, ને ત્યાં પુન્યજ્ઞાન કર્યાં. શ્રીકૃષ્ણ પણ દારિકા ગયા.

એક વખત દુર્જાદિ દુર્યોધનની કપટબળમાં ફસાઈ જતાં યુધિષ્ઠિર જુગારની રમતમાં દ્રૌપદી સહિત રાજ્યને હારી બેસવાથી દુઃશાસન દ્રૌપદીની વેણી પકડીને સલામાં ધસડી લાવી તેણીની લાજ લેવા ચીર ખેંચવા લાગ્યો, પરંતુ શીયળના મહાત્મ્યથી સતી દ્રૌપદીના ચીર ખેંચાતા જવા છતાં તેણીના શરીર પર નવા નવા ચીર આવતા ગયા, એટલે તેણીના શરીરપરનું વસ્ત્રાચ્છાદન સદંતર ખસી જઈ ચકચુ નહિ. આવા આશ્ચર્યકારક બનાવથી અન્તે તેણે તેણીને છોડી દીધી. આવી રીતે ક્રીચકની દુષ્ટ વૃત્તિને પૂરી પાડવા વિરાટ પતિની પત્નિ સુદેષ્યાએ પણ દ્રૌપદીને પોતાના ભાઈ પાસે છેતરીને મોકલી હતી; પરંતુ દગાની બાજુ યતાં દ્રૌપદીએ ધૈર્ય રાખી વીરત્વ દાખવી પોતાનું શીયળ સાચવ્યું. પોતાનું અમૂલ્ય સતિત્વ રક્ષવા માટે નારદના છળ કપટથી પ્રભોત્તર રાજાના રાણી વાસમાં ત્યાં સુદેષ્યાનાં છંછેથી ક્રીચકનાં ભુવનમાં સપડાયા છતાં આમરણાન્ત કપટ સહન કર્યું, પણ પરકુરુષ સાથે રાગ દષ્ટિએ બાદવિવાદ પણ ન કર્યો. તે સતી સ્ત્રીએ પોતાના સ્ત્રી ધર્મને સંપૂર્ણપણે મહાકષ્ટે પણ બાળવી રાખ્યો. ધન્ય છે તે જગદ્વંદ મહાસતીને.

શ્રી નેમિનાથ ભગવાન મથુરાને વિષે આવી સમવસર્યા; એટલે કુંતી પાંચે પુત્રો તથા દ્રૌપદીને લઈને તેમને વંદન કરવા ગઈ. ત્યાં પ્રભુએ ધર્મોપદેશ આપ્યો, કે આ લોકને વિષે મનુષ્યપણું, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ જાતિ, એટલું કુળ, સૌંદર્ય, તન્દુરસ્તી હીઠ આયુષ્ય, સદ્ગુણ, શાસ્ત્રનું શ્રવણ અને શુદ્ધ સંયમ, એ સર્વ પામવાં દુર્લભ છે. ” ઇત્યાદી ઉપદેશ સાંભળીને એ સાતે જણાએ સમક્ષિત મૂળ ગાર વત ગ્રહણ કર્યાં. અનુક્રમે

પાંચે પાંડવોએ પોતાના પુત્રને રાજ સોંપ્યું, અને કુંતી તથા દ્રૌપદી સહિત ગુરુ પાસે દીક્ષા લીધી. ત્યાર પછી દ્રૌપદી નાના પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરવા લાગી. અનુક્રમે એકઠા તે શ્રી શત્રુઙ્ગય તીર્થે ગઈ, ત્યાં પશુ તપ કરતી આયુષ્ય ક્ષય થયે પાંચમે દેવ-લોકે ગઈ. ત્યાંથી સ્વર્ગીને અનુક્રમે તે થોડા ભવમાં મોક્ષ પામશે. ઇતિ દ્રૌપદીની કથા.

કૌશલ્યા

સુપુત્રને જન્મ આપે તેજ માતા, બીજી જામી વધ્યા સમ-
જવી. જેવા પ્રાતઃસ્મરણિય રામ તેવાજ રામની માતા કૌશલ્યાજી
પણ પ્રાતઃસ્મરણિય પતિવ્રતા સ્ત્રી હતા.

શ્રી અયોધ્યા નગરીના રઘુવંશીય રાજ દશરથ નૃપતિની
એ પાટરાણી; અને દર્શસ્થળ (કુશસ્થળ) નગરના રાજ સુકૌશલની
અમૃતપ્રભા નામની રાણીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલી એ કૌશલ્યા
દેવીનું મૂળ નામ અપરાજિતા હતું; પ્રાતઃસ્મરણિય શ્રી રામ-
ચંદ્રજીના જેવા સુપુત્ર રત્નના એ માતાજી થાય.

‘એ સમયમાં અર્ધ ભરતક્ષેત્રના રાજ્યલોકતા રાવણે સભામાં
બેઠે સતે કોઈ એક નૈમિત્તિકને પૂછ્યું કે ‘હું નિમિત્તજ્ઞ ! દેવતા-
અમર કહેવાય છે, પણ તેઓ નામનાજ અમર છે, પરમાર્થે
અમર નથી; જે કોઈ આ પૃથ્વી પરના પ્રાણી છે તેઓનું મૃત્યુ
અવશ્ય થવાનું હોય છે; તો તેમાં મારું મૃત્યુ સ્વપરિણામથી
છે કે કોઈ બીજાથી છે ? તે નિઃશંકપણે કહ્યું, કેમકે આત્મ
પુરૂષો સ્ફુટ લાપીજ હોય છે. નિમિત્તિએ કહ્યું—‘હવે પછી યનારી
જનકી (જનક રાજની પુત્રી) ના કારણને લીધે દશરથ રાજના
હવે પછી યનારા પુત્રથી તમારું મૃત્યુ થશે.’ આ પ્રમાણેનાં
તેનાં વચન સાંભળીને વિભીષણ બોલ્યો કે—‘નિમિત્તિયાનું
વચન જો કે નિરંતર સત્યજ હોય છે; પણ આ વખત તો હું

તેને સત્વર અમૃત્ય કરી દઈશ; કારણ, તે તે કન્યાના અને વરના, પિતા થનારા જનક તથા દશરથ, કે જે બંને આ અનર્થના ખીજ રૂપ છે તેમનેજ હું હણી નાંખીશ; એટલે આપણું વિદ્ર દૂર થશે. તેઓના મરણથી પુત્ર પુત્રીના જન્મની સંભાવનાજ નષ્ટ થશે, એટલે નિમિત્તિઆનું વચન સ્વયમેવ અસત્ય થશે.' રાવણે અનુમોદના કરવાથી કાર્યપરત્વે તત્પર વિલીપણ સ્વગૃહે આવી.

આ સર્વ સંભાષણ સભામાં હાજર હોઈ શ્રી નારદ મુનિએ થવણ કયું હતું; તેઓ દશરથ રાજા પાસે આવ્યા, ને બનેલી વાત કહી. નારદ મુનિએ કહ્યું કે 'શ્રી સીમંધર પ્રભુનો સુર અસુરોએ કરેલો નિષ્ક્રમણોત્સવ (દિક્ષા મહોત્સવ) જોઈ મેં ઉપર ગયો હતો; ત્યાં અનેક તિર્થંકરોને વાંદીને પછી : લાંકા નગરી ગયો. શાંતિગૃહમાં રહેલા શાંતિનાથને નમીને રાવણને ત્યાં ગયો. નિમિત્તિઆએ રાવણનો વધ જનકની નિમિત્તે તમારા પુત્રથી કહ્યો તે મારા જાણવામાં આવ્યું. વિલિપણે તમને અને રાજા જનકને મારવાની પ્રતિજ્ઞા કરી તે મેં સાંભળ્યું. હવે તે મહા બળવાન અદ્ય સમયમાંજ અહીં આવશે. સાધર્મિકપણની પ્રીતિને લીધે હું આ સમયે તમોને ચેતવણી આપવા ઉતારણે અહીં આવ્યો છું.' દશરથ રાજાએ નારદજીની પૂંજ કરીને વિદાય કર્યા. શ્રી નારદ મુનિએ ત્યાંથી જનક રાજા પાસે જઈને તેમને પણ ઉપર મુજબ વાત કહીને ચેતાવ્યા.

હવે દશરથ રાજા મંત્રીઓ સાથે મંત્રણા કર્યા પછી પોતાનું રાજ્ય મંત્રીઓને સોંપી શુભ રીતે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. મંત્રીઓએ રાજાના સ્વરૂપની એક પ્રતિમા કરાવી રાજ્યમંદિરની એક અદ્ય પ્રકાશવાળા ભાગમાં પધરાવી. જનક રાજાના રાજ્યમાં પણ તેની નકલ કરવામાં આવી. પોતાના રાજ્યમાંથી ખસી જઈ જાને રાજાઓ એકઠા થઈ પૃથ્વીતળ ઉપર ફરવા લાગ્યા.

હવે વિલીપણ કોપાયમાન થયેલો અયોધ્યા આવ્યો. રાજ્યમંદિરમાં પ્રવેશી રાજાને શોધવા લાગ્યો; અંધારામાં રહેલી

રાજાની મૃત્તિને રાજ સમજીને ખડગ વડે છેદી નાંખી સમગ્ર નગરમાં કોલાહલ થઈ રહ્યો. દશરથ રાજાને મૃત્યુ પામ્યો સમજીને તે પાછો લંકા તરફ ગયો. એકલા જનકથી કંઈ ઘણ શકે એમ નથી એવું ધારીને તેણે જનકને મારવાની જરૂર જોઈ નહિ.

દશરથ રાજાએ પરિભ્રમણ કરતાં માર્ગમાં કૈકેયી સાથે લગ્ન કર્યા. કૈકેયીને લઈને તે રાજગૃહી નગરે ગયા. રાવણની ધાસ્તીને લીધે અયોધ્યા ગયાજ નહિ; પરંતુ અપરાજિતા વિગેરે રાણીમંડળ (અંતઃપુર) ને ત્યાંજ બોલાવી ક્રિડા કરવા લાગ્યા.

અન્યદા અપરાજિતા (કૌશલ્યા) પટરાણીએ રાત્રીના શેષ ભાગે બલભદ્રના જન્મને સૂચવનારાં હાથી, સિંહ, ચંદ્ર, સૂર્ય, એ ચાર સ્વપ્ના જોયાં; તે સમયે કોઈ મહાદ્વિકા દેવ પ્રજ્ઞ દેવલો-કમાંથી અયવીને તે અપરાજિતાના ઉદરમાં આવ્યો. અનુક્રમે વર્ણુથી પુંડરીક કમળને અનુસરતા અને મનુષ્યોમાં પુંડરીક જેવા, સંપૂર્ણ લક્ષણવાળા એક પુત્રને જન્મ આવ્યો. દશરથ રાજા અત્યંત હર્ષ પામ્યા. યાચકોને મનોવાંચિત દાન દીધાં. પ્રજા-જનોએ પણ રાજપુત્ર જન્મમહોત્સવ પૂર્ણ ઉત્સાહથી ઉજવ્યો. રાજાએ તેનું લક્ષ્મીને નિવાસ કરવા રૂપ પદ્મ (કમળ) નામ આપ્યું, અને લોકોમાં તે રામ નામથી પ્રસિદ્ધ પામ્યો.

એકદા સત્યભૂતિ નામે ચતુર્સોની મહામુનિ-સંઘની સાથે તે નગરીએ સમોસર્યા; તે ખગર જાણીને દશરથ રાજા સપરિવાર ત્યાં જઈ વંદના કરી દેશના સાંભળવા તેમની સમીપે બેઠા. તે સમયે વૈતાલ્ય ગીરીથી વિદ્યાધરોના અનેક રાજાઓ સહિત ભામંડલના પાલક પિતા ચદ્રગતિ સીતાની અલિલાપાથી તમ એવા ભામંડળને સાથે લઈ રથાવર્ત ગિરોપરના અર્હતોને વંદના કરી પાછા ફરતાં આકાશ માર્ગે ત્યાં આવી ચડ્યા સત્યભૂતિ મુનિને ત્યાં સમવસરેલા જોઈ તે આકાશમાંથી નીચે ઉતર્યા, અને તે પણ તેમને વંદન કરી દેશના થવણુ કરવા બેઠા.

લામંડળની મનોકામના જાણી લઈ સૂરિએ સમયને યોગ્ય દેશના આપી; તેમાં પ્રસંગોપાત પાપમુક્ત થવાને ચંદ્રગતિ અને પુષ્પવતી તથા લામંડલ અને સીતાના પૂર્વ લયો કહી સંભળાવ્યા; જે સાંભળતાજ લામંડલને જાતિસ્મરણુજ્ઞાન થયું, અને મૂર્છિત થઈને પૃથ્વીપર પડી ગયો. લામંડળે સીતાને જોઈ જાણીને નમસ્કાર કર્યો; અને સહુર્ષ સીતાએ લાઈ જાણીને તેને આશિષ આપી; વિનયી લામંડળે લલાટ વડે પૃથ્વી સ્પર્શ કરી રામને પણ નમસ્કાર કીધા. સંસારની ત્રિચિવતાથી અને મોહમાયાથી વિરક્ત થઈને ચંદ્રગતિએ લામંડલને રાજ્યભાર સોંપી દિક્ષા લીધી. રાજ દશરથે પણ પોતાના પૂર્વજવ વિષે પૂછ્યું; એટલે મુનિરાજે રાજને તેના પૂર્વ જન્મોનું વર્ણન કહી બતાવ્યું. એટલે દશરથે પણ રામને ગાદી સોંપી દિક્ષા લેવા નિશ્ચય કર્યો.

રાજ્યાભિષેકની તૈયારી થતી જાણી, કૈકેયી રાણીએ પૂર્વે માંગી લીધેલા વચન પ્રમાણે દશરથ રાજ પાસે તેનું સ્મરણ કરાવી કહ્યું કે “મારા પુત્ર ભરતને રાજ્ય અને રામને વનવાસ આપો.” આવાં દુઃખકર વરદાનની યાચનાથી દશરથ રાજને મૂર્છા આવી ગઈ; પરંતુ રામને આ જાણતની જાણ થતાં તેણે સહુર્ષ વનવાસ સ્વીકારવા તત્પરતા દર્શાવી; અને પિતાને માતા (કૈકેયી) ને અપાયેલો કોલ પ્રમાણુ (સત્ય) થાય એવા કારણે તે પ્રયાણ કરવા નિશ્ચય બન્યો. ભરત, લક્ષ્મણ અને સીતા પણ રામને અનુસરવા તૈયાર થયા; એટલે રામે પિતાના વચનને પ્રમાણુ કરવા માતાના વરદાનને યથોચિત પાળવા ભરતને ગાદી સંભાળવા આજ્ઞા કરી. રામ પ્રથમ કૈકેયીને નમસ્કાર કરી રજ લઈ પછી માતા કૌશલ્યા પાસે રજ લેવા આવ્યા.

માતા કૌશલ્યાજી દશરથના પટરાણી છતાં રાજાનો મોહ કૈકેયી રાણી તરફ વિશેષ હોઈ તેના રાણીવાસમાં વિશેષ હાજર રહેવા છતાં, કૈકેયી તરફ દેવને બદલે એક ન્હાની જોઈના જેવોજ વર્તાવ રાખતાં અને રાજાને પોતાનું મનઃકુખ જણા-

વવાને બદલે પોતાનો સમય ધર્મ માર્ગેજ વાળવા લાગેલા; રામચંદ્ર લેવા પુત્રરત્નના જન્મથીજ સ્વજીવનને સંતુષ્ટ ગણી કાળ નિર્ગમન કરતા હતા. રાજ્યાલિપેકના સમયે રામના વનવાસની વાત સાંભળી, મંથરા દાસીના પ્રપંચનું આ પરિણામ બહુ ઇત્તાં અન્ય કોઈ ઉપર જરા પણ કટુતા વાપર્યા વિના રામનેજ માત્ર યોગ્ય શબ્દોમાં નિરાધાર (દિક્ષા લેવા ઉત્સુક હશરથનો નજીકના સમયમાંજ યથોગ થવાનો હતો તેથી) માતા તરફની ફરજનું જાન કરાવી 'વનવાસનો પ્રપંચો ખટપટને લીધે અપાયલો આદેશ' નહિ સ્વિકારવાને બહુ સમજાવ્યું; પરંતુ રામચંદ્રે પતિ તરફ પત્નિધર્મ અને પિતા તરફ પુત્રધર્મ સંબંધી વિવેચન કરી માતાનું મન શાન્ત કરી આશિષ લઈ પ્રયાણ કરવાની રજા લીધી.

રામ કૌશલ્યાજી પાસે રજા લેવા આવ્યા ત્યારે કૌશલ્યાજી મૂર્છા પામ્યા હતા; જાન આવતાં જ તેઓ બોલવા લાગ્યા, “અરે ? મને આ શું સંભળાય છે ? રામને વનવાસના સમાચાર સાંભળી હું ફાટી કેમ પડતી નથી ? પતિનો દિક્ષામાર્ગ અને પુત્રનો વનવાસ—એ બે સ્વજનના વિરહ મ્હારાથી કેમ સહન થશે ? હું જીવતી કેમ રહી શકું ? મૃત્યુ કેમ પામતી નથી ?” તે સમયે જ રામે હાજર થઈ કહ્યું કે, “હિ માતાજી ? શૂરવીર રાજા—હશરથના પત્નિના મુખમાં પામર સ્ત્રીઓને યોગ્ય એવા શબ્દો શોભે ? સિંહણ પુત્ર વનમાં એકલો જ બાંધે છે, તથાપિ સિંહણ સ્વસ્થ બેસે છે, જરા પણ અકળાતી નથી. હે માતા ? મારા પિતાને માથે વરદાનનું ઋણ છે. હું અહીં રહું, ભરત રાજ્ય ન લે તો પછી પિતા ઋણ મુક્ત રી રીતે યાય ?” ઇત્યાદિ મુક્ત વચન પ્રમાણથી માતાને શાન્ત કર્યા. તે વેળાએ સીતાજીએ દૂરથી હશરથને નમસ્કાર કરી માતા (સાચું) કૌશલ્યાજી પાસે આવી શ્રી રામની સાથે જવાની આજ્ઞા માગી. તે સમયે જનકીજીને ઉત્સંગમાં બેસારી પાસામાં લઈ છાતી સાથે દબાવી નેત્રમાંથી ખરતા ઉપ્પુ અશ્રુઓ સાથે ગદ્ગદ કંઠે કૌશલ્યાજી

બોલ્યા-“વત્સે, વિનિત રામચંદ્રજી પિતાની આજ્ઞાથી વનમાં જાય છે, તો તે નરસીંહ પુરૂષને ડુધ્કર નથી; પરંતુ તેંતો જન્મથી જ ઉત્તમ વાહનોમાં જ માર્ગ ચલન કીધું છે, પાદ પ્રવાસ તો કદી પણ કીધો નથી. તું તે વ્યથા કેમ સહન કરીશ ? કમળના ઉદર જેવું ત્હારું મુકોમળ શરીર કેમ નમી શકશે ? ત્હારા અસહ્ય કષ્ટ ભારથી રામને પણ દુઃખ થશે ! પતિનું અનુગમન કરવામાં હિતસાહિત ત્હને હું આજ્ઞા કે નિષેધ કશું પણ કરી શકતી નથી.” તે સાંભળીને સીતાજી કમળવત્ પ્રપુલ્લ મુખે બોલ્યાં કે “હે, માતાજી ? આપના ઉપરની મ્હારી ભક્તિ મ્હને માર્ગમાં પ્રેરણાશક્તિ આપ્યા જ કરશે. મ્હને મેઘની પાછળ વિદ્યુતની જેમ રામની પાછળ જવા માટે આશિષ અને આજ્ઞા આપો.” એમ કહી ફરી ફરી નમી રામનું રટણ કરતાં બહાર નીકળ્યા. સુમિત્રાની રજા લઈ લક્ષ્મણે પણ રામજીનું અનુસરણ કર્યું. પોતાની માતાની રજા લઈને પછી કૌશલ્યાજીની રજા લેવા ગયા. તેમને આશિષ આપી કૌશલ્યાજી બોલ્યા ‘હે વત્સ ? હું મંદભાગી મરવા જેવી થઈ ગઈ છું; તેમાં તું પણ મ્હને છોડી જાય છે. હે લક્ષ્મણ ? રામના વિરહથી વ્યાકુળ એવી મ્હને આશ્વાસન આપવાને તું એકતો અહીં રહે, કે જેથી મ્હને દુઃખમાં થોડી ઘણી પણ ધીરજ મળે.” લક્ષ્મણે કહ્યું, “હે માતા ? તમે રામનાં માતા છો, છતાં તમે ધીરજ કેમ ધારી શકતા નથી ? શુરવીર પુત્રના શુરવીર માતાજી તમોજો તો સૈને આશ્વાસન આપી ધૈર્ય ધારણ કરવું જોઈએ; શાન્ત થાવ અને મ્હને રજા આપો. મ્હારા વડિલ બન્ધુ દ્વર પહોંચી ગયા છે તેને અને મ્હને વધારે છેડું ને પડે તે માટે જલદી રજા અને આશિષ આપો.” એમ કહી નમન કરી આશિર્વાદ અને રજા લઈ તે જલદી જલદી રામને માર્ગમાં આવી મળ્યા. અહો બન્ધુ પ્રેમ ?!

‘દીર્ઘ’ કાળ સુધી સ્વજનના કથા વર્તમાન નહિ મળવાથી કૌશલ્યા વિગેરે માતાઓ અયોધ્યામાં દુઃખમાં દિવસો કાઢતી

હતી. તેવામાં નારદશુનિ ત્યાં આવી ચડ્યા; તેમણે માતાઓના ચિંતાગ્રસ્ત મુખો જોઈ પ્રશ્ન કર્યો અને ગ્હાની પામવાનું કારણ પૂછ્યું. કાશલ્યાણએ કહ્યું “મહારા પુત્રો રામ અને લક્ષ્મણ પિતાણની આજ્ઞાથી મહારી સ્તુષા (પુત્ર વધુ) સીતાને સાથે લઈ વનમાં ગયા છે, ત્યાં સીતાણનું હરણ થવાથી તેઓ લંકા તરફ ગયા છે, ત્યાં યુદ્ધમાં રાવણે શક્તિથી લક્ષ્મણને પ્રહાર કર્યો. તે શક્તિનું શસ્ત્ર દૂર કરવા વિશદ્યાને ત્યાં લઈ ગયા છે. ત્યાર પછી લક્ષ્મણ જીવતા છે કે નહિ તે વિશે કશા ખબર નથી; તેથી અમોને ઘણી ચિંતા થાય છે.” એમ બોલતાં સર્વ માતાઓ સાથે સુમિત્રા રૂદન કરવા લાગ્યા. નારદ શુનિ સર્વને શાંત કરી પુત્રોને અહીં લઈ આવવાનું વચન આપી રામ પાસે લંકા તરફ જવા વિદાય થયા. લંકા જઈને રામને સર્વ વાત જણાવીને અધિર માતાઓને જઈ મળવા પુત્રોને ઉત્સાહિત કર્યા. એ રીતે રામ લક્ષ્મણ યોગ્ય સમયે પાછા ફરતાં અયોધ્યા નગર પ્રવેશ મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો; અને સર્વેએ માતાઓને અષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા. સિતાને આશિર્વાદ આપ્યા ને લક્ષ્મણને કાશલ્યાદેવી વારંવાર પીઠે હાથ ફેરવતાં અને મસ્તક પંપાળતા બોલ્યા ‘હિ વત્સ ! સાદે લાગ્યે મ્હને તહમારા દર્શન થયા છે, હું તો તમને હમણા ફરી જન્મ પામ્યા હો. એમ માનું છું. કારણ કે તમો વિદેશગમન કરી જય મેળવી સ્વદેશ સહિસલામત પાછા આવ્યા છો; રામે અને સીતાએ તમારી સેવાથી જ વનવાસના કષ્ટ ઉત્તરણ કર્યા છે.” લક્ષ્મણ બોલ્યા “હે માતા ! વનવાસમાં તો પિતાની જેમ બન્ધુ રામે અને માતાની જેમ સીતાણએ મહારું લાલનપાલન કર્યું છે; આપના આશીર્વાદથી જ અમો અત્રે ક્ષેમક્રુશળ આવી શક્યા છીએ.”

એક વેળા રાત્ર દશરથે અષ્ટોતરી સ્નાત્રનો મહોત્સવ કર્યો. છેલ્લે દિવસે શાન્તિસ્નાત્ર પછી પ્રભુ ન્હવણના જળની અંજળી સૌ રાણીઓને મોકલાવી. કાશલ્યાણને આપવા આવનાર વૃદ્ધ દાસીને આવતાં દીલ થવાથી કાશલ્યાને શંકા આવી કે દશરથ

રાજાએ મને વિસારી મૂકી લાગે છે. તે વેળા દશરથ રાજા રાણી કૌશલ્યાજીને મળવા આવ્યા. રાણીએ રીસ ચડાવી પોતાનું બધી રાણીઓમાં અપમાન કર્યાનો ખૂલાસો પૂછતાં રાજાએ નહવણ મોકલ્યાનું કહ્યું. આ વાત ચતામાંજ દાસી જળ લઈ આવતી જણાઈ. વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે વિલંબ થયેલો અને વૃદ્ધાવસ્થા સર્વ પ્રાણીઓને ગળી જવાની-પ્રાપ્ત થવાની પ્રત્યક્ષ જોઈ રાજા રાણી બન્નેને પોતપોતાના દેહ પ્રત્યે-સંસાર પ્રત્યે-વૈરાગ્ય ઉપન્યો; એટલે પછી બન્નેએ સાથે દિક્ષા લીધી. ઇતિ કૌશલ્યાજીની કથા.

મૃગાવતી

જે પ્રાણી પોતાના તેમજ અન્યનાં ગર્હિત એવાં અનિષ્ટ કર્મોની નિંદા કરે છે તે મૃગાર્જુનીની પેઠે અદ્ભુત એવું દેવગણાન પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્રી વીર સ્વામીની હયાતીમાં કૌશાંબી નગરીમાં, શતાનિક નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. મૃગાવતી એ રાજાની પટરાણી (ચેટક રાજાની પુત્રી) હતી; તેણી શ્રી જૈન ધર્મની પૂર્ણ રાગિણી હતી, જેથી નિરંતર પતિભક્તિ પરાયણ રહ્યા છતાં પણ પોતાના નિત્ય નિયમમાં પણ નિયમિત રહેતી હતી. એ નગરનો એક ચિતારો ચિત્રકળામાં પ્રવીણ થવાને માટે સાંદેતનપુર ગયો અને તેણે પોતાનું નામ પલ્લટાવી એક ઘરડી ચિતારણુને ત્યાં જઈ સુકામ કર્યો; કેમકે તેણીનો પુત્ર ચિત્રકળામાં ધણેજ હોશીયાર હતો.

એક દિવસે એવો સંલોગ જાન્યો કે તે ડાસીના દીકરાના નામની ચીઠ્ઠી લઈ ચમદ્વત સરખા પોલીસના માણસો આવ્યાં. એ જોઈ તે બિચારી ડાસી તો છાતી ને માથું ફેટતી, રડતી ને પછાડી ખાતી બેહોશ થઈ ગઈ. ચિત્રકળા શિખવા આવનારે એમ દૃષ્ટાંત કરવાનું કારણ પૂછ્યું એટલે ડાસી બોલી કે—
“વીરા ! અહીં એક સુરપ્રિય નામના યક્ષનું સ્થાન છે, ત્યાં દર વર્ષે મેળો ભરાય છે. એ મેળાને દિવસે ચિતારાઓને માથે એવી ફરજ છે કે એક જણ તે યક્ષનું આબેહુળ ચિત્ર ચિતરે;

તસવ ઠરી સર્વને નિર્ભયતા બહેર કરી; તે પછી એ ચિતારો પોતાના વતન દૌશાંળી નગરીએ ગયો અને પોતાની ચિત્રદળાની પ્રવીણતાથી તે જગબહેર થયો.

એકદા તે નગરના ચત્તાનિક રાજાએ પોતાની ચિત્રશાળા ચિતરવાને માટે તે ચિત્રકારને બોલાવ્યો અને તેની અપરિમિત પ્રશંસનીય કલમથી તે ચિત્રશાળામાં વિવિધ પ્રકારનાં જનનવરો તથા વિવિધ દેખાવો ચિતરવા માટે તેને સૂચના કરી. એથી તે ચિતારે ઘણાંજ ખુબીદાર જનનવરો ચિતરાં એટલુંજ નહીં, પણ તે નિર્ભય છતાં બહુ હમણાં બોલશે, ત્રાંપ મારશે, કે ખાઈ જશે, એવી સજીવ દૂર અને અદૂર પ્રાણીઓની પૃષ્ઠ ભાવ ભરેલી તસવીરો ચિતરી. એક વખત ગોખમાં બેઠેલી મહારાણી મૃગાવતીનો અંગૂઠો તે ચિતારાની નજરે પડી ગયો. તેથી ચક્ષુના વરદાન પ્રમાણે તેણીનું રૂપ તે ચિત્રશાળામાં આબેહુજ ચિતર્યું; વિશેષ એ થયું કે તેણીના સાંચળ ઉપર એક કાળા તલનો જેવું ચિહ્ન પીછીમાંથી ટપકું પડીને થઈ આવ્યું. એ જોઈ ચિતારે તે ચિહ્ન કહાડી નાંખ્યું, તોપણ ત્યાં તેવોજ કાઢ પડ્યો; એમ વારંવાર કાઢ કહાડ્યા છતાં પણ તે કાઢ ફરી ફરીને પડવા માંડ્યો; તેથી ચિતારે બ્રહ્મનું કે—'એ ખાઈને આ જગાંએ તેવો કાઢ હશેજ એટલે વરદાનના પ્રતાપે તાદશ રૂપ થવા એ કહાડ્યા છતાં પણ પડ્યા કરે છે, તો પછી એનો ઈલાજ શો ? જો કે આ ચિહ્ન ચંકાને પેદા કરનાર છે, પરંતુ મટાડ્યું મટે નહિ ત્યાં લોચારી સ.થે કાયમજ રાખવું પડે છે એ ચિત્રને વસ ધારણનો રંગ આપીશ એટલે તે એમ ઢંઢાઈ જશે એટલે તે વાતનો અંત આવશે' એમ લિચારી તે કામ કામ ખીબા દિવસ ઉપર મુલતવી રાખ્યું.

વળતે દિવસે એવો જનાવ બન્યો કે, ખુદ મહારાજાજ તે ચિત્રશાળામાં અવી ચડ્યા અને અનેક પ્રકારનાં ચિત્રોની અજગ ખુબી જોઈ બેહુજ પ્રસન્ન થયા; પરંતુ જ્યારે મૃગાવતીનું વસ પહેરાવ્યા વિનાનું ચિત્ર ચિતરાતું જોતાં પ્રેમ તો

તેના તાદૃશ ચિતાર માટે અજાયબી પામ્યા પણ પાછળ સાથળ ઉપરનો કાળો ડાઘ ભેવાથી મહાન્ શંકાને સ્વાધીન થઈ ગુસ્સો લાવી વિચારવા લાગ્યા કે—“ કહો ન કહો, પણ આ ચિતારે મૃગાવતીની સાથે ખરાબ વર્તણૂકથી વર્તનારો હોવોજ ભેઈએ. નહીં તો છૂપા ભાગમાં રહેલા ડાઘની એને ક્યાંથી ખબર હોય ? માટે એ મહા ગુન્હાને પાત્ર થયેલાને દેહાત દંડની શિક્ષાજ આપવી ભેઈએ. ” એમ નિશ્ચય કરી તેને માટે વધાધિકારીને હુકમ ફરમાવી દીધો કે—‘ એનો વધ કરી નાખો ’ તે વેળા ચિત્રકારે અરજ કરી કે—“ પ્રભુ ? મને યક્ષ તરફથી વરદાન મળ્યું છે એ વાત જગભરે છે અને ખુદ આપની જાણ બહાર પણ નહિજ હશે. તેથી હું કોઈ પણ મનુષ્યનો, કોઈપણ શરીરનો અવયવ ભેઈ લઉં તો તેનું આભેહુજ ચિત્ર ચિતરી શકું છું. મે મહારાણીનો માત્ર અશુભો ભેઈ લીધો જેથી આખું રૂપ ચિતર્યું અને તે ડાઘને વારંવાર કહાડી નાખવા છતાં ફરી પડવો શરૂજ રહ્યો, તેથી યાદીને બીજે દિવસે વસ્ત્રનો રંગ આપતાં તેને દબાવી દેવો ધારી પડતો મૂક્યો. આ સત્ય હકીકત છે. હવે નાનદાર આજે તો મારા મસ્તકને શિરપાવથી શોભિત કરે અગર ફિયાદની દાદ ન મળતાં તરવારને તાબે કરે; આપ મારા માલિક છો. ”

આ પ્રમાણે તેનું કહેવું સાંભળી તેની ખાત્રી માટે એક કુખૂળ દાસીનું ક્ષત ગદોં દેખાડી તેણીનું તાદૃશ રૂપ ચિતરવા તાકીદ આપી. જેથી ચિતારે વરદાનના ભેરે તેણીનું કુખડું રૂપજ ચિતરી પોતાને મળેલા વરદાનની ખાત્રી કરાવી; છતાં પણ અદેખા રાજાએ ‘ ફરીથી આવી રીતે જનાનામાં રહેનારી ઓતું રૂપ ન ચિતરે ’ તે માટે તેની એક આંગળી કાપી નંખાવી; વાંચનાર ! રાજાએનાં મન આવાંજ હોય છે, તેના હુન્નરની પરીક્ષા મળ્યા છતાં પણ આવીજ કદર ખૂંટે છે. રાજાના મન હંમેશાં શંકાથી ભરેલ અને પરોન્નતિ નાશકજ હોય છે. એવા કદર વિનાના મનુષ્યો અચિત નાલાયકીને જ પાત્ર ગણાય છે. આવું રાજાનું

બેઠકરૂપણું જોઈ ચિતારાને બહુ દુઃખ લાગ્યું અને તેણે વિચાર્યું કે—“ગમે તે પ્રકારે એજ રાણીથી રાજાને વિયોગ કરવું.” એવો નિશ્ચય કરી તેણે એક કપડા ઉપર મૃગાવતીનું આબેહુળ ચિત્ર ચિતાર્યું, અને તે ચિત્ર લઈ જઈ રાજા (શતાનિક) ના કદા શત્રુ અવંતી નગરીના પતિ ચંડપ્રહોતને બતાવ્યું.

રાજા ચંડપ્રહોતને સ્વરૂપવાન સ્ત્રીનું ચિત્ર નિહાળી અત્યંત અમત્કાર પામ્યો અને માથું ધુણાવી પૂછવા લાગ્યો કે—“આ છબી કઈ ભાગ્યશાલીની છે? અને એનો કયો મહાભાગ્યશાળી પતિ છે?” ચિતારે કહ્યું “આ છબી આપ નામદારના કદા દુશ્મન શતાનિક રાજાની રાણી મૃગાવતીની છે.” આ શબ્દ સાંભળતાંજ અંતરનું વૈર કામવિકારને લીધે જાગૃત થઈ આવ્યું અને તેણે મન સાથે ધાધુ” કે—“એ કંગાલ રાજાના રાજ મહાલયમાં આવી સુંદરી વિધિએ શા સારૂ સરજી હશે? તેણીને ગમે તે ઉપાયે હાથ કરવી એજ યોગ્ય છે” એવો નિશ્ચય કરી પોતાના વજ્રજંઘ નામના દૂતને બોલાવી શતાનિક રાજાની પાસે મૃગાવતીની માગણી કરવા ઉતાવળે રવાના કર્યો. મજલ દરમજલે તે દૂત પંથ પસાર કરી કૌશાંબી નગરીએ જઈ પહોંચ્યો.

દૂત શતાનિક રાજા અગાડી જઈ ચંડપ્રહોતને મહારાજાને સંદેશો કહેવા લાગ્યો:—“નામદાર! મારા મહારાજાએ આપની રાણી મૃગાવતીનું માથું ક્યું છે; અને કહેવરાવ્યું છે કે—સીસાની સાથે રહેલ મણિ જેમ ઓપતો નથી; તેમ આપની સાથે મૃગાવતી શોભતી નથી માટે તરત તેણીને મારા સ્વાધિન કરી દો. કારણકે મુકુટ તો માથા ઉપરજ ચોલે છે, પગ ઉપર શોભતો નથી. તેમજ જીવવા અને રાજ્યની આબાદી રાખવા આહતા હો તો મૃગાવતીને, પગર આનાકાનીએ સોંપી દેશો. સર્વસ્વનો નાશ થતો અટકાવવાને વિચક્ષણ પુરૂષો એક વસ્તુનો નાશ થવા દે છે.” દૂતનું આવું બોલવું સાંભળી શતાનિક રાજા કૌપયુક્ત થઈ બોલ્યો કે—“પહેલાં તો તારો રાજા મહામૂર્ખ છે કે દુનિયાની રીતિથી વિરૂદ્ધ માગણી કરે છે, હંમેશાં કન્યાનું માથું થાય છે,

પણ વહુનું મારું ક્યાંય થતું સાંભળ્યું નથી, તેથી વિરૂદ્ધ વર્તનવાળા તારા ધણીને જઈ કહેજે કે તારા કહેવા પ્રમાણે મુગટરૂપ મૃગાવતી તારા જેવા ચરણરૂપ રજપુતને છાજે તેમ નથી, જેથી મારા મસ્તકરૂપ દિવ્ય અંતઃપુરમાંજ યોગ્ય છે તારા અંતઃપુરનો, જીવનનો અને રાજ્યનો જગ્યા કરવાની આશા રાખતો હોય તો પોતાનાજ વાક્યાનુસારે અલ્પ વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે બધી વસ્તુનો નાશ થતો અટકાવવો એજ હકાવણુ છે.”

આ પ્રમાણે ઠીક દૂતને વગર અડચણે ત્યાંથી વિઠાય કરી દીધો. દૂતનું અપમાન કરવું એ રાજનીતિ વિરૂદ્ધ છે, માટે દૂત ખુશીની સાથે જવા પામ્યો. અનુક્રમે અવંતી નગરીએ જઈ પહોંચી પોતાના રાજેન્દ્રને શતાનિક રાજાનો પ્રતિઉત્તર કહી સંભળાવી રબ લઈ તે પોતાને ઠેકાણે ગયો. તે પછી ચંડપ્રદ્યોતને રોષ લાવી ચોદ મોટા રાજાઓના પ્રચંડ હરકર સહિત કૌશાંબી ઉપર હુલો કરવા નિશ્ચય કર્યો; અને તે તરફ પ્રયાણ કર્યું. અનુક્રમે કૌશાંબી નગરીએ પહોંચીને તે શહેરને ઘેરા ઘાલ્યો રાજા શતાનિક પણ દુશ્મનને સ્વરાજ્ય ઉપર ચડી આવેલો જોતાં હરકરને તૈયાર કરી કિલ્લાના દરવાજાનો બંદોબસ્ત રખાવી ચંડપ્રદ્યોતનની રહામે કેટલોક વખત વીરતાથી લડ્યો, પરંતુ સાગર સરખી સેનાને જોઈ આખર હિમ્મત હારી ગયો અને એથી ભયાતિસાર પેદા થતાં અસાધ્યરૂપ પકડી અંતે એ રોગનો લોગ થઈ પડ્યો.

અકસ્માત પોતાના સ્વામીનું મરણ થયું જાણી સતી મૃગાવતીએ સમયને માન આપી પોતાના શીજરક્ષણ માટે ચંડપ્રદ્યોતન સાથે એવી યુક્તિભરી વાત કહેવરાવી કે—“મારા નાથ આપના ભયથી મરણને શરણુ થઈ ગયા છે તેથી હાલ હું સમાજ નિયમ પ્રમાણે શોકાતુર થઈ છું, તેમજ મારો કુંવર ઉદયન ન્હાની વયનો છે તેથી આ રાજ્ય સંભાળી શકે તેમ નથી, માટે થોડા સમય પછી એ રાજ્ય સંભાળવા લાયક થતાં અને શોકમુક્ત

યતાં હું આપને તાબે થઈશ. આપ ક્રોધ વાતે નાખુશ થશે નહીં, કદાચ મારા આ વચન તરફ બેદરકાર રહી હાલમાં હું શોકવશ થયેલી છું તે વેળા મારા ઉપર જોર જીલ્મ કરી તાબે લેવા યત્ન આદરશે, તો મારે પ્રાણ આપના પડશે. જેથી તમારા મનોરથ ધુળમાં મળશે.” “માટે લડાઈ માડી વાળી પોતાના રાજ્ય તરફ પાછું વળવું એજ હાલ તો લાભનીય છે.” આ પ્રમાણે વિચારી રાજાએ મૃગાવતીના સંદેશને માન આપી તરત લશ્કર સહિત કૂચ કરી; કેમકે ‘પ્રીતિ પરાણે ચતી જ નથી.’ વળી મૃગાવતીએ પણ સ્વામીના શરીરનો અંતીમ સંસ્કાર કરી વ્યવહાર ધર્મ સાચવ્યો; વળી કૌશાંબી અને અવંતી વચ્ચે મજબુત કિલ્લો બંધાવી રાજ્યનું રક્ષણ કર્યું અને પોતાના કુંવરને અસ્ત્ર શસ્ત્ર ને શાસ્ત્ર વિદ્યામાં નિપુણ કરી રાજ્યની લગામ સંભાળી શકે તેવો બનાવ્યો.

ચંડપ્રદ્યોતન પણ પોતાના મનોરથ પૂર્ણ થવાની જ વાટ જોતો હતો. થોડા વર્ષ પછી પોતાના સેવકોને મોકલી મૃગાવતીને બોલાવી મંગાવવા તૈયારી કરી સેવકોએ કૌશાંબી જઈ મૃગાવતીને તેડી જવાનો સંદેશો કહ્યો મૃગાવતી બોલી કે—“હું મનથી પણ તમારા રાજાને ચ હતી નથી, તો શરીર વડે તો ચાહું જ શાની ? એ તો મારા શીયળ રક્ષણને અર્થે સુક્રિત રચી વખતને માન આપ્યું હતું; માટે સીધા જે રસ્તે આવ્યા છો તેજ રસ્તે આગરણેર પાછા જાઓ.” આ પ્રમાણે મૃગાવતીનું વચન સાંભળી રાજાએ વિચારવા લાગ્યા કે—શા માથ છે એને કે જેણે રાજેન્દ્રને છેતરી પોતાનો ધર્મ જાળવ્યો !” રાજાએ સમજી જઈ પોતાને વતન ગયા, અને પોતાના રાજાને સઘળી બિના નિવેદન કરી; તે સાંભળતાંજ ચંડપ્રદ્યોતને મૃગાવતીના સુલક ઉપર ચઢાઈ કરી અને કૌશાંબી નજીક ડેરા નાંખી દુત મારફત કહેવરાવ્યું કે—“મૃગાવતી ? જો તું તારું અને તારા પુત્રનું કુશળ ચાહતી હોય તો મારે આધિન થા, નહીં તો તારૂં રાજ્ય વગેરે ધુળમાં જ મળશે.”

આવી રીતિ જોઈ મૃગાવતીએ પણ પોતાના કોટ-કિલ્લા વગેરેના રક્ષણનો પુરતો જ દોષસ્ત કરાવી શીળના પ્રભાવિક દેવોનું સ્મરણ કરી નવકાર મંત્રનો જાપ જપવો શરૂ કર્યો; તેથી શાસનદેવ મહાવીર સ્વામી જાણે આકર્ષાઈને પધાર્યા હોયની ! તેમ ત્યાં પધારી સમોસર્યા દેવોએ સમવસરણ રચ્યું અને ખારે પર્પદાઓ એકઠી મળી. પ્રભુના અતિશયના પ્રતાપથી રાજ અડપ્રદ્યોતનું મન મૃગાવતી તરફ નિર્વેર બની ગયું અને પ્રભુની પર્પદામા આવી નમન કરી ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરવા બેસી ગયો. મૃગાવતીને એ સળધી જાતની મળતાં સહર્ષ દરવાજા ઉઘડાવી પોતાના પુત્ર સહિત પોતે પણ પ્રભુને વાદવા ગઈ અને ભગવંતને વિધિસહ વાંદીને ઉપદેશ સાંભળવા બેઠી. પ્રભુએ પણ જગજગનોના હિતાથે ધર્મોપદેશ દેવો શરૂ કર્યો.

એ વખતે એક લીલ ત્યાં આવીને મોઘમપણે પૂછવા લાગ્યો કે—“પ્રભુ ! જે તે તે તે છે ?” પ્રભુએ ઉત્તરમાં કહ્યું—“હા જે તે તે તેજ છે !” આવો પ્રશ્નોત્તર સાંભળી પરમ પાવન પ્રથમ ગણધર ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું—“જગત્ વત્સલ પ્રભો ? એ પ્રશ્ન અને ઉત્તરનો વિસ્તારયુક્ત ખુલાસો જો કરી અકચણ ન હોય તો કર્યો” ભગવંતે અન્ય જનોને ધડા લેવા લાયક પ્રબંધ બાણી કહ્યું,—“થ પા નગરીને વિષે એક ધનવત સોની કન્યાઓની શોધમાં ફરતાં ફરતાં ધન ખચી પાંચસો કન્યાઓને પરણ્યો હતો અને તે દરેકને પહેરવાને માટે દાગીના કરી આપ્યા હતા, એવી શરતે કે જે દિવસે જેનો વારો હોય તે દિવસે જ તે દાગીના તેણીએ પહેરવા, પરંતુ આડે દહાડે પહેરવા નહીં. એક વખત તે સોની કામના પ્રસંગે કયાય બહાર ગયો, એટલે તે બધીઓએ શબ્દગાર સજી લીધા અને એક બીજી સાથે હાસ્યવિનોદ કરતા આનંદ કરવા માંડ્યો. એટલામાં આવિતો તે સોની ઘર આગળ આવી પહોંચ્યો, તેણીઓને શબ્દગાર સજી હસતી રમતી જોઈ તેઓને માર મારવા લાગ્યો અને બહુજ લડ્યો તે પછી ફરીથી તેમ

નહીં થવા દેવા માટે તે બારણા પાસે બેઠા બેઠા ચોકી જ કરવા લાગ્યો. ન્યાતમાં જમણવાર હોય તો તે ત્યાં જમવા બાંધ નહીં, જવા દે નહીં; અને બીજાને પોતાને ઘેર જમવા બોલાવે નહીં—એ પ્રમાણે વર્તવા લાગ્યો; આમ થવાથી તે પાંચસો જણીઓ કેદી અવસ્થા સોજાવવા લાગી.

એક વખત તે સોનીને એક બાઈબધ બહુજ તાણુ કરી પોતાને ત્યાં જમવા માટે લઈ ગયો. તે જમવા ગયો, પણ તેનો છવ તો ઘેરજ હતો કે—‘ રખેને તે રાંડો શણગાર સજી મોજ માણે નહીં ! ’ અને એ બેંચીઓ પણ એમજ ધારતી હતી કે—‘ લાવને રાંચો બહાર ગયો છે તો આજ નહાઈ ઘોઈ મુંગધિ વિલેપન કરી શુંગાર સજી લઈયે; જે વખત આનંદમાં વીત્યો તે ખરો. ’ આમ બન્ને ધરતાં હતાં અને થયું પણ તેવુંજ. તેણીઓ બધી એજ પ્રમાણે ઠાઠમાઠ કરી બેઠી હતી, એવામાં તો તે જલદીથી ત્યાં આવીજ પહોંચ્યો, અને તે બધીઓને મોજ મળતું હોવાથી બેઠને તેણે શુભે થઈ એક જણીના માથામાં લાકડી મારી કે તરત તે સમથરણ થઈ ગઈ, તેથી બીજીઓએ બાણુ’ કે—‘ આજ અમને પણ જરૂર મારશે ’ એમ ધારી પોતાના બચાવને માટે સહુના હાથમાં બિલોરી દર્પણ હતાં, તે છૂટે હાથે તેની તરફ જોરથી ફેંક્યા અને સોનીનું એજ પહોંચેથી મ્હોત આવી પહોંચતાં તે દર્પણોના મારથી મરી ગયો. જ્યારે તે મરી ગયો ત્યારે તે બધીઓ પસ્તાવા લાગી અને ‘ નાહક બચાવ કરવા જતાં એનો પ્રાણ ગયો માટે આપણે પણ અગ્નિ વગેરેના સંસ્કારવડે આપણો પણ પ્રાણ ત્યાગ કરીએ. ધણી વિનાનું જીવન ધિક્કારનેજ પાત્ર છે ! ’ ઈત્યાદિ વિમાસી પોતાના પ્રાણનો અંત આણ્યો. આવી રીતે મરવાને લીધે અકામ નિજ-રાવડે એ ચારનો નવાણું જણીઓ સ્ત્રીવેદનો પરિત્યાગ કરી પુરુષવેદ પામી લીલની પાલમાં ચોરને ત્યાં જન્મી. પહેલાં મરી ગયેલી બેંચીનો છવ જે નગરમાં તે પ્રાણલુનો પુત્ર હતો તેજ નગરમાં નગરશેઠની પુત્રીપણે જન્મ્યો. શેઠે પોતાની પુત્રીને

રમાડવા માટે તે ચૌર વિપ્રના પુત્રને નોકર તરીકે રાખ્યો. તે બાળકી જ્યારે જ્યારે રોતી ત્યારે ત્યારે તે બ્રહ્મપુત્ર તેણીના છુપા ભાગ ઉપર હાથ મૂકતો કે તે છાની રહી જતી ને હસવા લાગતી હતી. કોઈ વખત આ ચેષ્ટા શેઠ શેઠાણીના નેવામાં આવતાં તે બ્રાહ્મણના છોકરાને રબ આપી બીજે નોકર રાખ્યો. તે બ્રાહ્મણનો છોકરો ભટકતો ભટકતો તે ચારસો નવાણું બીલોનાં પાલમાંજઈ પહોંચ્યો, અને પૂર્વના સંસ્કારથી તેણો સાથે હળી મળીને રહ્યો. બધા મળીને પાંચસો પૂરા થવાથી તે ચૌર મંડળીએ જ્યાં ત્યાં લુંટ ચોરી વગેરેના ધંધો હાથ ધર્યો. એક વાર જ્યાં તે બ્રાહ્મણનો છોકરો નોકરીએ રહ્યો હતો ત્યાં તે પાંચસો જણે જઈ પહોંચી ધનભાલ લુંટવા માંડ્યો; તેજેઠ તે શેઠની છોકરી બોલી, 'તમે બધા ધનનેજ કેમ લ્યો છો ? શું તમે મને નહીં લઈ જાઓ ?' આલું તેનું બોલવું સાંભળી તે ચૌરો તે છોકરીને પણ ધન ભેગી ઉઠાવી ગયા. તે છોકરીને ઉમ્મર લાયક થતાં તે પાંચસો જણે પોતાની સ્ત્રી કરીને રાખી. તે બધા તેણીની સાથે પતિ તરીકે વર્તવા લાગ્યા; તથાપિ તે વિષય સુખમાં અતૃપ્ત રહેતી હતી. જો કે ચૌરો તે તેણીની દયા ખાઈ એવું વિચારવા લાગ્યા કે—'આ બિચારી એક છે ને આપણે પાંચસો છીએ, જેગી કદાચ એનું કંઈ વખતે મરણ થઈ જશે; માટે એક બીજી સ્ત્રી લાવીએ ?' એમ વિચારી તે ચૌરોએ એક બીજી સ્ત્રી ઉઠાવી લાવીને તેણીને સોંપી. પહેલી સ્ત્રીએ પોતાની છાતી ઉપર સાકારણ મણની લવતી શોક્ય આવેલી જોઈ મહા ક્રોધાંત કર્યો અને આવનારી નવીનું કાટલું કાઢવા—જે વખતે તે ચૌરો ચોરી કરવા ગયા તે વખતે તેણીને ઉચકીને ફૂવામાં ફેંકી દઈ મારો નાંખ્યો.

જ્યારે ચૌરો પાછા પોતાના મુકામ પર આવ્યા ત્યારે તે બીજી સ્ત્રીને નહિ જોવાથી તેની તપાસ કરતાં મહું કુત્રાની અંદર પડેલું જણાયું. તે જોઈ તે બ્રાહ્મણ પુત્રને તે પ્રથમની સ્ત્રીના માટે શંકા પેદા થઈ કે જે શેઠની છોકરીના છુપા ભાગ ઉપર હસ્તસ્પર્શ કરતાં રોતી છાની રહેતી હતી

તેજ કામાતુર છોકરી તો આ નહીં હોય ! માટે શ્રી વીર પ્રભુને પૂછી આવી એ મારી શંકાને દૂર કરું.’ એમ વિચારી આ પ્રશ્ન કયો, તેથી મેં પણ તેવોજ જવાબ આપી તેની શંકાનું નિવારણ કરી મંતોપ આપ્યો.

આવી રીતે અથથી ઇતિ સુધી વાત સાંભળી તે બ્રાહ્મણ પુત્ર બલ નાટકનું સ્વરૂપ નિહાળી વૈરાગ્ય વશ થયો અને પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવા તત્પર થઈ તેણે પ્રભુ પામે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું, અને તે પછી પોતાના ગૃહસ્થાવાસ વખતના સહયોગી ભાઈબધો-ભીલોના રહેઠાણે જઈ તેઓને પ્રતિબોધ્યા અને અશરણુશરણુ ચારિત્ર અંગીકાર કરાવ્યું. ‘સારા મનુષ્યોની એ જ રીતિ વખાણવા લાયક છે કે તેઓ હમેશાં પોતાના સોળતીઓનું જીવન કરવા આતુર રહે છે.

પ્રભુના સંભવસરણમાં બેઠેલી મૃગાવતી રાણીએ વિષયનો પ્રણય ચર્ચાતો જોઈ, ઉભી થઈને પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરી કે “હું પ્રભુ ! જો આ અંડપ્રદોતન રાજા મને રજા આપે તો હું દીક્ષા લેવા એતિ આતુરતા ધરાવું છું.” મૃગાવતીના ઉત્તરમાં ખુદ અંડપ્રદોતન જ વિષયના તિરસ્કાર મુક્ત દષ્ટાંત સાંભળી બોધ પામી બોલ્યો કે—“બાઈ ! જે તમને રૂચે તે કરો. હું તમારા કુંવરને કશી પણ અડચણ કયાં વગર પોતાની રાજ્યગાદી ભોગવવા દઈશ.” એવું કહી પ્રભુને વાંદી પોતે તેમજ અન્ય પર્યદામંડળે પણ નિજ સ્થાનકનો માર્ગ લીધો. મૃગાવતીએ પુત્ર ઉદયન કુમારને રાજ્યાભિષેક કરી કૌશાંબીની રાજ્યગાદી પર બેસારી અભય કર્યો. વીરરાણીથી વૈરરહિત બનેલા અંડ પ્રદોતનની તરફથી નિર્ભય થતાં પોતાના પુત્રને હિતશિક્ષા આપી મૃગાવતીએ તેજ અંડપ્રદોતનની આઠ રાણીઓ સહિત દીક્ષા અંગીકાર કરી તે નવે નવીન દીર્ઘિત સાધ્વીઓ અંદર્નળાળા સાધ્વીની શિષ્યા થઈ. મૃગાવતી સાધ્વીને કર્મ ક્ષય થતાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું અને મોક્ષસુખ અનુભવવા લાગ્યું. શાંતિ થઈ ! ઇતિ મૃગાવતીની કથા

સુલસાની કથા

સુલસા અને દેવો
(લાક્ષ્મી તેવના ધરા સપ્તે)
શ્રી મેધજી હીરજીના સૌજન્યથી

સુલસા

જે પ્રાણી ભાવ સહિત શુદ્ધ સમકિત પાળે છે, તે પ્રાણી સુલસાની પેઠે યોગ્ય એવા સત્કર્મનું સાધુ બાંધે છે, અર્થાત્ તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કરે છે.

જંબૂદ્વીપને વિષે આવેલા ભરતખંડના ભૂપણ્ડર રાજગૃહ નામા નગરમાં શ્રેષ્ઠિક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ધર્મના અને વ્યવહારનાં ણને કાર્ય કરતો તથા ન્યાયપૂર્વક પૃથ્વીનું પાલન કરતો તે, આવોક તેમજ પરલોકને અર્થે વધતી જતી સુખ સંપત્તિને મેળવતો હતો. તેને સુનંદા, આદી બહુ સ્ત્રીઓ હતી. સુનંદાને ઉત્પતિકી, વિનયિકી, કાર્મિકી અને પરિણામિકી એ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિનો નિધાન એવો અભયકુમાર નામનો પુત્ર હતો. (વાંચો, અભયકુમાર મંત્રીશ્વરનું જીવનચરિત્ર.)

હવે એજ નગરને વિષે સમૃદ્ધિવાન અને શુભરૂપી મહિનો ભાજન એવો નાગ નામનો રથિક રહેતો હતો. તેને શ્રેષ્ઠ શીળ શુભે શોભતી સુલસા નામે સ્ત્રી હતી. આ નાગ રથિકે એકદા સ્ત્રી ગુરુની સન્મુખ એવો નિયમ કર્યો કે, “ હવે મ્હારે કદાપિ બીજી સ્ત્રી કરવી નહીં ” એ દંપતી પરસ્પર સ્નેહયુક્ત હતાં, ગુણવાન્ ભાગ્યવાન્, અને વળી ધર્માનુરક્ત તથા શુભ ભાવયુક્ત થઈ સુખમાં ઠાળ નિર્ગમન કરતાં હતાં. એ નાગ રથિક શ્રેષ્ઠિક રાજાની સેવા કરતો હતો.

અન્યઠા તે નાગ રથિક ઠાઈ દેવકુમાર તુલ્ય શ્રેષ્ઠીના પુત્રોને આંગણામાં લાલન પાલન સહિત રમતા જોઈ ચિંતવવા લાગ્યો કે, “અહો ! જ્યાં સ્વર્ગનોને! સારો મેળ ન હોય, જ્યાં નહાનાં બાળકો ન હોય, જ્યાં ગુણ ગૌરવની ચિંતા ન હોય તેવાં ઘરોને ઘર ન જણવા. હા ! મ્હારે સર્વ પ્રકારનો વૈભવ છતાં સંતતિ નથી તેટલી ઉલ્લુપ છે.” એવી રીતે તે ચિંતા કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે-જ્યાં સુધી જહુ દ્રવ્ય હોતું નથી, અર્થાત્ ઘોડું દ્રવ્ય હોય છે, ત્યાં સુધી જહુ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાની ચિંતા થાય છે, અને વળી જહુ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેનું રક્ષણ કરવાની ચિંતા રહે છે, આમ માણસોનાં મન સદા પાપથી વ્યથિત રહે છે. જ્યાં સુધી લાંબવય અને આતુર્ય યુક્ત સ્ત્રી પ્રાપ્ત થઈ નથી, ત્યાં સુધી પુરુષ તેને મેળવવાં હુંખી થયા કરે છે. વળી તે મળે છે ત્યારે પણ પુરુષને પુત્ર મેળવવાની ઈચ્છા હુંખી કરે છે. વળી ધનાઢય, કલેત્રવાન, પુત્રવાન અને જહુ જનોએ આશ્રિત એવો સમર્થ પુરુષ પણ, કાષ્ટ જેમ ધૂણ જાતિના કીડાથી પરાંભેવ પામે છે, તેમ રાગ અને શોકથી પણ રહિત થઈ જાય છે.”

આવા આવા વિચાર આવવાથી નાગ રથિકનું મુખ સ્થાંભ થઈ ગયું. પતિનું એવું વહન જોઈને સુલસાએ પૂછ્યું, “અહો પ્રાણેશ ? આપ વધ્યાટવીના એકલા હસ્તીની પેઠે શું ચિંતવો છો ? રાજ્યથી બ્રૂટ થયેલા રાજપુત્રની પેઠે આમ કેમ સ્થાંભ વંદન જણાવો છો ? શું, રાજ્યે આપનું અપમાન કર્યું છે ? અથવા લોકોએ કંઈ આપની વિરુદ્ધ વાર્તા કહી છે ? શું થયું છે ? કોઈ અભિષેક વસ્તુનો વિયોગ થયો છે ? અપનાં ચિત્તને વિષે જે ચિંતા હોય તે કહો.” પ્રિયાનીં આવાં વચન શ્રવણ કરીને નાગ રથિક હંસીને જાણ્યો, “હે પ્રિયે ! મ્હારે તહારાથી છાંતું કંઈ નથી કે જે તહારી પાસે ન કહેવાય” તને અઘોપિ પુત્ર થયો નહીં તેથી મને જહુ હુંખ લાગે છે. સકળ કાર્યમાં કુશળ અને આધક સત્વવાન એવો એક જ પુત્ર હોય, તો પછી

વધારેની જરૂર નથી. ચંદ્રમા એકલો છતાં - સર્વ દિશાઓને, પ્રકાશિત કરે છે, જે કરવાને તારાનો સમૂહ પણ અસમર્થ છે. વળી સ્ત્રીઓ પુરૂષને, પુત્રરૂપી રૂળ આપનારી છે. ” સુલસાએ કહ્યું. “હે નાથ ! જૈન ધર્મી થઈને એવો ખેદ કેમ કરે છે ? જેને પુત્ર હોય તે નરકે ન જાય, એવો કંઈ નિયમ નથી, હે સ્વામિન્ કોઈ ગુણાઢ્ય, નર પોતાના માતા, પિતાને નરકે જતાં નિવારી શકતો નથી. કહ્યું છે કે-પિતા, માતા, પુત્ર, પુત્રી, બાધવ, ભરતાર કે દ્રવ્ય, કોઈ મનુષ્યને નરકમાં પડતો બચાવી શકતું નથી, ફક્ત ધર્મજ એ કાર્ય કરવાને, સમર્થ છે. પુત્રના પરિવારવાળા બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિને પણ કર્મના બાંધથી અંધાવસ્થા ભોગવવી પડી; શ્રી કૃષ્ણને પણ નરકમાં જવું પડ્યું. તેના પુત્રો પણ તેને રાખી શક્યા નહીં પુત્રોમાં ને પુત્રીમાં ધૃતરાષ્ટ્રનું ગોત્ર ક્ષીણ થઈ ગયું. પૌલસ્ત્ય (રાવણ) નો વંશ પણ પુત્રથીજ કલંકિત થયો, અને છ પંડ, પૃથ્વીનો સ્વામિ સગર ચક્રવર્તિ પણ (સાઠ હજાર) પુત્રના દુઃખ (મૃત્યુ)ને લીધેજ મૃત્યુ પામ્યો. બહુ પુત્રો, કંઈ સ્વર્ગ કે ભોક્ષ લાવી આપતા નથી; આત્માનીજ કરણી તે મેળવી આપવાને સમર્થ છે. ફક્ત પુત્રોના ગુણે કરીને ધીર પુરૂષો સંસાર સમુદ્રનો માર્ગ પ્રવર્તાવે છે. ”

પ્રિયાનાં આવાં વચ્ચેનાં સાંભળીને નાગરથિક બોલ્યો. “હે પ્રિયે ! તેં જે કહ્યું તે સત્ય છે, પણ સંસારમાં (સારા અથવા મહારા) પુત્ર વિના કંપતિનું મન ધીરજ ધરતું નથી. વળી જેમ બાંધવ વિના દિશાઓ શુન્ય લાગે છે, જડા પુરૂષોનાં ચિત્ત પણ જેમ સદા શુન્યકાર જણાય છે, નિર્ધન જનોને - સમસ્ત વિશ્વ શુન્ય છે, તેમ અપુત્રીઆ માણસોને ગૃહ શુન્ય જણાય છે. જેને વિષે ક્યારે પણ સ્વજનનું આગમન નથી, જેને વિષે અધિક ગુણવાળાઓનું ગૌરવ નથી અને જેને વિષે નહાનાં નહાનાં બાળકો નથી, એવા ગૃહો નકામાંજ છે સંસારમાં રહેલાં મનુષ્યોને પણ વિશ્રામસ્થાન ક્યાં છે-પ્રિય ! સ્ત્રી,

વિનયવંત પુત્ર, અને સર્વ ગુણ કરીને ઉત્તમ એવી અત્સંગતિ. વળી જેમ ચંદ્રરૂપી દીપકથી રાત્રીને વિષે સર્વ પદાર્થ પ્રકટ થાય છે, તથા સૂર્યરૂપી દીપકથી દિવસને વિષે સર્વ વસ્તુઓ પ્રકાશિત થાય છે, તેમ સુપુત્રરૂપી દીપકથી કુટુંબની પ્રસિદ્ધિ થાય છે. જેમ અધિક વાસ યુક્ત ચંદન તરુથી વન સુવાસિત થઈ રહે છે, તેમ મહોટા ભાગ્યે પ્રાપ્ત થયેલા એકજ સુપુત્રથી વંશ ઉજ્જવળ થાય છે. આ લોકમાં પુત્રને લીધે ઉત્કૃષ્ટ ભાવને પામેલા માતા પિતાઓની કીર્તિ સ્થિરતા પામે છે. જેમકે સગર અકવર્તિની કીર્તિ પુત્રોએ કરીને સાગરરૂપ સ્થિર થઈ. ”

પતિનાં આવા વચન સાંભળીને મુલસા બોલી, “હે સ્વામીનાથ ! મહારા ઉદ્દેશી બાળકની ઉત્પત્તિ થશે નહિ એમ મને લાગે છે. માટે આપ બીજી સ્ત્રી કરો, તે પુત્ર પ્રસવશે, એટલે આપ પુત્રવાન થશો. ” ત્યારે પતિએ કહ્યું, “હે પ્રાણેશ્વરી ! જો કોઈ મને રાજ્ય સહિત પોતાની પુત્રી આપે તોપણ હું બીજી સ્ત્રી કરવા ઇચ્છતો નથી; ક્ષીરને મૂકીને ઘેંશના અન્નની કોણ વાછા કરે ? જો આ ભવમાં તારા થકી પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે તો ભલે; નહિતર પુત્ર વિના રહીશું. ”

સ્વામિએ આમ કહ્યું, એટલે મુલસા ચિંતવવા લાગી. “માણુએને ધર્મ એજ કદવૃક્ષ, એજ ચિંતામણી, એજ કદપલતા અને એજ કામધેનુ કહ્યો છે. મૂલ પુરૂષો આવા સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનારા ધર્મને ત્યજીને બીજે રક્ત થાય છે, વળી ઉત્તમ કુળ, પરસ્પર પ્રેમ, આયુષ્યની વૃદ્ધિ, દેહને વિષે પટુતા (પાંચે ઇન્દ્રિયોથી પૂર્ણતા) વિગેરે અભિષ્ટ વસ્તુનો સંયોગ, ગુણને વિષે અનુરાગ, સુપુત્રનો લાભ, તથા લોકને વિષે પ્રભુતા એ સર્વ ધર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે. એટલુજ નહિ પણ ગૃહને વિષે લક્ષ્મી, મુખને વિષે સુભાષિત વાણી, બાહુને વિષે બળ; હાથને વિષે જ્ઞાન, દેહનું સૌભાગ્ય, મુખને વિષે અમૃત અને વદ્યસ્થળ (લદ્દય) ને વિષે કીર્તિ એ સર્વનું કારણ પણ ઉજ્જવળ એવા ધર્મજ છે. હે ચિત્ત ! નિત્ય બીજાઓની મનોહર વસ્તુને જોઈને

તું વૃથા જોદ ન કર; જો ત્હારે તે અભિષ્ટ વસ્તુ જોઈતી હેય તો તું પુન્ય કર; કારણ કે પુન્ય વિના ઇષ્ટ અર્થ પ્રાપ્ત થતો નથી.” એવો વિચાર કરીને સુલસા ધર્મકાર્યને વિષે વિશેષ તત્પર થઈ; જિનપૂજા કરવા લાગી અને અનુરિક્ષ આહાર સુપાત્રને વિષે આપવા લાગી. વળી ધ્રુવચર્ય, ભુમિ ઉપર શયન અને આંગિલનો તપ કરવા લાગી.

એવામાં ઇંદ્રે તેણીનું આવું સત્વ અવધિજ્ઞાન વડે જોઈને પોતાની સલામાં તેણીની પ્રશંસા કરી કે, “હમણાં મૃત્યુહોકને વિષે સુલસા નામની શ્રાવિકા છે, તે એવી છે કે, તેણીને કોઈ ધર્મ કાર્યથી અજાણી થકે તેમ નથી.” ઇંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળીને હરિણગમેષી દેવ સુલસાની પરીક્ષા કરવાને અર્થે સ્વર્ગમાંથી ત્યાં આવ્યો, બે સાધુઓનું રૂપ કરીને તે નાગ રશ્મિ-કને ઘેર ગયો. બે સાધુઓને આવતા જોઈને સુલસા હર્ષ પાતીને ઉભી થઈ, ને ચિત્તને વિષે તે વિચારવા લાગી. પૂર્વના પાપને દૂર કરવામાં હેતુરૂપ અને ભવિષ્યમાં યનાર ઉચ્ચ ફળના લાભને દર્શાવનારા અને સર્વ તીર્થમય એવા જે માધુ તે કહી પોતાના અરણ્ય કમળથી અભવ્ય શુષ્કતા ગૃહને પાવન કરતા નથી. વળી મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત કર્યાનું ફળ એજ છે કે, અતિથિ સંવિભાગ કરવો (જમતી વખતે લોજનમા અતિથિનો ભાગ પાડવો); કારણ કે, જે પોતાનાજ ઉદરની પૂરણા કરે છે, તે તો ખરેખર પશુઓનું જ લક્ષણ છે. વળી મુનિને આપતાં જાડી રહે તેજ (આપણો) આહાર ગણવો; પાપ ન કરવું એનું નામ પ્રીણતા; કોઈનું કાર્ય પરોક્ષ રીતે કરી આપવું તેનું નામ મિત્રતા અને દંભ વિના આચરવો તેજ ધર્મ.”

દાન દેવામાં પ્રવીણ એવી સુલસા એમ ચિંતવીને બે હસ્ત જોડીને સાધુઓને નમી પોતાને કૃતાર્થ માનતી વિનંતી કરવા લાગી, “હે મુનિમહારાજ! આપના આગમનથી મહારૂં ઘર પવિત્ર થયું છે; આપને જે ખપ હોય તે નિવેદન કરો.” યતિએ કહ્યું “ત્હારા ઘરમાં લક્ષપાક તેલનો કુંડો (ઘડા)

સાંભળ્યા છે; તો અમારામાંથી જાહુ સાધુઓ જ્ઞાનિ પાત્રી ગયા છે, તેમની ચિદ્રિસાને અર્થે એનો ખપ છે.” તે સાંભળી હર્ષ સહિત સુલસા એક કુલ લર્ષ જહાર આવી. તેવામાં તે દેવે અન્ય રૂપ કરી અદશ્ય રહી તે તેલનો કુલ પાડી નાખી તેલ ઢાળાવી નાંખ્યું. એમ સુલસાએ બીજો, ત્રીજો, ને ચોથો કુલ આપ્યો, તે સર્વે એ દેવે પાડીને ભાંગી નાંખ્યા. તોપણ સુલસાના મનમાં કિંચિત્ માત્ર એદ થયો નહી. તેથી તે દેવ પ્રગટ થઇને જોડ્યો, “હે સુલોચના! તને ધન્ય છે! ઇંદ્રે ધર્મને વિષે તહારી સ્થિરતાનું જેવું કીર્તન દેવસલાને વિષે કયું હતું, તેવુંજ મેં જોયું છે. હું હારણુગમેથી દેવતા તહારી પરીક્ષા કરવાને આવ્યો છું, હું તહારા ઉપર સંતુષ્ટ થયો છું માટે વર માગ.” ત્યારે સુલસા જોડી. “હે દેવ! તું ઇંદ્રનો સેનાપતિ છે, અને જ્ઞાનજળથી મહારો મનોરથ જાણે છે.” એ સાંભળી તે દેવતાએ જત્રીસ ગૂટીકા (ગોળીઓ) આપીને કહ્યું, “તહારે એકેકી ગૂટીકા ખાવી; એના પ્રભાવથી તને જત્રીશ પુત્રો થશે. જ્યારે તને કંઈ મહાન અંતરાય આવી પડે, ત્યારે તું મહારું સ્મરણ કરજે, જેથી હું તહારું વિધન દૂર કરીશ.” એમ કહીને દેવતા વિજળીની પેઠે અંતર્ધાન થઈ ગયો. હવે પ્રભુ પૂજામાં તત્પર એવી સુલસા લોગવિલાસને વિષે પણ આદરવાળી થઈ.

હવે એકદા ઋતુકાળ પ્રાપ્ત થયે છતે ધર્મશીળા સુલસા ધ્યાવા લાગી કે, “મહારે ધણા પુત્રોને શું કરવા છે? જો એકજ પુન્યવાન અને સર્વજની પૂજા કરનારો પુત્ર પ્રાપ્ત થાય, તો તે એકથીએ સુખ પ્રાપ્ત થશે. જત્રીશ ગૂટીકાના લક્ષણથી જત્રીશ પુત્રો થાય તો તેનાં મળમુત્રાદિથી મને ધર્મ કાર્યમાં જાહુ વિધન નડશે. માટે જો એકજ જત્રીશ લક્ષણ યુક્ત પુત્ર થાય તો જાહુ સારું. જાહુ પુત્ર કરતાં કાર્ય કરવાવાળો એકજ પુત્ર થાય તે સારો; ચંદ્રમા એકલો છતાં દિશાઓને તેજોમય કરે છે; પણ સમુદ્ધાનંદ તારા કરી શક્તા નથી. સદા ઈચ્છત દાન દેવામાં દક્ષ એવી એકજ બબ્બ ઠામધેનું સારી; પણ દારમાં રહેલી

ઘાસની તંગી પડવનારી હજારો વૃદ્ધ ગાયો સારી નહી. ”એમ વિચારી મુલસા પેલી જત્રીશે ગૂટિકા એકી વખતે ખાઈ ગઈ ! તેના પ્રભાવથી તેણીના ઉદરને વિષે જત્રીશ ગર્ભ પ્રકટ થયાં. તે અતુકમે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા એટલે તેણીના ઉદરમાં તે એવી પીડા કરવા લાગ્યા કે, તેને પ્રાણાન્ત કષ્ટ થયું. જેવી રીતે એક દ્રોણ પ્રમાણ (નાની) તપેલીમાં ખાંડી પ્રમાણ (ઘણું) અન્ન રાંધવા. મુકયું હોય તો તે તપેલીને ભેડી (ઉઘાડી) નાંખે છે, તેવી રીતે તે ગર્ભથી તેણીનું ઉદર ભેદાવા લાગ્યું. આ અસહ્ય વેદના સહન નહિ થવાથી મુલસાએ વિઘ્નની શાંતિને અર્થે કાયોત્સર્ગ કર્યો, ને પેલા દેવતાને સંભાર્યો. તેણીના સત્વથી આકર્ષાઈને પેલો હરિણગમેષિ દેવતા આવીને બોલ્યો. “ હે મહાસતી ! તેં મને જે કાર્ય અર્થે બોલાવ્યો હોય તે કહે. ” મુલસાએ તે સાંભળી કાયોત્સર્ગ પૂર્ણ કરી પોતે કરેલા કાર્ય વિષે તેને કહ્યું. તે ઉપરથી દેવતાએ કહ્યું, “ હે મુગ્ધા ! તે અવિચારી કાર્ય કર્યું છે. તેં જત્રીશે ગૂટિકા એકી વખતે ખાધી તેથી તને જત્રીશ પુત્રો એકી વખતે પ્રસવશે. જો એક પુત્ર મૃત્યુ પામશે, તો જત્રીશે પુત્રો મૃત્યુ પામશે જો તેં એ ગૂટિકા જૂદી જૂદી ખાધી હોત તો તું જત્રીશ પુત્રોને જૂદા જૂદા પ્રસવત. ” ત્યારે મુલસા બોલી “ જીવ જે શુભાશુભ કર્મ ખાંધે છે, તે તેને લોગવ્યા વિના છૂટકો નથી. કહ્યું છે કે-આ સંસારમાં રહીને જે કર્મ કર્યાં હોય છે, તે આપણે પાતાળમાં પેસીએ તોપણ આપણને છોડતાં નથી; જો એમ ન હોય તો પાણીની અંદર એક સ્તંભવાળા મહેલ ઉપર રહેલો પરીક્ષિત રાજા કેમ મૃત્યુ પામ્યો ? માટે જે ભાવિ નથી તે કદાપિ જાનતું નથી અને જે ભાવિ છે તે કદિ મિથ્યા થતું નથી જુઓ, જે વસ્તુથી એકને પ્રત્યક્ષ લાભ થાય છે, તેજ વસ્તુથી અન્ય જનને હાનિ થાય છે. જે પ્રકારની ભવિત્યતા હોય, તેવીજ માણસોની ગતિ થાય છે અને તેના સહાયકો પણ તેવાજ થાય છે. જો એમ ન હોય તો પાંડુ પુત્ર યુધિષ્ઠિર શા માટે જુગાર રમે ? પોતાના સદ્ગુણને લીધે શોભતા અને રાજ્યનેજ યોગ્ય એવા રામચંદ્રને પણ વનમાં જવું

પડ્યું. દશ મસ્તકનાળો રાવણ પોતાને અનેક સ્ત્રીઓ છતાં સ્ત્રીતા હરી ગયો ! એ ભવિતવ્યતાના પરિણામ બાણવાં. માટે હે હરિણગમેષિ ! મ્હારે શું કરવું ? મેં એ કાર્ય વગર વિચારે કર્યું છે પણ છતાં એ કર્મ મને અનુકૂળ હોય અને ત્હારી શક્તિ હોય તો તું મ્હારા ઉદરની વ્યથા શમાવ. નહિં તો હું મ્હારું કર્મ ભોગવીશ. જો તું વ્યથા શમાવીશ તો જિન શાસ્ત્ર-નની ઉન્નતિ થશે”

તે ઉપરથી દેવે પ્રસન્ન થઈને તેણીના ઉદરની વ્યથા દૂર કરી, અને પછી પોતાને સ્થાને ગયો. પછી સુલસા ધર્મને વિષે ચિત્ત ભેડી, શુભ આહારથી ગર્ભને પોષવા લાગી. પછી તેણીએ સંપૂર્ણ સમયે સુસ્વપ્ને સૂચિત જન્મેત્સવ કર્યો. પુત્ર જન્મથી હર્ષ પામેલા, નાગ રથિકે પુત્ર જન્મની વધામણી લાવનાર દામી અને માગણ લોકોને બહુ સુવર્ણ રત્નો આપ્યાં. કારણ કે, ગંધા લાભ, પુત્રના લાભ પછી છે. તે વખતે મૃદંગના નાદ દિશાઓમાં વિશ્રામ પામવા લાગ્યા, લેરિના નાદ સાથે શંખનો નાદ મિશ્રિત થવા લાગ્યો; વારાંગનાઓ નૃત્ય કરીને જનોને પ્રમોદ પમાડવા લાગી અને નવા નવા વેષોથી મનને વિનોદ મળવા લાગ્યો; સુવાસિતો, સ્ત્રીઓ મંગળ ગીત ગાવા લાગી; ધનને અનુસારે દાન દેવા માંડ્યા; બહુ સેવક જનો અન્ય અન્ય કાર્યમાં પ્રેરાવા લાગ્યા; અને પૂજનિક પુરુષોની સારી રીતે પૂજા થવા લાગી. વગી બંદિજનો ગિરુદાવળિ ખેલવા લાગ્યા; ધર્મશાસ્ત્રો વંચાવા લાગ્યાં. બંધુવર્ગ અહિં તહિં ફરવા લાગ્યા. ને બંદિખાનાં શોધવા લાગ્યા. જનવરોને ગળેથી ધુસરાં છોડાવ્યાં; સંધની પૂજા કરી જિનમંદિરમાં ઉત્સવ કરાવ્યો; ઘેર ઘેર જોળ વહેંચાયો અને લોકોની તરફથી તેના ઘરમાં મનોહર અક્ષત (દાખા) નાં પાત્રો આવવા લાગ્યાં. આવેલા સર્વ લોકોને નાગ રથિકે ભોજન કરાવ્યાં અને તેમને તાંબુળ દાન દઈને તેમનો સત્કાર કરાવ્યો. જન્મ પર્યાંતના ચિત્તના રોપનો અપહાર કર્યો અને સુખાત્રને વિષે દાન દઈને અન્ય દોષોને દાખ્યા.

અનુક્રમે બારમે દિવસે સ્વજનોને જમાડીને નાજ રથિકે પોતાનાં પુત્રોનાં જૂદાં જૂદાં નામ પાડ્યાં.

પછી પાંચ પાંચ ધાવમાતાથી જૂદા જૂદા ઉછેરાતા એ પુત્રો અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામતાં દેવકુમાર તુલ્ય થયા વળી તે પુત્રો આમ તેમ કરતાં પોતાને પગે બાંધેલી ઘુઘરીયોના શબ્દ વડે માતા પિતા પ્રમુખ અનેક જનોને હર્ષ આપવા લાગ્યા. પછી જ્યારે તેઓ પાંચ વર્ષની વયે પહોંચ્યા, એટલે તેમને નિશાળે શણુવા મૂક્યા. ત્યાં તેઓએ ધર્મ કર્મ શસ્ત્ર સંગ્રામી સમસ્ત કળાઓનો અભ્યાસ કર્યો અને તેઓ સર્વે ધર્મ કર્મમાં તત્પર થયા. પછી તેઓ શ્રેષ્ઠિક રાજાના એવકે થયા. જ્યારે તેઓ સુવાવસ્થાએ પહોંચ્યા, ત્યારે નાજ રથિકે તેમનાં શ્રેષ્ઠી પુત્રીઓ સાથે લગ્ન કર્યા અને એ નવી આવેલી વિનયવતી વધુ-ઓથી સુલસા આનંદ પામી.

આજ્યદા શ્રેષ્ઠિક રાજા પાસે એક તાપસીએ વિશાળા નગરીના એટક ભૂપતિની સુજ્યેષ્ઠા પુત્રીની છળી આણી. તે જોઈને રાજાને તેણીને વસ્વાતું મન થયું. પિતાનો મનોરથ પૂરવાને અભયકુમાર વશિકનો વેપ લઈને વિશાળા નગરીએ ગયો; ત્યાં તેણે રાજાના અંતઃપુરની પાસે એક હાટ માંડ્યું. ત્યાં સુજ્યેષ્ઠાની દાસી કરિઆણાં (સુગ્રામી પદાર્થો) લેવા આવતી, તે તે વશિક આપતો. જ્યારે જ્યારે તે વસ્તુ લેવા આવતી, ત્યારે ત્યારે એ પટ ઉપર આળેખેલા શ્રેષ્ઠિકના દિવ્ય ચિત્રની પૂજા કરતો. એકદા દાસીએ પૂછ્યું કે “આ કોની છળી છે?” ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું. “એ મહારાથી કહેવાય તેવું નથી.” જ્યારે દાસીએ બહુ આશ્ચર્ય પૂછ્યું, ત્યારે તેણે ઉત્તર આપ્યો. “એ છળી શ્રેષ્ઠિક-રાજાની છે. આ વાત એ દાસીએ પોતાની બાઈ સુજ્યેષ્ઠાને કહી. ત્યારે ને કુમારી બોલી. “હે દાસી! તું એવું કર કે જેથી એ રાજા સાથે મહારો વિવાહ થાય.” દાસીએ એ વાત અભયકુમારને કહી; તે ઉપરથી અભયકુમારે એક સુરંગ ખોદાવી શ્રેષ્ઠિકને ઠહેવરાવ્યું કે, ‘ચેતર શુદ્ધિ બારશને દિવસે તમારે

સુરંગ મારફતે અહિં આવવું ” સુજ્યેષ્ઠાને પણ તેણે કહેરાવ્યું કે, “ શ્રેણિક ચૈતર શુદ્ધિ બારથને દિવસે અહીં આવશે. ” એજ દિવસે શ્રેણિક આવ્યો, તેની સાથે જવાને સુજ્યેષ્ઠા તૈયાર થઈ ત્યારે તેણીની ન્હાની બહેન ચિદ્વજ્રાએ કહ્યું, “ હું પણ ત્હારી સાથે આવીશ ને શ્રેણિકને પરણીશ. ” એમ બન્ને બહેનો સુરંગને મુખે આવી, ત્યાં તો સુજ્યેષ્ઠા બોલી. “ હું મ્હારે રત્નોનો કંડીઓ ખૂલી ગઈ છું, તે હું લઈ આવું ત્યાં સુધી તું અહિં રહેજે. ” એમ કહી તેણી તે લેવાને પાછી ગઈ.

અહિં શ્રેણિક રાજા સુલસાના બત્રીસે પુત્રોને જૂદા જૂદા રથમાં લાવ્યો હતો. પોતે હવે ઉત્સાહમાં સુજ્યેષ્ઠાની બ્રાંતિએ ચિદ્વજ્રાને રથમાં બેસારીને રથ ચત્રાવી પોતે ઉતાવળની પાછો વળ્યો. પાછળ સુજ્યેષ્ઠા આવી. તેણીના કાળાહળથી ચેટક રાજાએ પોતાની પુત્રીના હરણ થયાનો વૃત્તાંત સાંભળ્યો. તેથી તે તેણીને પાછી વાળવાને શ્રેણિકની પૂઠે પડ્યો. તેને અટકાવી તેનો સેવક વૈરંગિક શ્રેણિકની પાછળ ગયો. સુદ્ધ થયું, તેમાં સુલસાનો એક પુત્ર હણાયો, એટલે બાકીના એકત્રીસે પુત્રો મૃત્યુ પામ્યા ! શ્રેણિક ચિદ્વજ્રાને લઈને પોતાના નગર સમીપે આવ્યો, ત્યારે રથમાં રહેલી સ્ત્રીને સુજ્યેષ્ઠા કહીને બોલાવી; પણ તેણીએ કહ્યું, “ હું સુજ્યેષ્ઠા નથી; હું તો તેણીની ન્હાની બહેન ચિદ્વજ્રા છું. ” બૂલ સમજાયા પછી રાજા તેણીને મહા મહોત્સવ સહિત પરણ્યો.

હવે જ્યારે સુલસાને પોતાના પુત્રના મરણની ખબર પડી, ત્યારે તે અત્યંત કદખાત કરવા લાગી. “ અરે દૈવ ! તે મ્હારા અત્યંત પ્રિય પુત્રને એક કાળે કેમ હરી લીધા ? ” તેનું કદખાત સાંભળી અન્ય જનો પણ શોક કરવા લાગ્યા. તે વખતે અભય-કુમારે પણ નાગ રથિકને ઘેર આવી તેને પ્રભોધ વચન કહેવા માંડયાં કે, “ જૈનમતના અર્થને બાળનાર અને વળી ધર્મ બાવનાથી ભરપૂર એવા તમને અવિવેકી માણસની પેઠે શોક સાગરમાં પડવું યુક્ત નથી. ” ચાર જ ઇન્દ્રબાળ છે, ઇન્દ્રધનુષ્યના જેવો ચપલ કાનની

અને સંધ્યાના રાગ જેવો અસ્થિર છે; પવને ઉડાડેલા આકાશના રૂના જેવો તથા ઉષ્ણ કાળમાં મૃગતૃષ્ણાના જેવો મિથ્યા છે, અને યુવતીના નેત્રની પેઠે તથા સસુદ્રના કલ્લોલના જેવો ચંચળ છે. મૃત્યુ છે તે તો શરીરધારીઓની પ્રકૃતિ જ છે; જીવન એ તો વિદ્યુત છે; માટે જો જરા પણ સ્થિરતા મળે તો, તે એક લાલ ગણવેા; અને વૃથા શોક ન કરવો કામના અમલાગ ઉપર રહેલા જળબિંદુના જેવું, પરિપક્વ પત્રના ડાંડલાના જેવું અને પાણીના પરપોટાના જેવું આ જીવન ક્ષણભંગુર છે. તેનું અર્થ, હાથી, રથ, મનુષ્ય, સુલટ, ધન, બંધુ, દેવતાઓ કે, અન્ય કોઈ પણ સાધનો મૃત્યુથી રક્ષણ કરી શકતા નથી." અભયકુમારનાં આવાં પ્રતિબંધ પૂર્ણ વચનો શ્રવણ કરી નાગ ચિંતિ અને સુલસાએ કંપાન્ત કરવા છોડી દીધાં.

હવે એ અવસરે અંબાપુરી નગરીને વિષે શ્રી વીર ભગવાન સમવસર્યા. તેમનો પ્રતિબંધ સાંભળવાને અનેક દેવ અને રાજાઓ આવવા લાગ્યા. ત્યાં પ્રભુએ ઉપદેશ દીધો કે, " આ જન્મરૂપી કલ્લોલથી પૂર્ણ એવા અસાર સાગરને વિષે મનુષ્ય જન્મે છે, તે ચુલાના, પાસાના, ધાન્યના, છુતના, રતનના, સ્વર્નના, ચક્રના, કાચબાના, યુગના અને પદમાણના એમ દશ દૃષ્ટાંતે કરી દુર્લભ છે. (મનુષ્ય ભવના દુર્લભ દસ દૃષ્ટાંત વાચો.) જેમ સર્વ ધાન્યોમાં ઘઉં શ્રેષ્ઠ છે, સર્વ જળમાં મધા નદાવનું જળ શ્રેષ્ઠ છે, સર્વ કાષ્ટોમાં કંપવૃક્ષનું કાષ્ટ શ્રેષ્ઠ છે અને ધાતુઓમાં કાંચન શ્રેષ્ઠ છે, તેમ લક્ષ ભવને વિષે પણ મનુષ્ય ભવ એજ શ્રેષ્ઠ છે, " ઈત્યાદિ ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરીને અંબક પરિત્રાજક જેણે પૂર્વે શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો અને હમણાં ત્રિદંડી થયો હતો, તેથી જેના હાથમાં કુંડિકા (કમંડળ) હતી, જેના વચ્ચે રક્ત હતાં, હસ્તને વિષે કુશાસન (કાલનું આસન) હતું અને જેણે તપોબ્રજથી અનેક ત્રિદા અને લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી હતી એવો સાર્વજનિક આજ્ઞાપાળક તે પ્રભુને પ્રણામીને કહેવા લાગ્યો. " હે પ્રભો ! મેં અનેક તીર્થોમાં જઈ દેવને વાંધા છે; હવે રાજ-

ગૃહ નગરે જવાની ઇચ્છા છે; માટે આપને જે ત્યાં કંઈ કાર્ય હોય તેા આદેશ કરે ” પ્રભુએ મ્હું “ ત્યાં સુલસા શ્રાવણને મહારા ધર્મલાલ કહેવા. ” “ ગૃહ સારું ” એમ કહીને તે અંગડ પ્રભુને નગીને આદવા લાગ્યો. રાજગૃહ નગની નજીક જઈને તેણે વિચાર્યું કે, “જેણીના સફળગથી રજિત થઈને ભગવાન પણ ધર્મલાલ કહેવરાવે ઠ; તે સ્ત્રી કેવી હશે ? તેણીની મહારે પ્રથમ પરીક્ષા કરવી; પત્રી હું પ્રભુએ કહેલું તેણીને ટહીશ ” એમ વિચારી તે સત્પાત્ર ચતિનું રૂપ લઈને સુલસા પાસે સચિત વસ્તુ આદિ યાચીને તેણીની પરીક્ષા કરવા લાગ્યો. પણ તે ચળી નહી. પછી તેણે પ્રશ્નાતું રૂપ ધારણ કર્યું, ને પૂર્વ દ્વારે આવીને બોલ્યો. “ હું પ્રશ્ના છું ” પ્રશ્નાને આવ્યા બાણી સુલસા વિના સર્વે જન તેને વાંદવા લાગ્યા એટલે તેણે બીજે દિવસે દક્ષિણ દિશાને વિષે કૃષ્ણતું રૂપ લીધું; તોપણ સુલસા તો આવી નહી. ત્રીજે દિવસે પશ્ચિમ દિશાએ આવી ઇશ્વરતું રૂપ લીધું, તોપણ તે ન આવી; ત્યારે ચોથે દિવસે ઉત્તર દિશામાં જિનેન્દ્રતું રૂપ કરી, સુવર્ણ રૂપ—રત્નમય ગઠ આદિ સમગ્ર જિનચિન્હ પ્રગટાવીને રહ્યો, ને ધર્મોપદેશ આપતાં બોલ્યો “ હું પત્રીશમેા તીર્થંકર ઉપદેશ આપરા આવેલો છું ” તે વાત સાંભળીને સુલસા વિચારવા લાગી. “ તીર્થંકર તો ચોવી-શજ હોય; પચીશ હોયજ નહિ; માટે આ જુઠો છે. ” એમ વિચારી ત્યાં પણ તેને વંદન કરવાને સુલસા ગઈ નહિ; ત્યારે તે પાંચમે દિવસે શ્રાવકનો વેષ લઈ સુલસાને ઘેર ગયો. તેને આવતો દેખીને સુલસા હર્ષ પામીને સન્મુખ ગઈ, ને આદર સહિત “ વંદન કરું છું ” એમ તેમને બેસવા માટે આસન આપીને બોલી. “ હે મહાલાભ ? સુખચાતા છે ? ” તેણે મ્હું “ દેવ ગુરુને પ્રસાદે ” પછી તેણે કહ્યું. “ શ્રી શત્રુંજયાદિ તીર્થને વિષે યાત્રા કરી ત્યાંથી હું અંબાપુરી ગયો હતો. ત્યાં ભગવાન શ્રી વીરજ્વામીને વાંદીને તેમનો ધર્મોપદેશ સાંભળીને અહિં આવ્યો છું. મેં અહિં આવવાનું કહ્યું, એટલે

મને ભગવાને કહ્યું, “તહારે રાજગૃહ નગરને વિષે, મુલસા શ્રાવિકાને મ્હારા ધર્મલાલ કહેવા.”

એ સાંભળીને મુલસા ઉભી થઈને ખેમાંસમણું પૂર્વક પ્રભુની દેશાએ વાંદીને સ્તવના કરવા લાગી. “મોહરૂપી મેદાના ળેળતું મર્દન કરવાને વીર છે; પાપરૂપી પંકને દૂર કરવાનાં નિર્મળ પાણી છે; કર્મરૂપી રજને ઉડાડી દેવામાં વાણુ છે; એવા હે વીર જિતેશ્વર ! તમે જયવંતા વર્તો. હે દેવ-દાનવ ! અને નરેશ્વરોને પણ વંદનીય ! અથળ એવા મેરુ-પર્વતના પણ શૃંગને અજિત કરનાર, કેવળજ્ઞાનરૂપી ચક્ર વડે અખિલ વિશ્વનો સ્વરૂપને જોનાર ! તે સર્વ જગત ઉપર વિજયે મેળવ્યો છે. હે વર્ધમાન ! હે પ્રભુ જંગલને પવિત્ર કરનાર સ્વામિ ! તહારા અરણ્ય કમળને વિષે હિદ્રાદિક લોટે છે, હું પણ ઉત્સાહ સહિત મ્હારા મસ્તકને તેમ્હારા પાદપંકજનો સંગ કરાવું છું, હે પ્રભો ! તહારા અરણ્ય કમળની રજથી જેના કપાળ મુદ્રિત થયાં છે તેમને આ ભવમાં વ્યાધિ તો શંકા પામીને આવતીજ નથી જે મસ્તક મોક્ષના તીર રૂપ એવા જિતેશ્વર ભગવાનના પદપંકજને વિષે નિરંતર રહે છે, તે મસ્તકને પણ પંડિત પુરૂષો વંદનિક કહે છે. જે જનો આપના દેહને પુષ્પની માળાવડે વિભૂષિત કરે છે, તેની પાસે નિશ્ચે વિક્ષેપર એવાં ચામરો વિલાસ કરે છે. હે જિનપતિ ! જે જન પ્રાતઃકાળે આપનું પવિત્ર પૂજન કરે છે, તે સર્વ, દેવ અને નૃપતિઓ તરફથી વિશેષ પ્રકારે પૂજા સત્કાર પ્રાપ્ત કરે છે. વળી દોષ રહિત એવી ત્રિશલાના યુગ્ર મહાવીરની અરણ્ય સેવાને જે જન મસ્તકે વહે છે, તેમનાં મસ્તક ઉપર તે સેવા નિર્મળ છત્રની પેઠે ચોલે છે.”

આ પ્રમાણે શ્રી વીર પ્રભુની મ્તુતિ કરીને મુલસાએ પોતાના બાઈની પેઠે ભક્તિ સહિત અન્ન પાનાદિવડે અંબડને લોજન કરાવ્યું. પછી જિન પ્રતિમાને નમસ્કાર કરીને અંબડ

ત્યાથી ગયો. હવે સુલસા પણ શ્રી વીર જિનેશ્વરની ત્રિકાળ પૂજા કરતી, ઉભય કાળ પ્રતિક્રમણ કરતા જાગી, સુપાત્રને વિષે દાન દેતી તથા છઠ્ઠું અઠ્ઠમ આદિ તપશ્ચર્યા કરતી પોતાના દેહને પાપ રહિત કરતી પછી તેણીએ શત્રુંજ્યાદિ તીર્થને વિષે યાત્રા કરી તેણીનો સ્વામી નાગ રથિક પણ વિશેષ પ્રકારે જૈન ધર્મ પાળવા લાગ્યો.

એકદા સુલસા અંતસમય આવ્યો. જાણીને શુભ પાસે અજણી જોડીને કહેવા લાગી, “હે ભગવાન ! મને આરાધન કરાવો.” તે ઉપરથી શુરુએ આરાધના કરાવી એ આરાધના પામી શ્રી વીરમણને હૃદયમાં ધારણ કરી સુલસા સ્વર્ગે ગઈ. ત્યાંથી મૃત્યુને તેણીનો જીવ, આજ ભરતક્ષેત્રને, વિષે ભાવિ (આવતી) થોવીશીમા નિર્મમ નામે, ચક્રરમે તીર્થંકર થશે અને એજ ભવમાં તે મુક્તિ પામશે. ઇતિ સુલસાની કથા

ભરતેશ્વર બાહુબળિવૃત્તિ ભાષાન્તર

સ્ત્રી વિભાગ

જેમાં ૫૩ સ્ત્રીઓની જીવન કથાઓ આવેલી છે
અને જેનો

જૈન અભ્યુદયેશન ઝોડે પાર્થિવ શિક્ષણના
અભ્યાસક્રમમાં આપકારદાયક સમાવેશ કરેલો છે.
જેની બધે શુદ્ધિથી એકી સાથે આહારો આહારો
નકરો ખરીદી લઈ દહાણી કરી છે.

તે જરૂર વાંચો.

પાક, પુંડુ, કિંમત ૧-૮-૦

પુરુષ ભાગ, બે, દરેકની કિંમત ૧-૮-૦

તેના બેઠે ભાગોમાં લગભગ પોણોસો કથાઓ આવેલી છે.

મુલસાની કથા

અભય કુમાર અને શ્રેણિક
તથા
મુલસા અને નાગ સારથિ
શ્રી મેધજી હીરજીના સૌજન્યથી.

સીતાજી

પતિવ્રતા સ્ત્રી સ્થામી પ્રતિ પૂર્ણ લક્ષિતાવધી વરતે અને શુદ્ધ શિયળ પાળવા તરફ જ સંપૂર્ણ ધ્યાન રાખે તો તે જરૂર આ જગતમાં પ્રશંસા પામે છે અને આખરે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.

આ ભરતક્ષેત્રની અંદર મિથિલા નામની નગરી હતી. ત્યાં હરિવંશી વાસુકી રાજાની વિપુલા દાણીના ઉદરથી પેદા થયેલ જગદ્વિખ્યાત જનકરાજ રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાનું બીજું નામ વિદેહ હતું. એને વિદેહા નામની રાણી હતી. તેણી પ્રાણેશ્વર સંગાથે સાંસારિક સુખો વિલસતાં સગભાં થઈ અને ગર્ભકાળ પૂર્ણ થયે તેણીએ પુત્ર પુત્રીનું ભેડતું પ્રસન્નું.

સૌધર્મ દેવલોકનો વાસી પિંગલ નામનો દેવ કે જે વિદેહાએ જન્મેલા ભેડલામાંના પુત્રનો પૂર્વના ભવનો દુરમન હતો, તે દેવે પોતાનું વેર યાદ લાવી વિદેહાના પ્રસૂતિ ગૃહમાં આવી તરતના જન્મેલા પુત્રને ઊંચકી લઈ તે બાળકને મારી નાંખવાના વિચારે રસ્તો માપ્યો; પરંતુ તે બાળકનું અદ્ભુત રૂપ નિહાળી તે દેવના મનમાં દયા આવી; જેથી તે બાળકને દાણીના પહેરાવી વૈતાલ્ય ચર્વતના વનની અંદર મૂકી દઈ માતાના સ્તનપાન અને સંભાળથી તરછોડાવી વનમાં રજળતો રાખી જવામાં પોતાનું વેર વજ્ર માની તે દેવ આવતો થયો.

તે દેવ બાળકને દુઃખમાં મુકી જતો રહ્યો. પરંતુ બાળકનું પ્રારબ્ધ તેને છોડી ગયું ન હતું. આયુષ્યના ભેરને લીધે તેને

મુખનો સયોગ પ્રાપ્ત થયો. દેવની મદદથી એ વૈતાલ્ય પર્વત ઉપરના રથનુપુર નગરનો અધિપતિ ચંદ્રગતિ નામનો વિદ્યાધર વનકીડા કરતો કરતો જ્યાં તે જાળક પડેલો હતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. અત્યંત રૂપવંત જાળકને જોતાં બહુજ સ્નાનદાશ્વર્ય પામી તેણે તુરત તે જાળકને ઉચકી લઈ પોતાના મકાનનો માર્ગ લીધો; સ્વગૃહે જઈ પોતાની ધર્મપત્ની પુષ્પવતીને આપ્યો. આથી પુષ્પવતી પણ બહુ રાત્રી થઈ, કેમકે તેણીને કશું ફરજ હતું નહીં, તેથી એ જાળકને જોઈ તેણી વિશેષ પ્રસન્ન થઈ જાળક કેવી રીતે પ્રાપ્ત થયો તે વાત ધણીધણીયાણી શિવાય ખીનું કોઈ જણતું ન હતું. તેથી વિદ્યાધરે સ્ત્રીની સલાહ લઈ તે પુત્રને પોતાનાજ પુત્ર તરીકે જાહેર કર્યો.

ચંદ્રગતિ અને પુષ્પવતી વચ્ચે પૂછું પ્યાર હતો. બન્નેએ મસલત કરી હતી કે, ‘આ પુત્રને આપણેજ ઠરાવી દહાવો લેવો. એમ વિચારી તેઓએ શહેરમાં અને પોતાના સંબંધી જનોમાં એવી વાત ફેલાવી કે—“રાણી સગર્ભા હતી, આટલો વખત તે વાત જાનગી રાખવા માટે ફેટલાંક સળળ કારણે હતાં; બાગ્ય બળે તેણીએ આજે પુત્ર રતનને જન્મ આપ્યો છે, માટે પુત્ર જન્મેત્સવના આનંદમાં સર્વે પરિજન, પુરજનોએ ભાગ લેવા આવવું.” એવી વાત જાહેર કરી પુત્ર જન્મેત્સવ કર્યો, અને તે જાળકના શરીર ઉપર ભામંડળનું ચિન્હ હતું તેથી તે પુત્રનું નામ ભામંડલ પાડયું, લાલન પાલન તથા પોષણ સહિત દિન પ્રતિદિન બીજના ચંદ્રમાની પેઠે તે જાળક મોટો થતો ગયો. અનુક્રમે જ્યારે યોવન અવસ્થા પામ્યો ત્યારે ચંદ્રગતિ, તેના લગ્ન કરવાની વૃત્તિ સેવવા લાગ્યો.

એ ભામંડળના વિયોગથી વિદેહ રાજા અને વિદેહ રાણીની, શી દયા થઈ? તે તરફ હવે, ધ્યાન દઈએ! જ્યારે રાજા જનકને પુત્ર હરણની ખબર મળી ત્યારે તેને

અત્યંત શોક થયો અને મૂર્છા આવી ગઈ; પરંતુ વિદેહ રાજા
જાની હતા એટલે ગઈ વસ્તુનો શોક ન કરવો, એ સિદ્ધાંતને
લક્ષમાં રાખી પુત્રીનેજ પુત્ર માની મન વાળ્યું; અને તે પુત્રીનું
નામ સીતા પાડ્યું.

કુંવરી સીતા કડવી વેલ્લની પેઠે વૃદ્ધિ પામવા લાગી.
કિશોર વય થતાં સ્ત્રીઓની ચોસઠે કળાઓ શુરુપ્રદા દ્વારા
શીખી સારી પેઠે વિદ્યા સંપન્ન થઈ; જ્યારે યૌવનવયે પહોંચી
ત્યારે તેણીનાં સરખા રૂપ, શુણ, શીળ સંપન્ન વરને શોધવા
માટે જનક રાજાને ચિંતા પેદા થઈ. શાસ્ત્રકારોએ કહેલું છે કે—
“કન્યા જ્યારથી જન્મે ત્યારથીજ તેના માળાપને ચિંતા થાય
છે.” કન્યા મોટી થાય એટલે તેણીના સરખો લાયક વર શોધ-
વાની ક્ષિત્રમાં પડવું પડે છે, વર યોગ્ય મળ્યો તો પરણાવ્યા
પછી તેણીનો ગૃહસંસાર સંતોષકારક ચાલે છે કે નહિ, તેને
સંતતીનું સુખ મળ્યું કે નહિ? તેણીનાં છોકરાં લાયક થયા
કે નહીં? વગેરે અનેક પ્રકારની ચિંતા થયા કરે છે, અને
એટલા માટેજ કહ્યું છે કે—“દુહિતા બહો ન એક!” જનક
રાજાને સીતાને માટે લાયક વર શોધી કાઢવાની ચિંતા થઈ;
જે કે થનાર હોય તે તેજ યાય છે, તથાપિ મનનો ધર્મજ છે
કે—તે નાહક ક્ષાંક્ષા મારવા લાગે છે. સુખને માટે હોડાહોડ કરવાની
કચી જરૂર નથી, કેમકે પોતપોતાના કર્મોદયવટે પોતાનાં સુખો
પોતાનેજ શોધતાં આવે છે, છતાં મનરૂપી માંકડું આમથી તેમ
માયાક્ષાડ કર્યા વિના રહેતુંજ નથી!

એક બાળુએ જનક રાજા ચિંતા રાખી રહ્યા હતા, અને
બીજી બાળુએ સીતાનું પૂર્વસંચિત કર્મ વરપ્રાપ્તિના સંભોગો
ઉત્તા કરવા યત્ન આદરી રહ્યું હતું. છેવટમાં કર્મનોજ વિજય
થતાં એવો સંયોગ બન્યો કે કોઈ સ્વેચ્છ લોકો દૈત્યની પેઠે
જનક રાજાનો પરાજય કરવા ચડી આવ્યા; એટલે તેણે પ્રાણ
સંકટથી બચવા પોતાના મિત્ર રાજા દગરથને એ બાળત બાળગી
જામુસો મારફતે જજાવી તેની મદદ માંગી તથા અયોધ્યાપતિ

રઘુવંશી દશરથ રાજાએ પોતાના પાટવી કુંવર રામચંદ્ર કે જે મહા બળવાન હતા તેને તરત મિથિલાપૂરી તરફ વિદાય કર્યા. રામચંદ્રે આવતાંની સાથેજ તે મ્હેંચેનો પસંજય કર્યો.

દશરથ કુળદીપક રામચંદ્રનું મુદ્દકોશલ્ય જોઈ જનક રાજાએ અતિ આનંદથી રામચંદ્રને રાજમંદિરમાં સત્કાર્યા. તેમણે પોતાની દંન્યા સીતાને તેમની સાથે પરણાવવા નિશ્ચય કર્યો. એ દરમ્યાન વિદ્યસંતોષી અને કલહપ્રિય નારદ મુનિનું ત્યાં આગમન થયું. મુનિ નારદ અંતઃપુરમાં જઈ પહોંચ્યા અને તેમની પીળી બામરી, ઉભી ચોટલી, વિચિત્ર વેષ અને હાથમાં છત્ર વગેરે ધારણ કરેલ જોતાંજ સીતા બચલીત બની નાસવા લાગી; એ જોઈ તેણીની દાસીઓએ પણ ચોરણકેાર કરી મૂક્યો. આવે બનાવ બનતાં રાજસેવકોએ ત્યાં આવી તે બીહામણા વેષવાળા નારદને ગળેથી પકડી અપમાન સાથે જનકના મહેલમાંથી બહાર કહાડી મૂક્યા. તેથી નારદઋષિને બહુ ક્રોધ ચડ્યો, અને કરેલા અપમાનનો બદલો લેવા તેણે એવી ખટપટ ચલાવી કે, સીતાની આંખેહુબ છત્રી ચિત્રી અને તે છત્રી લઈ ભામંડળને કેળાડી; એટલે ભામંડળ તે છત્રી ઉપર મોહિત થઈ ગયો, એટલુંજ નહીં પણ તે રાજદંમાને મેળવવા ઉત્સુક થયો. એ સમયે ચંદ્રગતિનું ભામંડળનો પાસે કોઈ કાર્ય પ્રસંગે આવવું થયું તે વેળા તેની વિચિત્ર દશા જોતા તેણે પોતાના પુત્રને પૂછ્યું કે—“ બહાલા પુત્ર ! તારા આવી દશા શાથી થઈ છે ? ” પિતાના સવાલના જવાબમાં પુત્રે મર્યાદા રહિત બની પોતાના અંતઃકરણની ઇચ્છા પિતાની આગળ બહાર કરી પિતાએ તેને દિલાસો હઈ અપક્વગતિ નામના દ્રૂતને બોલાવી જનક રાજાની તરફ તેની પુત્રી સીતાનું માણ કરવા મોકલ્યો. નામ પ્રમાણે કામ કરનારો તે દ્રૂત અપળતાથી મિથિલા જઈ પહોંચ્યો. મિથિલેશને નમી તેણે આવવાનું કારણ કહી બતાવ્યું, એટલે જનક રાજાએ કહ્યું કે—“ લાઈ ! તમારા રાજાની માગણી ચોગ્ય છે, પણ મારી સીતાને મેં પ્રથમથીજ ક્રુદ્ધસ્થ કુળ દીપક દશરથનંદન

રામચંદ્રજીને આપવા નિશ્ચય કરેલો છે, છતાં સ્વયંવર મંડપ રચાવી, દેશોદેશના ભૂપતિઓને તેડાવી મારી પાસે જે જે દેવાધિષ્ઠિત વજ્રાવર્ત નામના ધનુષ્યો છે તે મંડપમાં મૂકાવીશ અને જે રાજકુવર તે ધનુષ્યોની પંચુછ ચંડાવશે તેને વગર આનાકાનીએ મારી પુત્રી આપીશ. માટે તમારા રાજકુમારને પણ તે પ્રસંગે બેલાંચક અત્રે મોકલવા; જો તે પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરશે તો એની મેળે સીતાને મેળવી શકશે.” ઇત્યાદિ કહી તે દ્વંતને શિરપાવ આપી વિદાય કયો. દ્વંત વિદાય થઈ પોતાના અન્નદાતાની હબ્બુર જઈ પહોંચ્યો; અને સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી. તે વાત સાંભળીને ભામંડળે સ્વયંવર વખતે ત્યાં જઈ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી સીતાને મેળવવા નિશ્ચય કર્યો.

જનકરાજાજી પંચુ દ્વંતના ગયા પછી તરત કુશળ કારીગરો બોલાવી મુંદર સ્વયંવર મંડપ રચાવ્યો. પછી દેશવિદેશના રાજાઓને આમંત્રણ પત્રિકાઓ મોકલી તેડાવ્યા. જ્યારે રાજસમાજ એકઠો થયો ત્યારે તે બંને દેવતાઈ ધનુષ્ય મંડળની અંદર મધ્યભાગમાં મૂક્યાં. પછી પોતાની પ્રતિજ્ઞા સઘળા રાજપુત્રોને જાહેર કરી, તે વેળા ચંદ્રગતિ પોતાના ભામંડળ કુમારને અને રાજ દશરથ રામચંદ્રજીને લઈ ત્યાં આવેલા હતા. નિયત કારેલાં સમયે સીતા ઉત્તમ પોશાક ધારણ કરી હાથમાં વરમોળા લઈ મુંદર ગતિએ ચાલતી મંડપના મધ્યમાં આવી ઉભી રહી. ઉર્વશી, રંભા, સાવિત્રી, રતી અને પાર્વતી પંચુ શરમાઈ જાય એવી રૂપગુણસંપન્ન સીતાને નિહાળી. કેટલાક રાજાઓ મુગ્ધ બની અનેક પ્રકારના તર્કવિતર્ક કરતા પેતાનેજ એ સ્ત્રી રત્ન પ્રાપ્ત થાય એ હેતુથી પોતપોતાના ઇષ્ટદેવોનું સંમરણ કરી, દેવોની જાણ રાખી ધ્યાન ધરવા લાગ્યા, અને જે ભાગ્યનો ભરોસો રાખી બેઠા હતા તેઓ સંકલ્પ વિકલ્પ કર્યા વગર આનંદથી દૃષ્ય જોયા કરતા હતા.

જ્યારે વિદેહરાજા તરફથી ધનુષ્ય ચંડાવવાની સૂચના થઈ ત્યારે એક પછી એક રાજકુમારો ગર્વ ધારણ કરી ધનુષ્યની પાસે

આવી પોતાના બળને અજમાવવા લાગ્યા; પરંતુ જેમ કામી જનોના વચન વિદ્વાસ છતાં સતી સીતું મન અડગ રહે છે, તેમ તે ધનુષ્ય રાજપુત્રોએ અસીમ બળ અજમાવ્યા છતાં પણ અડગ રહ્યું. તેઓ ધનુષ્યને જરા પણ ચલિત કરી શક્યા નહીં, ત્યારે પણ્છ ચડાવવાની તો વાતજ ક્યાં રહી ! જે વખતે ધનુષ્ય ચડાવવા આવતા હતા, તે વખતે રાજકુમારો છાતી ઢહાડી અછકડ બની આવતા હતા, પણ નિષ્ફળતા મળતી હતી ત્યારે નીચું મોંઠાં કરી પાછા ફરતા પોતાને આસન જઈ બેસી જતા હતા. આવો બનાવ જોઈ જનક રાજા નિરાશ થવા લાગ્યો; માત્ર દશરથ પુત્ર રામ બાકી રહેલા હોવાથી કંઈક આશાને આલંગન હતું. એટલામાં દશરથ પુત્ર રામ ધનુષ્યની પ્રત્યંચા ચડાવવા ઉભા થયા, અને હીલા માત્રમાં ધનુષ્યની પણ્છ ચડાવી દીધી. સીતાએ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ જોતાં રામચંદ્રના કંઠમાં વરમાળા આરોપી દીધી—એટલે ત્યાં જયજયકાર થઈ રહ્યો.

દશરથ રાજા પુત્રને પરણાવી પોતાના વતન તરફ જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા, અને બીજા રાજાઓ પણ પોતપોતાને ઠેકાણે જવા આહ્વાની નીકળ્યા, પરંતુ ભામંડળ જ્યારે આશાભંગ થઈ અતિ દુઃખી દિલે રવાના થયો ત્યારે તેના દુઃખની શાંતિ રૂપ એવી આકાશવાણી થઈ કે:—“હે ભામંડળ ! તું જરાપણ દિલગીર ન થા. જે થયું તે સારું જ થયું છે, એ સીતા તારી સગી માની જણી બહેન થાય છે અને જનક રાજા તારો પિતા થાય છે. જન્મ ચતાંજ તારા દુસ્મન દેવે તારું હરણ કરી તને વૈતાંઢયના વનમાં ફેંદી દીધો હતો. ત્યાં તું ચંદ્રગતિને હાથ ચડ્યો; માટે શોચ ન કર, પણ થયેલા દોષની સીતા પાસે ક્ષમા માંગ.” આવી દેવવાણી સાંભળતાંજ ભામંડળ આશ્ચર્ય પામ્યો. તુરત પાછા ફરી તેણે પોતાના જન્મદાતા પિતાને પ્રણામી અને બહેન સીતાને મહા હર્ષ સહિત લેટી પોતાની અજ્ઞાનતાને દીધે થયેલી ભૂલ માટે દિલગીરી બહેર કરી ક્ષમા

માંગી, અને તે પછી પિતા જનકની રજા લઈ ચંદ્રગતિ સહિત આનંદથી પૈતાઙ્ય લાણી રવાના થયો.

“અજાણ્યું ને આંધળું જન્મે જરાબર હોય છે;” એની સાબીતિ ઉપરના બનાવથી મળી આવે છે; તેમજ એ પણ જરાબર સમજવાનું કે, માનાસિલાથી માણસને જે જરાબર માન ન મળે અથવા તેને અપમાન થયું જણાય તો તે નારહની પેઠે સ્હામાને સંતાપવાનો પ્રયત્ન આદરે છે. માટે તેવા માની મનુષ્યોથી દૂર રહેવું.

દાશરથી-રામ પોતાની નવલ વિવાહિતા, તેમજ પિતા, ભાઈ પ્રાતૃવધુ વગેરે સહિત આનંદ પૂર્વક પોતાના વતનમાં જઈ પહોંચ્યા, અને રાજકુળની રીત પ્રમાણે ઉત્તમ ભોગવિલાસો ભોગવવા લાગ્યાં.

એક વખત દશરથ રાજાએ કૈકયી રાણીને પ્રસન્ન થઈ જે વચન આપેલા, પણ તેણીએ મૂકેલી થાપણની પેઠે ‘અપ વખતે માગી લઈશ’ એમ જણાવી તે વેળા કંઈ માગ્યું ન હતું. પોતાનો સમય આવ્યો જાણી તેણીએ તરત તે જે વચનમાંથી એક માગી લીધું કે-“મારા પુત્ર ભરતને રાજ્યગાદી અને રામને વનવાસ આપો.” વચનથી બંધાયેલા દશરથ રાજાએ દુઃખી હિલે ભરતને રાજ્ય આપ્યું અને રામને વનવાસ જવાનો હુકમ કર્યો. રામે પણ પિતાના હુકમને માથે ચઢાવી સીતા અને લક્ષ્મણ સહિત વનનો માર્ગ લીધો.

વિમાતાનું સગપણ કેકયીના જેવું જ હોય છે. પોતાના પુત્રોનું લલ્લું થયા પછીજ જોરમાયાની ખબર લેવાય છે. અને ત્યાં તે દરજ્જોની આડખીલી કહાડવા યુક્તિ કરી ધાયું કરે છે, માટે સમજી પિતાએ ખીજ સ્ત્રી કરતાં અગાઉ પહેલી સ્ત્રીનાં છોકરાંઓના બરણ પોપણની વ્યવસ્થા કરી લેવી જોઈએ. વળી પુત્રોએ વચનપાલક દશરથની પેઠે પિતાના હુકમને વધારી લેનાર રામચંદ્ર જેવા આદર્શપુત્ર થવું જોઈએ! અને સ્ત્રીઓએ પતિના

ત્યાગ કરવો એ ઠીક નથી. લોકો તો હંમેશાં ઘર ભાંગનારાજ હોય છે, પણ હેઠળ બળતું નહીં એતાં ડુંગરે બળતું જ દેખવાના. તેઓ પારકા છિદ્રો જોળવામાં બહુજ રસિયા હોય છે. બીજાને દુઃખ દીધા વિના તેઓને અનાજ પચતું નથી; માટે તેવા છિદ્ર શોધ-કેને, વિદ્ય સતોષીઓને તો નીતિપંત નરેન્દ્રોએ અવશ્ય સખત શિક્ષા કરી હૃદયપાર કરવા બોધ્યો.” રામચંદ્રે કહ્યું—“બહાલા લઘુ બન્ધુ ! તું કહે છે તે બ્યાજળી છે, તોપણ નીતિવેત્તાઓએ કહ્યું કે—‘યદપિ શુદ્ધં લોક વિરુદ્ધં નાકરણીયં નાચરણીયં—લોક વિચાર વિરુદ્ધ ધામ કરવું નહીં’ ને આચરવું પશું નહીં; માટે એ નીતિ વાક્યને અનુસરી પટરાણીને ત્યજી દેવી એવો મારો નિશ્ચય થયો છે” યહી રામચંદ્રજીએ તુરત લશ્કરી અમલદારને બોલાવી હુકમ આપ્યો કે—“તું પટરાણીને રથમાં બેસાડી જંગલમાં સુકી આવ. તેણીને સમ્મેતશિખર તીર્થની યાત્રા કરવાની મરજી થઈ છે માટે ગંગાનદીને પેલે કાંઠે પહોંચાડી રથને પાછો લઈ આવ્યો આવ.”

ઉપર પ્રમાણે અયોધ્યાનાથનું ભાષણ, સાંભળી “જેવો નાંમદાર અન્નદાતાનો હુકમ.” એટલુંજ બોલી સેનાપતિ મર્યાદા પૂર્વક પ્રણામ કરી ચાલતો થયો, અને રથ બેઠી સીતાજી પાસે જઈ વિનય યુક્ત કહેવા લાગ્યો. “હે સ્વામિની ! હું આપ શ્રીમતિને રઘુકુલબૂણ મહારાજનો હુકમ મળતાં સમ્મેતશિખરની યાત્રાએ લઈ જવા માટે આવ્યો છું, માટે સત્વર બહાર ઉભા રાખેલા રથમાં આરૂઢ થાઓ” સેનાપતિનું આવું બોલવું સાંભળી તીર્થયાત્રાનો દોહદ પૂર્ણ થવાના ઉમંગને લીધે સીતા સતી ઉભા થઈ મહેલમાંથી નીચે ઉતરી રથમાં બેઠા એટલે સેનાપતીએ તુરત રથ ચલાવ્યો અને થોડીજ વારમાં તે રથને ઘોર જંગલમાં લઈ જઈ તેણે સીતાજીને કહ્યું કે—“પૂજ્ય માતા ! આપના મસ્તકના સુકુટ રઘુપતિએ આ ઘોર જંગલમાં આપને છોડી દેવા મને હુકમ કર્યો છે, જેથી પાપી પેટની વેઠ પૂરી પાડવા તે હુકમને અમલમાં સુકું છું. ધિક્કાર છે પરાધિનતાને

અને સેવકપણાને કે જેને લીધે મારે આ નિર્ઘંચ કામ કરવું પડે છે મારી છલેથી આપ શ્રીમતી સ્હામે આપના પ્રાણ પ્રયાણ કરે તેવા શબ્દો ઊચ્ચારવાનો વખત આવ્યો આ સેવકનું કાંઈ ચાલે તેમ નથી એટલે લાચાર છું. ધણીને હુકમ થયા પછી ગમે તેવું પ્રતિત કે અપ્રતિત કામ હોય, તોપણ સેવકને કયા વિના છુટકોળ નથી.” આ પ્રમાણે સેનાપતિનું બોલવું સાંભળી જેમ વજની ચોટથી ગિરિનું ગિળર ત્રુટી, પડે તેમ પતિના પરિત્યાગરૂપ ઘા લાગતાં સીતાજી મૂર્છા ખાઈ ધરણી પર ઢળી પડ્યાં, જો જોઈ સેનાપતિ ગિચારે બહુજ દુઃખી થવા લાગ્યો અને સીતાજીની દશા જોઈ ગાભરો બની તેણીના દુઃખ વિષે વિચારવા લાગ્યો; પરંતુ રાજાજ્ઞા તેને આડી આવી જેથી મૌન ધારી ઉભોજ રહ્યો.

સીતાજીને વનના શીતલ વાયરથી મૂર્છા વળી, એટલે પતિની શંકાનું આ પરિણામ સમજી હેચાક્ષટ વિસ્થાપ કરતી તે પતિને ઉદ્દેશી કહેવા લાગી કે-“હે પ્રાણનાથ! જો આપને લોકાપવાદનો ભય લાગતો હતો તો આપે ત્યાંજ લોકસમાજ સમક્ષ મારી શીલપરીક્ષા કેમ ન લીધી? જો તેમ કર્યું હોત તો તે કાર્ય કુલોચિત મનાત; પરંતુ આ કાર્ય તો કાકુસ્થ બિરૂદવાળા નરવરને અણુ છાજતું થયું છે, કેમકે રઘુવંશી પૈકી કોઈએ અત્યાર સુધી કોઈનો હાથ પકડ્યા પછી પ્રાણાંતે પણ હગો લીધો નથી, પ્રાણ તાળ્યા છે, પણ પ્રતિજ્ઞા તણ નથી. તો આ કામથી પરાપૂર્વના કુલધર્મને ઝાંખ લગાડવી કેમ યોગ્ય ધારી? હું કદાચ દોષિત, પણ ગર્ભમાં રહેલા બાળકે શું દોષ કર્યો કે તેના પણ મારી માથે વગર કારણે ઘાતકી પ્રાણીએના હાથે હાલ બેહાલ થવા જેવું કર્યું? ભલે, આપના મનમાં મારા માટે શંકાને સ્થાન મળ્યું હોય, તોપણ હું તો શુદ્ધ અંતઃકરણ પૂર્વક ઇચ્છું છું કે આપનો અને મારા વીર દિયર લક્ષમણજીનો સદૈવ વિજય થાઓ.” સેનાપતિ તરફ જોઈ ચોધારાં આંસુ ઢાળતે કહ્યું. “વીર! આ જે હું બોલી છું તે સમજા

અક્ષરેા મારા સ્વામીને કહેજો અને તમને મારા પતિ પ્રત્યેનો મારો જે ભાવ સમજાવેા હોય તે તેમને સોચન કરજો. હવે મારું તો જે થનાર હશે તે થશે, પણ તમે ચોકને વશ ન થતાં. બહાલા ખંધુ ? ખુશીથી પાછા જાઓ. વાર થશે તો' તમને તમારો અન્નદાતા ખીજશે." એમ બોલતાં દુઃખના 'નેસથી ફરી તેણીને મૂર્છા આવી, જેથી પૃથ્વી ઉપર ઢળી પડી, ફરીને પવનના પ્રભાવથી ચેતનમા આવી વિલાપ કરવા લાગી. જનકી કેટલોક વખત વિલાપ કરી રહ્યા પછી પોતાના ઈર્મનેજ દોષ દેતી તે ભયંકર વનમાં ખાવરી ખની આમથી તેમ ભમવા લાગી. એટલામાં પૂર્વ પુણ્યના યોગથી પુંડરીકપુરને વજ્રજંઘ રાજ તેજ ઠકાણે આવી ચડયો અને સગર્ભા સીતાજીને બેળાકળી બનેલી જોઇ તેણે તેણીને એવી કથા પ્રાપ્ત થવાનું કારણ પૂછયું; હુખીયારી સીતાજીએ ગદગદિત કંઠથી તમામ હકીકત કહી સંભળાવી. તે નિરાધાર થઇ પડેલી અબજાનો તેમજ નિરપરાધી ગર્ભનેા ગચ્ચાવ કરવા તે વજ્રજંઘે તેણીને પોતાની ધર્મબહેન ગણી, પોતાને ત્યાં આવવા કહ્યું. શાણી સીતાએ તેના સંભાવણ અને આકૃતિ વગેરે ઉપરથી તેને શુદ્ધ અંતઃકરણવાળો જાણી તેની સાથે જવાની હા પાડી; જેથી વજ્રજંઘ આદરસહિત પોતાને ત્યાં તેણીને તેડી ગયો. સીતાજીના જીવને જેમ મારું લાગે અને નિશ્ચિંતપણું રહે તેવો સર્વ ખંદોબસ્ત કરી દાસીઓ સહિત સુંદર સ્થળમાં રાખી. આ રીતે સીતાજી. મુખપૂર્વક પોતાના વિપત્તિના દિવસો બ્યતીત કરવા લાગ્યા.

હવે સેનાપતિ જ્યારે અયોધ્યા પહોંચ્યો ત્યારે વનમાં સીતાજીનાં નિર્મળ સ્નેહ સંબંધી બનેલો હૃદયદ્રાવક સમજો બનાવ રઘુવીરના આગળ કહી તે આંસુ સારતો સન્મુખ ઉભો રહ્યો. સેનાપતિના વચન સાંભળી અને તેની કથા જોઇ રઘુનંદનને પણ પોતાની પ્રેમાળ પત્નિ માટે લોકાપવાદથી ગુજારેલા ગજબને ક્ષીધે 'ખહુજ લાગી આવતાં, તેમનું હૃદય ભરાઇ આવ્યું. વિશુદ્ધ ધર્મપત્નિના વિયોગથી બ્યાકુલ બની તેણીને પાછી બોલાવી

લાવવા અત્યાતુર બની રામચંદ્ર તે મેનાપતિને સાથે લઈ, ત્યાં સીતાને છોડી દીધાં હતાં ત્યાં જઈ પહોંચ્યા; તેણીની તે ઘોરબનમાં ઘણીએ શોધ કરી, છતાં પત્તો લાગ્યો નહીં; એટલે અનુમાન કરવા લાગ્યા કે—“ તે ગિચારી અળાળાને કોઈ ઘાતકી જીવે ફાંસી ખાધી હશે ! નહિ, તો પત્તો કેમ ન લાગે ? હાય ! હાય ! મેં પણ નાહક સતી સ્ત્રીનો અને ગર્ભમાંના નિર્દોષ બાળકનો નાશ કરાવ્યો, પરંતુ હવે શોધ કરવો નકામો છે. ‘ રાંડયા પછો ડહાપણ આવે ’ એ શું કામનું ? એ બધી બાબતોનો પહેલેથીજ વિચાર કરવો યોગ્ય હતો; હવે તો જે કંઈ પશ્ચાત્તાપ કરવામાં આવે તે કેવળ પોતાની બેવકુફાઈને જાહેરમાં લાવવાનોજ ચત્ત, ગણાય. એર બન્યું તે ખરું ! ’ નિરાશા સહિત તેમણે અયોધ્યાનો માર્ગ લીધો.

અહીં વજ્રજંઘને ઘેર રહેલી સીતાએ ગર્ભમાંથી પૂર્ણ થતાં સુંદર પુત્રનું જોડણું પ્રસન્નું. વજ્રજંઘ રાજાએ તે પુત્રીનો જન્મોત્સવ કરી, એકનું નામ લવ અને બીજાનું નામ કુશ રાખ્યું. અનુક્રમે તે બન્ને રઘુવંશી રાજકુમારો, મોટા થયા એટલે તેમને સારા શિક્ષકદ્વારા શાસ્ત્ર અને શસ્ત્ર વિદ્યાનો ઉત્તમ, પ્રકારે અભ્યાસ કરાવ્યો; તેથી વિદ્યા અને વીરતામાં તેઓએ કુશળતા સંપાદાન કરી. જ્યારે યોવન અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ ત્યારે વજ્રજંઘે લવને પોતાની ગણિકળા નામની કુંવરી પરણાવી, તેમજ બીજી પણ તેને બત્રીશ રાજકન્યાઓ સાથે પાણીપ્રહણ કરાવ્યું. કુશને માટે વજ્રજંઘે પૃથુરાજની કન્યાનું માર્યું કર્યું; પરંતુ પૃથુરાજે તે કુંવરના કુળ વંશ વગેરેના અન્તણપણાને લીધે કુશને પોતાની કન્યા આપવા સ્વપ્ન ના કહી આથી વજ્રજંઘે પોતાનું અપમાન થયું માની લવકુશને સાથે લઈ પૃથુરાજના શહેરને ઘેરી લીધું પૃથુરાજ પણ વીરનર હોવાથી કોટ કિલ્લાનો આશ્રય છોડી મેદાનમાં યુદ્ધ કરવા ઉતરી આવ્યો, અને વીરતાથી પરચકને હંફાવવા આગળ વધ્યો; પરંતુ લવ અને કુશના બાણોનો અગ્રહ મારો આણુ રહેતા પૃથુરાજનું લશ્કર લડાઈના

મેઢાંનમાં ટકવાજી પામ્યું નહી, જેમ જેને નામતાં ફાળ્યું તેમ નાગી પોતપોતાનો જીવ બચાવવા લાગ્યું. પૃથુરાજ પોતાનો જીવ બચાવવા માટે યત્ન કરતો હતો, જોટલામાં તો લવ કુચે આવી તેને ઘેરી લીધો, અને તેઓ તેને કહેવા લાગ્યા કે— “મહિપતિ ? અમારા સરખા કુલ વંશ દિનને જોઈ તમારા સરખા વિભૂષિત રણુમા ઉતરી જાન બચાવવાની તક ખોજે છે ? જરા અમારું પરાક્રમ તો જુઓ કે જો ઉપરથી કુળ-વંશની પછી કંઈક પિછાન પડશે.” મર્મવચન સાંભળી પૃથુરાજના હાજી ગગડી ગયા અને તરત માન મુકી વજ્રજંઘની સાથે મુલેહ કરી તે બોલ્યો કે— “આ જાને વીરોનાં કામજા એમના કુળવંશને કષ્ટ કરે છે, માટે હવે મને કન્યા આપવામાં વાંધો રહ્યો નથી.”

આ વેળાએ આકાશમાર્ગે નારદ મુનિ ઉતરી આવ્યા. જોટલે તરત વજ્રજંઘે તેમને વંદના કરી અને આસન ઉપર બેસાડી કહ્યું કે— “આ લવ અને કુશ કેના કુળદીપક છે તે આપ પ્રકાશ કરી ના. પૃથુરાજને જોળખાવા.” નારદજીએ કહ્યું— “જેણે ન્યાયના પાલન અર્થે લોકાપવાદના ડરથી પોતાની વિવાહિતા સીયાળવતી પત્નિને સગમાં છતાં તણ દીધી છે, તે ન્યાયી શિરોમણિ રઘુવંશી રામચંદ્રના આ કેશરી કુમાર છે ” કુશ કુમારે નારદજીને પૂછ્યું— “ઋષિવરજી ! શ્રીરામે વગર તપાસે આમ કર્યું જો શું રઘુવંશને છાજતું કામ થયું છે ? ” જોટલામાં તો લવ બોલી ઉઠ્યો કે— “મુનિવર ? જો અયોધ્યા અહીંથી કેટલી દૂર છે ? ” નારદજીએ કહ્યું— “અયોધ્યા અહીંથી છસો યોજન દૂર છે.” જો બધી હકીકતથી વાકેફ થતાં અતિ આનંદ પામી નરવોર પૃથુરાજે વિમળવંશી કુશને પોતાની કનકમાળા કન્યા પરણાવી તે હર્ષ પામી જાને કુમારો સહિત પોતાના શહેર ભળી વિદાય થયો, અને પોતાને વતન જઈ પહોંચ્યો.

થોડો સમય વીત્યા પછી વજ્રજંઘની અને માતા જાનકીની પરવાનગી મેળવી વીણી કહાડેલા લડવૈયાઓ સાથે લવ અને

કુશે અયોધ્યા તરફ જવાની તૈયારી કરી; માતૃશ્રીને અને વજ્ર-જંઘ રાત્રીને પણ પોતાની સાથે લઈ સુમહુતે અયોધ્યા લાવી પ્રયાણ કર્યું. અયોધ્યાની નજીક જઈ પહોંચતા, ફત મારફત રામ પાસે મુઢની માગણી કરી. ફતનાં વચન સાંભળતાંજ રામ લક્ષ્મણ કોપયુક્ત બની લશ્કર તૈયાર કરી રણક્ષેત્રમાં પરચકની રહામે છત મેળવવા તૈયાર થયા. બન્ને લશ્કર વચ્ચે ભારે જંગ જામ્યો અને ઠેટલાક વખત સુધી તો ઠેાની છત થશે એ ખ્યાલ ખાંધવો પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યું ! પરંતુ કંઈક વખત જતાં લખ, કુશે અદ્ભુત પરાક્રમ બતાવી રામ લક્ષ્મણના લશ્કરની ભારે ખરાબી કરી. લડવૈયાઓ ઉભી પુછડીએ છવ લઈ નાસવા લાગ્યા. રહી ગયા તેઓએ પોતાની દીનતા દેખાડી જાન બચાવ્યો.

રામ લક્ષ્મણે પોતાના લશ્કરની આ દશા જોઈ, અત્યંત વિરમય પામી વિચાર્યું કે—“ અત્યાર સુધી કોઈ મુઢમાં લશ્કરની આવી ખુહારી થઈ નથી, છતાં આજે પૂર્વે મેળવેલી કીર્તિને ઝાંખપ લગાડનાર બનાવ બન્યો ! ભલે ગમે તેમ હોય, પણ મુરખાઈમાં ખામી દેખાડવી નહીં. ” ઈત્યાદિ વિચારી વામુદેવ લશ્કરે કોપયુક્ત કુશ ઉપર ચક્ર ચલાવ્યું; પરંતુ ચક્ર તો કુશને મઢક્ષિણા દઈ પાછું આવ્યું. એ જોઈ રામ લક્ષ્મણ ખેદ અને આશ્ચર્યચુક્ત બની વિચારવા લાગ્યા કે—“ શું નવીન બળદેવ ને વામુદેવ પેદા થયા છે કે ચક્ર પણ જેને કશું કરી શકતું નથી ! ! ત્યારે હવે શું કરવું ? શું છેવટ અજીત બિરુદને ઝાંખ લાગશે ? આના કરતાં તો રણમાં મરી અમર કીર્તિ મેળવવી એજ ઉત્તમ છે. ” વિગેરે સંકલ્પ વિકલ્પ કરતા હતા, તેવામાં મુનિ નારદ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. રામ લક્ષ્મણને ઉદાસ થયેલા જોઈ હસીને બોલ્યા—“ અરે, હર્ષિત થવાને બદલે તમો શોકવંત કેમ બન્યા છો ? પુત્ર અને શિષ્યની આગળ હાર ખાવી એ તો અત્યંત આનંદની વાત કહેવાય; આ જે તમારી સાથે લડી રહ્યા છે તે વીર કુમારો સતી સીતાની કુંભાથી ઉત્પન્ન થયેલા રઘુકુળ-

હીપક છે, અને તેઓ યુદ્ધના બહાનેથી લાનુકુળનું પાંછી ગતાવી
તમો લાનુવંશ ભાસ્કરને ભેટવા આદે છે. એકે પણ પ્રતીતિ
આપી છે કે એ સ્વગૌત્રી છે; કેમકે સ્વગૌત્રી ઉપર ચક્ર ચાલી
શક્તુ નેશી; માટે અતિ ઉમંગે પુત્રને ભેટી મનના સર્વ સંતા-
પને દ્વર કરી આનંદી બનેા ।” નારદજીનો આ પ્રભાણે ખુલાસો
સાંભળી હંપ થકા ગની રાગ ચોતાના બહાવા પુત્રને નિહાળવા
આતુર થયો. એટલામાં તેા વિનયવંત વીરપુત્રો પણ ચોતાના
પૂત્ર્ય પિતા અને કોકાને ભેટવા સ્નેહ સહિત સન્મુખ આવ્યા,
અને અતિ આનંદથી પગે લાગી વિનયયુક્ત ઉભા રહ્યા. એ
જોઈ રામ લક્ષ્મણે હંપાશ્રુ સહિત વીર કુમારોને પ્રેમાલિંગન
આપી તન મિત્રના તાંપ શાંતે કર્યો. આ બળદથી બંને લક્ષ-
કાની અંદર હંપ છાઈ ગયો અને સર્વત્ર જયનાદ પ્રસયોઃ
. . . પછી લિવ કુંશને સાથે લઈ રામ અયોધ્યા ગયા; સુગ્રીવ
વિલોચણ અને લક્ષ્મણ રામની આજ્ઞાથી વજ્રવંદિ રાજની પાસે
જઈ કહેવા લાગ્યા કે—“અમે જનકીજીને લઈ જવા ચીહિયે
છીએ, જોઈ આપ જોમને લઈ અયોધ્યામાં પધારી અમે સર્વને
આહારી કરો.” એટલું બોલી લક્ષ્મણે સીતાજીને નમન કરી
કહ્યું—“માતાજી! આપ અયોધ્યાને પાવન કરવા પધારો, એટલે
અમારા આનંદમાં વૃદ્ધિ થાય.” સીતાજીએ કહ્યું—“બહોલા બંધુ!
હું નિષ્કલંક સિદ્ધ થયાં સિવાય અયોધ્યામાં શી રીતે પ્રવેશ કરી
શકું? નિવાળાવાળા અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો, અગ્નિ પીવો,
કંઈકાવેલાં તેલમાંથી વીટી કંઈકાંડી લેવી, તંજાંબુ અને હંસવટે
ફૂળ ઘંઠણું ફેરવું—એ પાંચ દિવ્ય કરવાનો નિયમ મેં લીધો છે;
માટે તે પ્રયોગો કર્યા પછી શુદ્ધ થઈ હું અયોધ્યામાં આવીશ.”
જનકીજીનું આવું બોલવું સાંભળી એ હકીકત લક્ષ્મણે રામચંદ્રને
જાહેર કરી, એટલે રામે જાતે સીતાની પાસે જઈ નીચાં નેત્ર
હાળી પ્રિયા પ્રત્યે કહ્યું—“દેવી! તમો સતી છો એવી મને
પૂર્ણ પ્રતીતિ છે. માટે શંકા છોડી દઈ હવે તુરત નગર
પ્રવેશ કરો.” મર્યાદાપૂર્વક પ્રણામ કરી સીતાજી વિનય સહિત

કહ્યું કે—“હે સ્વામિનાથ ! હું કલંકિતને પંચ દિવ્યવટે શુદ્ધ થયા પછીજ પુરમાં પ્રવેશ કરાવવો લિખિત છે, કે જેથી પછી અપવાદનું કારણજ નિર્મૂલ થઈ જાય. ”

સીતાજીની પંચ દિવ્યવટે શુદ્ધ થવાની ઇચ્છા જાણી રામે એક ચોજનના માપની ખાઇ ખોદાવી અને તેની અંદર ખેરના અંગારા ભરાવી દીધા. ત્યારપછી સતી સીતા તે ધગધગતી ખાઇ પાસે આવી ઉભા રહ્યા, અને સર્વજનો સમક્ષ અગ્નિ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા કે—“હે અગ્નિદેવ ! જો મેં સ્વપ્નમાં પણ માફ પતિવ્રતપણું ખંડિત કર્યું હોય, અથવા તો પરપુરુષની સ્વપ્નમાં પણ ચિંતવના કરી હોય, તો તું મને ખાળી ભસ્મ કરજે; અને જો મન, વચન, તથા કાયાથી નિર્ભજપણે શીયજ પાળ્યું હોય તો તું શીતળ થઈ જજે. ” એમ કહી નવકારમંત્રનું સ્મરણ કરતા નિર્ભયપણે પુરજનો ને પરિજનોની મળેલી મેદનીની સમક્ષ ખેરના ધગધગતા અંગારાની ભરી ખાઇની ઉપર ચાલવા લાગ્યા, ત્યાં તો ધગધગતા અંગારાના બહલે નિર્ભજ શીતળ જળ થઈ ગયું, જેથી આનંદ પૂર્વક ખાઈની પેલી પાર જઈ પહોંચ્યા. એ જોતાંજ લોકોએ જયનાદ કરી પૃથ્વીને ગભવી મૂકી. દેવોએ દેવતાઈ વાળંત્રોના ધ્વનીવટે આકાશને ગભવી મુક્યું; એ નાદથી સમાધિસ્તોની સમાધી છુટી જતાં નાહતું કારણ જાણી તેઓ પણ અતિ આનંદ સહિત સતી શિરોમણી સીતાની અતિ પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

આ બનાવ જોઈ રામચંદ્રજી જનસમાજ સમક્ષ પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા કે—“મેં આવી સતી સ્ત્રીને નાહક પ્રાણુઘાતક સંકટમાં સપડાવી દીધી હતી; એ કાર્ય લોકાપવાદના ભયે આવ્યર્યું હતું; સત્યાસત્યનો પૂરતો તપાસ કર્યા વિના મારા અવિચારી કાર્ય માટે હવે મને ખેદ થાય છે; સતી સંતાપના પાપથી હું શી રીતે છટી શકીશ ? ” પતિને પશ્ચાતાપમાં ઉતરી ગયેલા જોઈ સતી બોલી ? “હે નાથ ! આપે મને ગિલકુલ સંતાપી નથી; પણ આ અગ્નિમાંથી, મારા મનમંદિરમાં વસેલા

આપેજ મને બચાવી સો ટચના સોનાની પેઠે અકિત કરી છે. જેમ અગ્નિથી શુદ્ધ થઈ સોનાની કિંમત અંકાય છે, તેમ અગ્નિ સંયોગવડે મારી પવિત્રતાની ખાત્રી થઈ છે જો આપે મને વનવાસ ન કરાવ્યો હોત, તો આ સંસ્કારથી હું બેનશીળ રહી હોત, જગતમાં જાહેર ન થાત માટે જે થયું છે તે સારું જ થયું છે અને જો સારું કરનાર આપજ છો, જેથી આપને શોક કરવાનું કશું કારણ નથી.” આ પ્રમાણે પતિ-પત્નિનાં વચનો સાંભળી એકઠો થયેલો જનસમાજ પણ એકે અવાજે કહેવા લાગ્યો કે-“ જુઠા આરોપને લીધે સીતા માતાએ પોતાના પ્રાણની અભિને આહુતિ આપી, પણ અગ્નિએ એમના સત્યશીલને જગ જાહેર કરવા પાણી રૂપ ણની એમને ઈગારી લીધાં-એજ એમના સતીત્વની સાબિતી છે. ‘આખર સત્યનોજ જય થાય’ છે એમાં કશો શક નથી.”

આ પ્રમાણે શીળના પ્રભાવની પ્રશંસા થઈ ગઈ છે, એટલામાં તો એજ સ્થળે ચાર જ્ઞાન-ધરાવનારા શ્રી શીલચંદ્ર-સૂરિજીવું પધારવું થયું શુરને પધારેલા જોઈ રામ સહિત તમામ પૂજ્યનોએ વિનય સહ શુરવંદન વિધિ સાચવી. શુરને વાંદી ધર્મેષ્વરેશ સાંભળવાની ઇચ્છા જાહેર કરી. એટલે ધર્મશુરને વિશેષ લાભ જાણી સર્વ જીવોને ધર્મ વચન, સંભળાવ્યાં; તે અસરકારક ઉપદેશ-સાંભળી શ્રોતાજનો પૈકી કેટલાક પ્રતિજોધ પામ્યા. સીતાજીએ જ્ઞાનીશુરને પૂછ્યું કે-“ હે ઉપકારી શુરજા ! મારા માથે આ અપવાદ કયા પૂર્વકર્મને લીધે આવ્યો ? તે કૃપા કરી’ કહો. ” શુરે સીતાના તથા શ્રોતાઓના હિતાર્થે જ્ઞાનોપયોગ ‘ઘઈ કહ્યું-“ હે મહાનુભાવ ! હિત ચિંતવનારા મનુષ્યોએ હંમેશાં જૂઠવચન, જોડું આજ, ચાડી અને છાની વાતો જાહેરમાં લાવવી, વિગેરે ત્યાગ કરવા ચોગ્ય છે. નિર્દોષ મનુષ્યને માથે જોડું આજ ચઢાવવું જો તો ઘણું ખરાબ છે. જે દુષ્ટપુદ્ધિ ખીલતને માથે જૂઠું કલંક મૂકે છે તે દુરાત્મા ખચિત જનમંડલમાં નિંદાનુંજ પાત્ર થાય છે, એટલુંજ નહીં પણ અંતે આત્મકલિન દુઃખો લોગવે છે. અહંકાર લાવી જે મનુષ્ય પાંચ

સમિતિ ને ત્રણ શુભિના ધારણ કરનારા તથા શુદ્ધ ભાવવંત પ્રજ્ઞાચારી સાધુને કૃડું કલંક લગાડે છે, તે આ સતી સીતાની પેઠે ખોટી રીતે કલંકિત થાય છે.

પૂર્વભવમાં આ સીતાનો જીવ આ ભરતક્ષેત્રની અંદર મિથિલાલિની નગરીમાં શ્રીકૃતિ પુરોહિતની સરસ્વતી નામે સ્ત્રીની પુત્રી વેગવતી હતો. એક વખત એ ગામના જંગલમાં કોઈ એક તપસ્વી મુનિ આવી કાલિસગ્ગ ધ્યાન ધરી રહેલા હતા, તેમને વાંદવાને માટે ભાવિક નર નારીઓનાં ટોળેટોળાં આવવા લાગ્યાં, એ જોઈ પરાપૂર્વથી પ્રાદ્યજ્ઞને અને જૈન યતિને વૈર ચાલતું હોવાને લીધે વેગવતી પ્રજ્ઞાકન્યાને પણ તે મુનિ પર ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ; તેથી ભાવિક જનમંડળ આગળ તે કહેવા લાગી કે—“જ્યારે તમે આવા કપટી, પાખંડીની સેવા કરો છો, ત્યારે પવિત્ર ઈર્ષ્યાંકાંડી પ્રાદ્યજ્ઞની સેવા શા સારૂ નથી કરતા? આ વેધવિડંબકને તો મેં હમણાં એકાંતમાં એકી સ્ત્રી સંગાથે ફીડા કરતાં દીઠા હતો. એટલામાં વળી મહાસિદ્ધ બની ધ્યાન ધરવા લાગ્યો છે. અહા ! હાંશિકે! પણ શું શું ડોળ ધરી ભોળા લોકોને ભરમાવે છે ! !” એ કે પરીક્ષક ભાવિક જનોએ તો તે વેગવતીની વાતને મિથ્ઠાચારી કહાડી શુદ્ધ ભાવવડે તે સાધુની સેવા તરફ વિશેષ ધ્યાન આપ્યું; પરંતુ ખોટા આગળે લીધે સાધુના જીવને સંતાપ વધતો તે વિચારવા લાગ્યા કે—“હું બિલકુલ નકારા માર્ગે વિચર્યો નથી, છતાં આ જન સમુદાયની રૂબરૂ મને નાહક આજ અડાવી લીધું તેથી અન્ય તો મને દુઃખ નથી થતું પણ દેવીજનોને વિના કારણે જૈન શાસનની હિલના કરવાનું બહાનું હાય લાગ્યું, તેથી મને વિશેષ દુઃખ થાય છે; માટે જ્યાં લગી મારા માથેથી આ કૃડું કલંક દૂર થશે નહીં ત્યાં સુધી હું આહાર પાણી લઈશ નહીં.” તે વિશુદ્ધાત્મન તપસ્વી આ પ્રમાણે કઠિન પ્રતિજ્ઞા કર્યા પછી કાલિસગ્ગ સહધ્યાનારૂઢ થયા. આમ થવાથી શાસનદેવીએ વેગવતીની ખોડ ભૂલાવવા અને તપસ્વીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા, તે અદેખાર્થની પુતળી વેગવતીના શરીરમાં એવી તો કઠિન વેદના પેદા કરી કે તેણીને

ફક્ત એવ જવોજ બાકી રહ્યો. તેણીને કપ્પ આપી દેવીએ દેવવાણીમાં કહ્યું કે—“ આ દુષ્ટા વેગવતીએ કુબ્ધર તપશ્ચર્યા કરનારા સાધુને નાહક આજ ચઢાવ્યું છે. એ મુની તો તદન નિર્દોષ છે, અને આ દુરાત્મા વેગવતી તદન જૂઠું બોલનારીજ છે, તથા તેણીના હું પ્રાણ લઇશ ” આવી દેવવાણી થતાંજ વેગવતી મકળ જન સમક્ષ ઠહેવા લાગી કે—‘ હે દયાળુ મુનીવર, હું આપને વંદના કરું છું. શુરૂ? હું આપની અપરાધિની છું, મેં આપને માથે ફૂડ કલંક ચઢાવેલું છે; હું અતિ અધમ હોવાથીજ મેં આ નીચ આચરણ આચર્યું છે; માટે મને ક્ષમા આપો.” એમ કહી દિક્ષા યાચના કરી. વેગવતીના ક્રોધ પરિણામને ધ્યાનમાં લઇ તે ક્ષમાસમુદ્ર સાધુએ તેણીને દીક્ષા આપી. વેગવતી સાધ્વીએ આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં શુભ પરિણામના યોગે સ્વર્ગમાં નિવાસ કર્યો. ત્યાંથી ચ્યવીને જનકરાજને ત્યાં સીતા નામથી તું રાજબાળા થઈ; હે સતી સીતા ? તું તારાં પાપ સમ્યક્ પ્રકારે આજોબ્યા વગર મરણને શરણ થઈ, જેથી આ ભવની અંદર મુનિને જોડું આજ આધ્યાને લીધે તારે માથે ફૂડું આજ [ચઢ્યું હતું. ” એ ઉપદેશની સચોટ અસર થવાથી રામચંદ્ર અને સીતા વિશેષ પ્રકારે ધર્મકાર્યમાં લીન રહેવા લાગ્યાં. કેટલોક વખત વીત્યા પછી સતી સીતાએ પૂર્ણ વૈરાગ્ય પ્રાપ્તિને યોગે સંસારના ક્ષણિક સ્પર્શને છોડી દઇ અચળ સુખહાતા સંયમ ગ્રહણ કર્યું; શુદ્ધ પ્રકારે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે સંયમ પાળી આયુના અંતે અચ્યુત નામના બારમાં દેવલોકમાં ઇંદ્રની પદવી પ્રાપ્ત કરી. અહા ! તપ, સંયમ અને શુદ્ધ ભાવના સંયોગથી સ્ત્રીવેદનો અંત લાવી પુરુષવેદને પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે ! ! એક સમય સતી સીતાના એવ ઇંદ્રે રામની પાસે આવી તેને પ્રતિજ્ઞાથી પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાની પ્રેરણા કરી, પૂર્વપ્રેમ સંબંધને ઉત્તમ પ્રકારે શોભાવ્યો. (એ અધિકાર માટે રામચરિત્રનું અવલોકન કરવું.) સીતાનો એવ ઇંદ્રલોકમાંથી ચ્યવી અન્ય ભવ કરી અનુક્રમે મોક્ષે જશે.

ધતિ સીતાજીની કથા ।

સીતાજીની કથા

મીતા અને લવ, કુશ
શ્રી મેપલ હીરણના સોનન્યથી.

સુભદ્રા

શ્રી વીર પ્રભુના સમયમાં વસંતપુર નામના નગરમાં જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. જિનદાસ નામનો આવક તેનો પ્રધાન હતો. તત્ત્વમાલિની નામની તેની ધર્મપત્નિ હતી. તેણીની કુક્ષિએ મહા સ્વરૂપવાન સુભદ્રા નામની પુત્રી ઉત્પન્ન થઈ હતી. તે જેવી સ્વરૂપવાન હતી તેવીજ તે ગુણવાન પણ હતી. તેને માટે યોગ્ય વર મેળવવા સાડે જિનદાસ હંમેશાં ચિન્તામગ્ન રહેતો હતો. જિનધર્મી પાત્ર મેળવવા તરફ તેનું ખાસ લક્ષ હતું.

એક વેળા ચંપાનગરીનો જોદ્ધ ધર્મ પાળક જુદ્ધદાસ નામનો વેપારી વસંતપુરના આપણા આ પ્રધાનના ઘર પાસેથી પસાર થતો હતો; તે સમયે અચાનક સુભદ્રાનો રૂપરાશી તેની દૃષ્ટિએ પડ્યો, આશ્ચર્યસહ પુછપરછ કરતાં જાણવામાં આવ્યું કે “તેણી હજી કુંવારી છે અને તેના માતા પિતા તેને માટે નૈન ધર્મ રક્ત યોગ્ય વરની તપાસ કરે છે” જુદ્ધદાસે તત્કલે નિશ્ચય કયો કે “તેણીને મેળવવા માટે હું જિન ધર્મી પણ થઈશ.” ઠાઠ સાધનાર્થે તેણે જિન ધર્મનો અભ્યાસ કરવા માંડ્યો અને તદનુસાર ધર્મ કરણી પણ કરવી શરૂ કરી. નિરંતર નિયમિત જિન મંદિરે દર્શન પૂર્ણ કરવા, ગુરૂઓને વંદન કરવા,

ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરવા માટે વ્યાખ્યાન શાળાએ જવા અને પ્રતિ-
ક્રમણાદિ ક્રિયાઓ કરવા ઉપાશ્રય આદિ સ્થળોએ આવવા લાગ્યો;
એટલુંજ નહિ પરંતુ વ્રતપચ્ચખાણુ વિગેરે પણ કરવા લાગ્યો.
આ રીતના તેના આહુ વ્યવસાયથી તે 'શુદ્ધ શ્રાવક' બની ગયો
અને લોક સમુદ્ધની નજરે ચડ્યો. મહેજે તે જિનહાસની દૃષ્ટિએ
આવ્યો અને તેના તરફ તેનું ધ્યાન ખેંચાયું; એટલે એક દિવસ
તેણે તેને મહેમાન તરીકે લોજન માટે આમંત્રણ આપ્યું. વહેલી
સવારના પ્રતિક્રમણ કરી, પછી નવકારશીના પચ્ચખાણુથી બદ્ધ
થઈ દેવ દર્શન કરી પછી વિધિપૂર્વક અષ્ટ પ્રકારી પૂજા સેવા
કરી સ્નાત્ર બણાવી સાધુ પાસેથી ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરી,
વિગેરે ધાર્મિક નિત્ય કર્મથી પરવારી લોજન વેળાએ તે જિન
હાસ પ્રધાનને ઘેર આવ્યો. લોજનનો સર્વ વિધિ પણ ધર્માનુસાર
પતાવી થાળી ધોઈ પાણી પીધું. આ રીતે વિધિએ પૂર્ણ પછે
શ્રાવક ધર્માનુસાર વર્તન જોઈ જિનહાસ તો તેના પર ઘણાજ
પ્રસન્ન થઈ ગયો, અને તેની સાથે સુલદ્રાનો સંબંધ બાંધવા
મન સાંભે નિશ્ચય પણ કર્યો. વાત પરથી વાત કાઢી જિનહાસે
જુદ્ધહાસને પોતાની તે ઇચ્છા વ્યક્ત પણ કરી. જુદ્ધહાસે પણ
સમજી જઈને જરાતરા આનાકાની સાથે બહુ માન સહ તેની
માગણી સ્વીકારી. જુદ્ધહાસે કહ્યું કે “જે કે હાલમાં મહારો
વિચાર લગ્ન કરવા તરફ નથી, તો પણ આપ સરળા મહાપુરુષનું
વચન હું લોપી શકતો નથી; આપશ્રીની આજ્ઞાને આધિન છું.”
પ્રધાન તો તેની આવી વિનયશીળ વાણીથી સુખ થઈ ગયો.
શુભ સુહૃત જોવાની મોટા મહોત્સવ પૂર્વક જુદ્ધહાસ
સાથે સુલદ્રાનો લગ્ન લીધો. પરણ્યા પછી સુલદ્રાના
પુણ્ય પનોતા પગલાંથી પુષ્કળ લાલકાથી આવાહાની થઈ; અસુક
સમય વીત્યા પછી પુષ્કળ દ્રવ્ય સાથે નવવધુને લઈ પોતાને
દેશ જવા માટે શ્વસુર વર્ગની રજા માગી. માતા પિતા પણ
પોતાની કમાઉ દિકરાને નવવધુ સાથે આવતો જાણી અતિ
આનંદ પામ્યા અને પોતાને ઘણાજ લોભ્યશાળી ગણવા લાગ્યા.

સુશીલ સુભદ્રા પણ સાસુ સસરાનો વિનય સાચવી ધર્મકાર્યમાં તત્પર રહી સ્વામિ સંગાથે આનંદ કરતી પોતાની જાતને અહો-લાગ્ય માનવા લાગી

નિત્ય નિયમ મુજબ વળતે દિવસે સુભદ્રા જિનમંદિરે દર્શન કરવા ગઈ, ત્યાંથી ઉપાશ્રયે જઈ સાધુ વૃંદને વાંદી ઘેર આવી. તેની સાસુએ આ વાત જાણી એટલે પુત્રવધુને જણાવ્યું કે “દિકરી ? આપણા કુળમાં બુદ્ધદેવ એજ ભગવાન છે, હવેથી તમારે તેનીજ આરાધના કરવાની છે, તેથી તમે આજ પછી બીજા કોઈ દેવ દહેરે જશો નહિ.” સુભદ્રા તો સાસુજીના આવાં આશ્ચર્યકારક વચનો શ્રવણ કરી અવાક થઈ ગઈ, વિચારવા લાગી કે “આ શું ? જરૂર, મારા પિતાને ભગવામાં આવ્યા છે ! પરંતુ હવે શું થાય ? વિશ્વ જોતવામાં કંઈજ લાભ થશે નહિ; માટે સમયોચિત્ત મૌનપણે મ્હારે મ્હારો ધર્મ સાચવીનેજ રહેવું

આ રીતે સાસુને કંઈપણ પ્રત્યુત્તર નહિ આપતાં સુભદ્રા તો હમેશાં જિનમંદિરે દર્શન કરવા જવા લાગી; આવું જાણીને સાસુ પણ સમજી ગઈ કે વહુ પોતાનું લીધું પણ મુકવાની નથી, તેથી તેને બહુ બળતરા થવા લાગી પરિણામે તે વહુના છિદ્રો જોવા લાગી અને તેને હિલુવાના બહાના જોળવા, મસ્તુલ વહી. આટલું છતાં સુભદ્રા પોતાનો નિત્ય નિયમ ચુકતી નહીં.

એક વેળા માસ ખમણના પારણે કોઈ તપસ્વી સાધુ મુનિરાજ સુભદ્રાને ઘેર આવ્યા; એટલે સુભદ્રા તે મુનિરાજને શુદ્ધ આહાર વહોરાવવા લાગી તેજ સમયે તે મુનિ મહારાજ ની આંખમાં તણખડું પડ્યું અને તેની વેદનાને પરિણામે આંખ દુખવા લાગી. આ ઉપરથી સુભદ્રાએ તે કષ્ટ દૂર કરવા ચતુર્પૂર્વક લઘુ લાઘવી કળાએ કરી જીંદા વડે તે કહાડી નાંખ્યું. પરંતુ તેમ કરતાં સુભદ્રાના કપાળનું તાણું તિલક તે સાધુના કપાળને

અડી જતાં ત્યાં તેનો ડાઘ પડી ગયો । સંજોગવશાત્ આ બનાવ તેની સામુના બાણવામાં આવતાં પોતાના પુત્રને તે વાત કહી દેખાડી, બોલી કે “જો, આ ત્હારી સ્ત્રીના ચરિત્ર, છે હવે કાંઈ બાકી ? જ્યાં મુઘી આ વાત બહાર નથી ગઈ ત્યાં મુઘી તો સાફ છે; પણ જેવી વાત પ્રસરશે કે તરતજ પછી ઘરની આગર લાખની છે તે રાખની થઈ જશે; માટે પાણી પહેલાજ પાળ બાંધવી સારી છે, પછી તો તારી મરજી. આટલા દિવસ તો હું એમ ધારી મૌન રહેતી હતી કે વહુ નાની ઉંમરના છે, વખત આવ્યે સૌ સમજશે, પરંતુ આમ તો ઉલટી વાત વીકરતી જતી બાણી, તથા મ્હારાથી નથી રહેવાતું એટલે આ વાત બની તે મ્હારે ત્હારા પાસે પ્રત્યક્ષ કરવી પડી છે મ્હને તો તે રહેને કહેતા પણ શરમ આવે છે, પણ નિરૂપાયેજ મ્હારે તે કહેવી પડે છે; હવે તો તું બાણે ને એ બાણે મુઝે તેમ વર્તો.”

પ્રત્યક્ષ જોઈ અને માતાના ઉપદેશની અસરથી ધાયલ થઈ ભુદ્ધદાસે આજથી સુભદ્રા સાથેનો સંબંધ તદ્દન બંધ કર્યો. પરિણામે સુભદ્રાએ પોતાને માથે કલંક આવ્યાનું ભણ્યું; એટલે તેણે પોતાના સ્વામિને તે બાબત સ્પષ્ટ કહી બતાવી; પરંતુ ભુદ્ધદાસને તે વાતમાં સત્ય ન જણાયું.

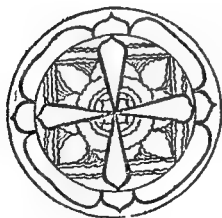
પોતાને માથે જોડું આળ ચડ્યાથી તે દૂર કરવા અન્તે સુભદ્રાએ કાયોત્સર્ગ કર્યો. કલંક મુક્ત થયા પછી જ કાઉસગ્ગ પારવાના નિયમ સાથે તેણી અન્નજળ ત્યાગ કરી ધ્યાન મગ્ન થઈ. તેનું મહત્ત્વ નિશ્ચલપણું ‘બાણી અક્રમ તપને અંતે શોસન દેવી પ્રકટ થઈ બોલી કે “ત્હારો સાત્વિક ધર્મ લોપ અને શુદ્ધ વૃત્ત પાલન જોઈ હું પ્રસન્ન થઈ છું. માટે તું હવે ‘પારણ’ કર.” કાઉસગ્ગ પારી તે બોલી કે “હિ પુણ્ય શાસન દેવ ? મ્હારું કલંક દૂર થયા પછી જ હું સોજન લઈશ.” દેવી “તથાસ્તુ” કહી અંતરધ્યાન થઈ ગઈ. સુભદ્રા આનંદમગ્ન થઈ ‘શોજ્ય તદ્દર્શિ’ શબ્દ બોલા લાગી

! વળતે દિવસે પ્રભાતે નગરીના દરવાજા ઉઘાડવાના સમયે ગમે તેટલા પ્રયત્ન છતાં તે ઉઘડી શક્યા નહિ; એટલે રાજાને આ વાતની જાણ કરવામાં આવી; તે પણ આ બનાવથી આશ્ચર્ય પામ્યો ! ઘણા પ્રયત્નો છતાં કંઈ વળ્યું નહીં; લોકોની બચાકુળતા અને પ્રાર્થના પછી આકાશવાણી સાંભળવામાં આવી જે “જે શુદ્ધ સતી હોય તે કાયા સુતરને તાંતણે ચાળણી જાંધી તે વડે કુવામાંથી જળ કાઢી શહેરના દરવાજાને અંજળી છાંટશે તો કમાડ ઉઘડશે.” આ સાંભળીને રાજાએ શહેરમાં દાંડી પીટાવી જે “કાંઈ પણ સતી સ્ત્રી જે દરવાજા ઉઘાડશે તેનું રાજ્ય તરફથી બહુમાન કરવામાં આવશે” આવી જાહેરાતને લીધે અનેક સ્ત્રીઓએ તેવા પ્રયત્ન કર્યા, પણ કંઈજ કાર્ય સિદ્ધ થયું નહીં ! એટલે રાજા તો નિરાશ બની ગયો.

સુભદ્રાએ આ દહેરો સાંભળીને પોતાની સાસુને કહ્યું કે “માતાજી ! આપની રજા હોય તો હું બંધ રહેલા દરવાજા ઉઘાડવા જાઉં.” વહુનું બોલવું સાંભળી સાસુ બોલ્યા: “એક વાર તો તે કુળને કલંક લગાડતાં મેં નજરોનજર જોઈ છે, અને હવે તે વાત પ્રસિદ્ધ કરી જાહેરમાં જ આબરૂને હાની પહોંચાડવાનો પ્રયત્ન કરી ફજેતાનો વધારો કરવો છે ! હું જાણું છું—ધર આખું જાણે છે તું કેવી સતી છો તે ! છતાં માના બેસી રહો તો બહુ છે. જાંધી મુઠી લાખની !” આટલું છતાં સુભદ્રા બોલી કે, “હું અંતરિક્ષદેવની રજા લઈને પછી જઈશ.” દિવ્ય ધ્વનિ વડે સમ્મતિ મળતાં જ સુભદ્રા જવા માટે તૈયાર થઈ બહાર નીકળી. શહેરના મધ્ય ભાગમાં રહેલા કુપમાંથી કાયા મુત વડે ચાળણી જાંધી તે વડે નીર સીંચી બહાર કાઢી શહેરના ત્રણ દરવાજા પર તેની અંજળી છાંટી તે દ્વાર ઉઘાડ્યા. ચોથો દરવાજો બીજા કાંઈ સતી સ્ત્રીની પરિક્ષાના નિમિત્તને માટે ઉઘાડવો રહેવા છતાં તે પાછી ફરી ઘેર આવી. આજમુખી પણ તે દરવાજો બંધ છે.

રાજા પ્રજા વિગેરે સર્વ લોક સમૂહે આવા પ્રકારના અમત્કારથી શ્રદ્ધા પામી જૈન ધર્મ સ્વીકાર્યો, અને તેની સામુ પલ્લુ પોતે ધર્મ દ્વેષ વશ વર્તી કરેલ અપરાધની વહુ પાસે માફી માગી. પરિણામે આખા કુટુંબે શુદ્ધ સાવધી તે ધર્મ સ્વીકાર્યો

અનુક્રમે સતી સુભદ્રાએ જૈન સાધુ મહારાજ પાસે દિક્ષા અંગીકાર કરી, કેવળજ્ઞાન પામી, મોક્ષનાં શાશ્વત સુખ પ્રાપ્ત કર્યો. હવે સુભદ્રાની કથા

શિવા સતી.

સમ્યક્ પ્રકારે શુદ્ધ રીતે શીયળ પાળનાર જનો, શિવા સતીની પેઠે જલ્દીથી મુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

ઉજ્જયિની નગરીને વિષે ચંડપ્રધોતન રાજા ન્યાયમાર્ગે રાજ્ય કરતો હતો. એકદા તે રાજસભાને 'વિષે બેઠો હતો, ત્યાં એક દુત આવ્યો. તેણે અંજળિ જોડીને રાજાને પ્રણામ કર્યો. રાજાએ પૂછ્યું. "તું કોણ છે ? અને શા માટે આવ્યો છે ?" તેણે કહ્યું. "વિશાળા નગરીને વિષે ચેટક રાજા રાજ્ય કરે છે, તેની શિવા નામે પુત્રી દેવકન્યા જેવી છે અને ચોસઠ કળામાં પ્રવીણ છે, તે પુત્રીને ચેટક રાજા તમારે વેરે આપવાનું ખાતર છે; ને તમારી રુચિ હોય તો તમેજ એને પરણો, અન્યથા તે તેણીને અન્ય ભૂપતિને દેશે." તે સાંભળી ચંડપ્રધોતન રાજાએ કહ્યું. "ચેટકરાજાએ કહેવરાવ્યું છે, તે પ્રમાણજ છે, તે પ્રમાણજ છે." એમ તેણે હા કહી; તેથી ચેટક રાજાએ પોતાની શિવા પુત્રીને મહોત્સવ પૂર્વક ચંડપ્રધોતનની સાથે પરણાવી.

એ શિવા રાણી એકદા શી વીર ભગવાન પાસે ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરવા ગઈ, ત્યાં તેણીએ જૈન ધર્મ અંગીકાર કર્યો. ઠાઈ-એક દેવતાએ તેને શીયળથી ચળિત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પણ તે મહાસતી પોતાના મતમાં ઢઢ રહી હતી. એ નગરને

વિધે નિરંતર અગ્નિનો ઉપદ્રવ થયા કરતો હતો; ઘણા ઘણા ઉપચાર કરવામાં આવતા, પણ વૃથા. એમ રાત્રી દિવસ નગરને તે અગ્નિ પ્રજ્વળાળતો હતો. એકદા રાત્રીએ યુદ્ધિના ભંડાર એવા અભયકુમાર મંત્રીશ્વરને મહા પ્રયાસે ત્યાં આણ્યો, ને “અગ્નિ શમતી નથી એનું શું કરવું?” એમ પૂછ્યું. મંત્રીશ્વરે ઉત્તર આપ્યો. “જો શીયળવતી નારી પોતે અહિં આવીને સર્વ ઘર ઉપર નીર છાંટે, તો એ અગ્નિ જટ શાંત થાય.” તે ઉપરથી બહુ બહુ સ્ત્રીઓ ત્યાં આવીને જળ છાંટી ગઈ. પણ વૃથા. ત્યારે શિવા સતિએ પોતે આવીને સર્વ સ્થળે જળ છાંટ્યું ત્યારે તત્કાળ અગ્નિ શમી ગયો. તે વખતે સર્વ લોકોએ ઉદ્વેગપણા કરી દે, “આ શિવા મહાસતી છે.” મહાં છે—“કે જે પુરુષો પરસ્ત્રીઓના રૂપને દેખીને પણ વૃષભ સરખા ધીર થાય છે, તો તે કેમ વંદનીય ન હોય?” એમ રાજા તથા લોકો કહેવા લાગ્યા; વળી દેવ, દાનવ, ગંધર્વ, ચંદ્ર, રાક્ષસ અને કિત્તર પ્રમુખ પણ દુષ્કર કાર્ય કરનાર એવા બ્રહ્મચારીને નમસ્કાર કરે છે. શીયળ મનુષ્યોના કુળને ઉન્નતિ કરવાવાળું, પરમ બુધ્ધ રૂપ, ક્યારે પણ નાથ નહિ પામનાર, આશ્ચર્યકારી, પવિત્ર સદ્ગતિદાયક, દુર્ગતિનો નાથ કરનાર, પવિત્ર એવા મહોટા યશને અપાવનાર, ઉત્કૃષ્ટ એવા મોક્ષનું કારણ અને કલ્પવૃક્ષ રૂપ છે. અનુક્રમે તેણીએ (શિવા સતીએ) શ્રી વીર પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી, ને નાના પ્રકારની તપશ્ચર્યાથી મહા મઘ મઘી મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યો. છતિ શિવા સતીની કથા.

કુંતાણી કથા

કુંતાણ અને પાંડુ રાજા

શ્રી મેધલ હીરજીના સામન્યથી.

કુંતાજી

દૃઢ નિશ્ચયથી ઇચ્છિત સાધી સકાય છે એ વાતની ખાત્રી કુંતાજીની કથાથી થાય છે

મથુરાની અંદર મહાપ્રતાપી લોજકવૃષ્ણિ રાજા રાજ્ય કરતો હતો; તેને ઉશ્ચમેન નામનો પુત્ર થયો. શૌચપુરની અંદર અંધકવૃષ્ણિ રાજા રાજ્ય કરતો હતો; તેની સુભદ્રા રાણીની કુળથી દશ દશાહર્ષ એટલે સમુદ્રવિજય, અક્ષોભ, સ્તિમિત, સાગર, હિમવાન, અચળ, ધરણ્ય, પૂરણ, અભિચંદ્ર અને વસુદેવ એ દશ બાઈએને રૂપમાં કામદેવની સ્ત્રી રતિનું પણ્ય અભિમાન ઉતારે એવી કુંતી અને માત્રી નામની બે બહેનો હતી.

હસ્તીનાપુરનો (દિલ્હીનો) રાજા પાંડુ મહા સ્વરૂપવંત અને મૌઢ પ્રતાપી હતો, તે એક વેળા શિકાર ખેલવાને વાસ્તે ગાઢ વનમાં ગયો. ત્યાં મોગરાના કુલનો હાર પહેરી કરતો પાંડુરાજા (ઓઞ્ઞવૃક્ષ) માકંદ વૃક્ષને જોઈ મદ્યુકત થયો, નારંગીના વૃક્ષને જોઈ આનંદ પામ્યો, કામદેવતા દીવા સરખા ચંપાના ગાંડ જોઈ અતિ રાજી થયો, ખેલસીરીની યુગ્મકળીઓથી વ્યાકુળ અને અશોક-વૃક્ષને બાઈ શોક રહિત થયો. તે કરતો કરતો એક આંખાના ગાંડની પાસે જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં એક પુરૂષ ચિત્રેલું એક ચિત્ર જોતો હતો. તેણે પાંડુ રાજાને પોતાની નજીક આવેલા નાણી તે પટ ઉપર આજેખેલું ચિત્ર ઢાંકવા માંડ્યું, એટલે રાજાએ

પૂછ્યું-“જો પદ ઉપર શું આળેખેલું છે!” તે પુરૂષે ઉત્તર આપ્યો કે “એક સ્ત્રીનું ચિત્ર આળેખેલું છે.” એમ કહી તે ચિત્ર રાજાને દેખાડ્યું. રાજાએ તે અદ્ભુત સ્ત્રીની છબીને નિહાળી માથું ધુણાવી વિચાર્યું-“અહા ! શું એનું સૌંદર્ય ! વાહ, શું એનો સ્વાભાવિક કાંતિસમૂહ ! ખરેખર આ સુંદરી ઉપમેય યોગ્ય કોઈ સાદૃશ વસ્તુજ નથી તો તેણીને શાની ઉપમા આપું ? માટેજ એ અનુપમેય અંગના છે, અને તેથી ખાચિત તે અલૌકિક સુંદરીનો જે પતિ થશે તે બેશક વિશેષ ધન્યવાદને પાત્ર થશે.” ઇત્યાદિ તેણીના શુભાનુવાદ વિચારી તે પુરૂષને પૂછ્યું આ કોની છબી છે ? ચિતારે ઉત્તર આપ્યો-“શૌર્યપુરના રાજા અંધકવૃષ્ણિની પુત્રી કુંતીની છે. એ રાજકુમારી શાસ્ત્રે કળાઓમાં પ્રવીણ છે, અને નવયૌવના છે, છતાં તેણીના લાયક કોઈ રાજકુમાર મળતો નથી, તેથી તે કન્યાનો પિતા ચિંતા-સમુદ્રમાં ડુબી ગયો છે.” આ પ્રમાણે ચિતારાનું કથન સાંભળી તે છબી પોતે મનમાનતી રકમ આપીને ચિતારા પાસેથી ખરીદી લીધી, અને તે પછી શિકાર ખેડ્યા વિનાજ પોતાને નગર પાછો ગયો; ત્યાં તે ચિત્રેલી મનોહારિણીની મુર્તિને વારંવાર જોઈ રાજા પાંડુ તન્મય થઈ ગયો અને વારંવાર વનમાં બમી તેને મેળવવાની કલ્પના કરવા લાગ્યો.

એક વખત વનમાં ફરતાં ફરતાં ચંપાના ઝાડની ઘટાની અંદર કોઈ પુરૂષને બાંધેલો જોઈ પાંડુરાજા વિચારવા લાગ્યો. “આ કોણ હશે ? અને શાથી આ દશાને પામ્યો હશે ?” કંઈકાવંત પાંડુરાજાએ એ પ્રમાણે વિચારીને તેની બાજુ તરફ નજર કરી તો એક ખડગ પડેલું હતું તે ખડગને હાથમાં લઈ તે વડે તેના બંધ કાપી નાંખી તેને છૂટો કર્યો; અને તપાસ્યું તો તે લોહનાં બાણોના મારથી મુર્છિત થયેલો હતો. વળી એની પાસે જો ઔષધી કંકણ પડ્યાં હતાં. તે પૈકી એક કંકણ વડે તેનું શબ્દ-હઃખાવો ફર કર્યો અને બીજા કંકણ વડે તેને અસહ્ય સ્વરૂપમાં આણ્યો; પછી તેને રાજાએ પૂછ્યું-“લાઈ

તમે કોણ છો ? ” તે પુરવે ઉત્તરમાં જણાવ્યું—“ હું વૈતાલ્ય પર્વતપર રહેનારો અનિવ્રગતિ નામનો વિદ્યાધર છું. અશનિવાન નામના એક વિદ્યાધરે મારી સ્ત્રીનું હરણ કર્યું છે, તેથી હું તેની પાછળ પડ્યો, તો તેણે મારી આ દશા કરી. એવામાં વિના કારણે ઉપકાર કરનારા આપે અહીં પધારી મને દુઃખમાંથી મુક્ત કર્યો છે; તો હવે ફરમાવો કે હું આપના પ્રત્યે શું પ્રત્યુપકાર કરી ઋણમૂક્ત થાઉં ? પાંડુ રાજાએ કહ્યું—“મારે પરમાત્માની કૃપાથી સર્વ વસ્તુ હાજર છે.” વિદ્યાધરે કહ્યું—“તોપણ આ સ્મુદ્રિકા અને કામુકા નામની બે ઔષધી આપ સ્વીકારો. આ કામુકાને પ્રતાપે આપ ઇષ્ટ સ્થાને જઈ શકશો અને આ સ્મુદ્રિકાને યોગે મને યાદ કરશો તો ત્યાં હું આવી આપને ઇચ્છિત સિદ્ધિ આપીશ.” એમ કહી તે બન્ને અમોઘ પ્રભાવવાળી ઔષધીઓ આપી તે વિદ્યાધર પોતાને સ્થાનકે જતો રહ્યો; પાંડુરાજા એ ઔષધીઓના પ્રભાવનું સ્મરણ કરતો પોતાના શહેર ભણી આવ્યો.

પેલો ચિતારો પોતાની મોહક પીંછી વડે પાંડુરાજાની આંગે-હુળ છપી તૈયાર કરી શૌર્યપુર ગયો. છળીને હાથમાં રાખી પાંડુરાજાના અદ્ભુત રૂપનું વર્ણન કરતો તે શહેરમાં ફેરા ફેરા લાગ્યો. એ સંબંધિ હકીકત ત્યારે અધઃકવૃષ્ટિના કાને જઈ પહોંચી ત્યારે તે ચિતારાને પોતાની પાસે બોલાવી તે પાંડુરાજાની છળી જોઈને અને ચિતારાએ કહેલી પ્રશંસા સાંભળીને ખુશી થયો; પરંતુ એ પાંડુરાજાને પોતાનો કુંતીને તેને પરણાવવાનો વિચાર થયો નહીં. કુંતીને પાંડુરાજાની છળી જોવાનો તથા તેની પ્રશંસા સાંભળવાનો પ્રસંગ મળ્યો, અને તે કંઈવરથી તેણી પાંડુરાજા પ્રત્યે પૂરેપૂરી આકર્ષાઈ. પણ દીકરી ને ગાય ઢોરે ત્યાં જાય નિયમ એ પ્રમાણે વડીલની મંજૂરી વિના પોતાની મરજી શું કામ આવે ? પિતાની મરજી પાંડુરાજાની સાથે પરણાવવાની નથી એમ જાણી કુંતી મુંઝાઈ. પોતાનો કશો ઉપાય નહીં હોવાથી આત્મહત્યા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. એકાંત જગોએ ગળે

ક્ષાંતો ખાવાનો ઈરાદો કરી ઇષ્ટદેવને સ્મરી ગળામાં ક્ષાંતો નાંખી કુળદેવીની પ્રાર્થના કરવા લાગી કે—“ હે કક્ષુપત્સહ માતા ! મેં મારા મનથી વરેલ મારા પતિ પાંડુરાજ વગર અન્ય પતિ સ્વપ્ને પણ ન ઇચ્છવો, એવો દૃઢ સંકલ્પ કરેલો છે, પરંતુ મારા પિતા એમની સાથે ન વરાવતાં અન્ય રાજા સાથે વરાવવા ઇચ્છા ધરાવે છે. તેથી જો પિતાનો મર્યાદા જાળવી તેની ઇચ્છાને માન આપું તો મારા શીળને દ્વંષણ લાગે છે; કેમકે શીળવતી સ્ત્રીએ જો સ્વપ્નમાં પણ કોઈ પુરૂષને પતિ માની લીધો હોય, તો તે પુરૂષ વિના અન્ય પુરૂષો, પિતા, ભાઈ અને પુત્ર ખરોબર જ ગણાય. મેં પાંડુરાજને મનથી મારા ગણી લીધા છે. અને પિતા અન્ય સાથે વરાવવા હિલચાલ કરે છે, તેથી મારા શીળની વિરાધના થવાનો સંભવ છે. જેથી હું મરણ ઇચ્છું છું. ” મને આ ભવની અંદર મનમાન્યા પાંડુ પતિ ન મળ્યા તો આવતા ભવની અંદર તે મારા પતિ તરીકે મળજો. ” ઇત્યાદિ સંકલ્પ દૃઢ કરી શ્રી પંચ પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરી પ્રગ નીચેનો આધાર ખસેડી પ્રાણુત્યાગ કરવા બંધ્ય છે, તેવામાં શીળના પ્રભાવથી આકર્ષાઈ પાંડુરાજ પોતા પાસેની ઔષધીના યોગે તે જંગોએ આવી ઉભો. ક્ષાંતો ખાઈને મરવા ઇચ્છતી મનોહારિણીને મરતી ખત્ર્યાવીને જોયો કે—“ સુઠરી ! શા માટે મરવા યત્ન આદર્યો છે ? હું તો તારો પ્રેમાધીન તારો નજર આગળજ હાજર છું ! ” આ પ્રમાણે અંતઃપુરમાં ઓચિંતા પધારેલા પ્રાણુપતિને જોઈ અતિ આશ્ચર્ય સહિત હૃદયેલી જાની કુતી જોલી કે—“ નાથ ! આપતા હાથ સાથે મારો હાથ મેળવવા આ આપની દાસી નિરાશ પામતાં ચમત્ક્રમને સંધાત કરવા તૈયાર થાય તો જોમાં નવાઈ જેવું શું છે ? મારી કસોટી થતાં શીલરક્ષક દેવોએ મારી દૃઢતાની કદર કરી આપને અહીં લાવી ભેટાડ્યા. પ્રાણુનાથ ! હવે મારો હાથ જાલી મને ઉગારી દ્યો એટલે અત્યાનંદ પામું. સારા કામમાં લીલ ન કરવી; કેમકે કોણ જાણે પંજ પછી અચાનક વિદ્ય આવી પડે, અને હાથ

આવેલી બાજી ધૂળમાં મળી જાય, તો પછી મૂર્ખ શિરોમણિનું પદ બહારવું પડે. માટે હાલજ મનકામના સિદ્ધ કરવી એજ અત્યુત્તમ છે. "

પાંડુરાજાએ તથા કુંતીના સેવક મંડળે એ બાબતને ધ્યાનમાં લઈ ગાંધર્વ લગ્ન યોજ્યું. પરિણામે પતિસંગ થવાથી કુંતીને ગર્ભ રહ્યો. પાંડુરાજા આનંદ પામ્યો અને તે પછી પ્રિયાને પ્રેમવચન કહી ઔપધિના યોગે પોતાને નગરે જઈ પહોંચ્યો. કુંતીનો ગર્ભ વૃદ્ધિ પામતાં સખીઓએ તે વાત શ્રુત રાખવા યોગ્ય ગોઠવણ કરી અને જ્યારે ગર્ભ-મર્યાદા પૂરી થઈ ત્યારે કુંતીએ પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. જોટલે તે પુત્રને પવન સંચરે પણ પાણી ન સંચરી શકે તેવી પેટીમાં મુકી તે પેટીને મધ્યરાત્રે ગંગાનદીમાં વહેતી મૂકી દીધી. તેથી તે પેટી તરતી તરતી હસ્તિનાપુર જઈ પહોંચી. સૂત નામના સારથિએ તેને દીઠી, જોટલે તે પેટીને નદીમાંથી બહાર કહાડી ઘેર લઈ જઈ તે ઉઘાડી બેઠું, તો તેમાં રૂપવાન બાળક દીઠો. તે મહા સ્વરૂપવાન પુત્રે પોતાના હાથ કાન પાસે રાખેલા હતા, તેથી એ બાળકનું નામ કર્ણ રાખ્યું, અને યુક્તિ વડે લોકોને સમજાવી તે પોતાની સ્ત્રીના પેટમાંથીજ પેદા થયેલ પુત્ર છે એમ ઠસાવી દીધું. કર્ણ સારથીને ત્યાં મોટો થવા લાગ્યો; ઘણું ચાલાક હોવાથી, સર્વ કળા સંપન્ન થયો.

કુંતીના પિતાએ કુંતીનો પાંડુરાજા ઉપર તીવ્ર રાગ છે એવું જાણ્યું, જોટલે પાંડુરાજા સાથે તેના લગ્ન કર્યા. એ વખતે પાંડુરાજા સાથે મદ્રક રાજાએ પોતાની પુત્રી મદ્રિકાને પણ પરણાવી હતી. તે બન્ને સ્ત્રીઓ તેને પૂર્ણ સુખ આપવા લાગી. એક વખત કુંતીએ સ્વમ્મની અંદર મેરૂપર્વત, ક્ષીરસાગર, સૂર્ય અને ચંદ્રમા એ ચાર જોયાં. તેજ દિવસથી ગર્ભ રહેતાંતેણીની ધર્મમાં બહુજ પ્રીતિ વધી. પૂર્ણ માસે પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. જન્મોત્સવ કરી ધર્મપુત્ર યુધિષ્ઠર નામ રાખ્યું. તે પછી ફરી કુંતીને વાયુદેવ સૂચિત ભીમ નામે વાયુપુત્ર થયો; અને તે પછી સૂર્યદેવ સૂચિત અર્જુન નામનો પુત્ર થયો. તેમજ બીજી

રાણી માદ્રીને નકુળ અને સહદેવ એ નામના બે પુત્ર થયા. આ પ્રમાણે પાંડુપુત્ર-પાંડવ કહેવાયા એ પાંચે શસ્ત્ર અસ્ત્ર શાસ્ત્રમાં પૂર્ણ પ્રવીણ થયા માતા કુંતીએ નાશકની અંદર પુત્ર યુધિષ્ઠિરને કહી ચંદ્રપ્રભા સ્વામીનું રત્નમય જિનાલય બંધાવરાવ્યું, અને ણીજ પશુ પુષ્કળ ધર્મકૃત્યો કરાવી જીવનનો લઢાવો લીધો. અનુક્રમે પાંડુપુત્રોને દુષ્ટ દુર્યોધનની કપટજાળ રૂપ જુગારની રમતથી જાર વરસ વનવાસ વેઠવો પડ્યો. કુંતી માતા અને સતી દ્રૌપદી-એ જાનનેએ પ્રાણસંકટો સહન કરી સતીત્વ જાળવી પોતાના નામને અમર કર્યું.

મહાસતી દ્રૌપદીએ એક દિવસ આકાશમાંથી એક સોનાનું કમળ પડેલું દીકું, તે જોઈ અતિ આનંદ પામી, તેવાં જ કમળો મેળવી આપવા પતિ લીમને પ્રાર્થના કરી. એટલે અસીમ પરાક્રમી લીમસેને તેવાં કમળો લાવી આપવાનો નિશ્ચય કરી તેની શોધ માટે નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરી વનમાં જમણું શરૂ કર્યું. જમતાં જમતાં જે સરોવરમાં તે સુવર્ણ કમળો થતાં હતાં તે સરોવરને શોધી કહાડ્યું અને તેમાં દાખલ થઈ કમળપુષ્પ લેવા પ્રયત્ન કર્યો. લીમસેનના ગયા પછી માતા કુંતીનું જમણું નેત્ર અને ધર્મરાજનું ડાણુ નેત્ર ફરકવા લાગ્યું; તેથી કંઈ મહા સંકટ આવવાની આગાહી સમજી ચારે બાઈ તથા કુંતી માતા અને દ્રૌપદી મળી છએ જણે લીમને પગલે પગલે ચાલવું શરૂ કર્યું; પરંતુ લીમનો મેળાપ થયો નહીં. તેથી સૌ શોધાતુરજની જોશાન થતાં લોંચપર ઢળી જવા લાગ્યાં. એ વખતે હિંકજાને યાદ કરી એટલે તે ત્યાં આવી અને જોલાવવાનું દારણ ધ્યાનમાં લઈ તે છએ જણને જ્યાં લીમસેન સરોવરને તીરે ઉભો ઉભો વિચાર કરતો હતો ત્યાં લઈ જઈ મૂક્યાં; તે પછી પોતે પોતાને ઠેકાણે ચાલી ગઈ.

લીમસેને રસ્તામાં આવતાં વીતેલાં વીતકે કહી સંભળાવ્યાં; સુવર્ણકમળ લેવા સરોવરમાં દાખલ થઈ આગળ જવું શરૂ કર્યું; એટલામાં તો તે જોતજોતામાં ગેળ થઈ ગયો. એ જોઈ ની ગોધ કરવા તેની પંઠે તે સરોવરમાં અર્જુન છેડા તો તે

પણુ બીમની પેઠે અદૃશ્ય થઈ ગયો. પછી સુધિષ્ઠિર અને તે પછી નકુળ, સહદેવ પણ એક બીજાની શોધ માટે સરોવરમાં પેસતા ગયા ને તેની અંદર એક પછી એક અદૃશ્ય થતાજ ગયા. પાંચે પાંડવોની આ દશા થઈ, અને કુંતી તથા દ્રૌપદી નિજાન તથા ઘાતકી પશુઓથી ભરપૂર ભયાનક વનમાં એકલાં નિરાધાર થઈ જવાથી તેમની પણ શોચનીય દશા થઈ પડી. બન્ને જણીઓ સ્વજનના અકસ્માત અદૃશ્ય થવાથી આકુળ બ્યાકુળ થઈ બહુજ કલ્પાંત કરવા લાગી; બહુ વખત સુધી રોઈ હૈયું ખાલી કરી વિચારવા લાગી કે—“રોવાથી કશો દહાડો વળનાર નથી. સંકટ આવી પડતાં તો ફક્ત સાચા આધારરૂપ પંચપરમેષ્ઠિજ છે; માટે તેમનું ધ્યાન તેમની સ્તુતિ ને તેમનો જ ભાવ કરવો એજ સંકટમોચન ઉપાય છે.” એમ વિચારી પંચ પરમેષ્ઠિના ધ્યાનમાં તે બન્ને તત્પર થઈ અને કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાન કરતાં પહેલાં કુંતાણ તેમજ દ્રૌપદીએ શાસન-દેવ પ્રત્યે કહ્યું કે—“જો અત્યાર સુધી અમો બન્ને જણનું અખંડપણે શીયળ સચવાયું હોય, તો હે શાસનાધિષ્ઠાયક દેવો ! અમારા સતીત્વને ધ્યાનમાં લઈ તમો અમો અબળાની બહારે ચડશો અને એકાએક શુભ થયેલ નર રત્નોને પુનઃપ્રાપ્ત કરાવી અમારી ચિંતાનો અંત આણુશો. બ્યારે અમારી ચિંતાનો અંત આવશે ત્યારેજ કાઉસ્સગ્ગ પારીશું.”

આ પ્રમાણે હઠ સંકલ્પ કરી, કાઉસ્સગ્ગ કર્યો. આવી અચળ વૃત્તિ સહિત આઠ પહોર વીતિ ગયા—એટલે કે બીજે દિવસે પ્રભાત સુધી કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રાએજ શરીરની દરકાર રાખ્યા વગર ઉભી રહી. એ સમયે દેવજ્ઞાન મહોત્સવ માટે જતા ઈંદ્રનું વિમાન (સર્પીઓના ઉપર યઇને યસદર ચત્તંજ) અટકી ગયું એટલે ઈંદ્રે અવધિજ્ઞાનવડે ઉપયોગ દઈ વિમાન રોકવાનું કારણ જાણી સતીઓનું કષ્ટ કાપવા તરત પ્રહિત નામના છડીદારને મોકલી પાંડવોને કેદ કરી રાખનાર નાગપતિ શંખચૂડને કહેવરાવી પાંડવોને મુક્ત કરાવ્યા. પાતાળ પતિ શંખચૂડના સરોવરમાંથી તે પાંડવો કમળ લેવા પેઠા હતા. તેથી

તેણે નાગપાશથી બાંધી તેઓને ઢેરી બનાવ્યા હતા; પરંતુ તુરંત જ છોડી દેવાનો ઇંદ્રનો હુકમ થવાથી તેઓને છોડી દઈ શંખચૂડે સત્કાર કરી પોતાનું રાજ્ય મોપવાની ઇચ્છા જણાવી, પણ પાંડવોએ તે ન સ્વિકારતા માત્ર યુદ્ધ વખતે અર્જુનને મદદ કરવી એટલું માગી લીધું. સર્પપતિએ અર્જુનને એક ઉત્તમ હાર, ધર્મરાજને રત્નમય બાલુળાંધ અને બીજા ત્રણે ભાઈઓને ઉત્તમ વિદ્યાઓ આપી. પછી ઇંદ્રનો છડીદાન તેઓને લઈ જ્યાં સતીએ કાઉરસગ્ગ ધ્યાનમાં સ્થિત થયેલ હતી, ત્યાં આકાશમાર્ગથી પૃથ્વી પર આવ્યો. પાંડવોએ પ્રીતિસહ માતૃશ્રીના ચરણમાં મસ્તક નમાવ્યું, એ જોઈ કુંતામાતાએ કાઉરસગ્ગ પારી નમન કરતાં પુત્રોને હર્ષનાં ઉપ્પુ આંસુવડે નવડાવી દીધાં. અહા! માતાનો ખ્યાર ત્રણેલોકની અંદર પણ શોધ્યો મળે તેમ નથી. પિતા, પુત્રોને ગમે તેટલાં લાઠ લડાવે, પરંતુ માના અંતરના ઉમળકા પિતાથી દર્શાવી શકાતા નથી મહુમ , કવિશ્વર હલપતરામે / પણ કહ્યું છે કે- 'બલા કેમ આભાર ભૂલું પિતાણ ? હે પિતાણ ! આપના ઉપકારો હું શી રીતે ભૂલી જાઉં ? મતલબ કે આપનો આભાર ભૂલી જવાય તેવો નથી પણ માના સંબંધમાં પુત્રે કહ્યું 'છે કે- ' 'ભવે પ્રેમવાળી દયાળીજ મા તું, ' હે દયાળી અને પ્રેમઘેલી મા ! તું 'ભવતીજ રહેજે ' આ ઉપરથી પણ ખુદ્દ સમજાય છે કે-માનો પ્રેમ અને 'દયાલાવ અનહદ હોય છે તેથીજ તેને જસદા ભવતી રહેવાની ભાવના જાહેર કરી છે, અને પિતાનો, તો ક્રૂર આભાર માન્યો છે, અને છે પણ તેમજ જો નહાનપણમાં મા મરી જાય તો બચ્ચાને પિતા (છેરી ન શકે; તેમ વળી તમામ શિક્ષણ પણ તેણીનાથીજ મળે) આમ હોવાને લીધે માતાનો ખ્યાર પુત્રો પર વિશેષ હોવાનું સિદ્ધ થાય છે.

કુંતાણીએ શુરની પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી અને કઠોર તપશ્ચર્યાવડે ઘોર પાપોનો નાશ કરી આયુક્ષયે મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કર્યું, ઇતિ કુંતાણીની કથા.

ગીજવતી

હીસા સહિત શુભ ભાવથી શ્રીયજ્ઞ પાળનાર જનો, શ્રીજ-
વતીની પેઠે શિશુ મોક્ષમુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

જ'બુદ્ધીપના દક્ષિણ ભરતમા નંદપુર નામનું ચોલાયમાન,
નગર છે તેમાં અનેક રાજાઓએ સેવાતો અશ્વિમર્દન નામે રાજા
રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં વળી તેનો અતિ માનીતો રતનાકર
નામનો નગર શેઠ હતો. તેને શુભરૂપી મહિની ખાણે એવી
શ્રી નામની સ્ત્રી હતી તે શ્રી નિરાળાધપણે જૈનધર્મ પાળતી
હતી, પરંતુ શેઠને ચિરકાળે પણ સુખના હેતુરૂપ પુત્ર થયો
નહોં. પુત્રના અભાવથી ખીડા પામતી શેઠાણી એકદા શેઠને
ઠહેવા લાગી “હે સ્વામીન્ ! ઉપવનને વિષે આવેલા વિતરાંગના
જિનાલયની પાસે મહા પ્રકટ શક્તિવાળી અજિતજ્ઞાના નામની
દેવી છે તે અપુત્રવાનને પુત્ર આપે છે, નિર્ધનને ધન અને
હુલાંગીને સૌભાગ્ય આ છે, તેમજ અવિઠાનને વિદ્યા આપે છે;
હુ.ખીને સુખી કરે છે, આંધળાને ચક્ષુ આપે છે અને રાગીને
નિરોગી કરે છે ક્રૂર તેને સેવવાની જરૂર છે, માટે હે આર્યપુત્ર !
તમારે તેની પાસે જઈને પુત્રને માટે પ્રાર્થના કરવી ઘણાંઓ પુત્ર
મેળવવાને પોતાના પ્રાણ પણ દેવીને સમર્પણ કરે છે.” એ
સાંભળીને શેઠે દેવીનું આરાધન કર્યું, તેથી દેવી પ્રમન્ન થઈને
બોલી, “તારે હવે પુત્રના અભાવરૂપ અંતરાય કર્મનો દાય
થયો છે, માટે પુત્ર થશે” પછી અનુક્રમે તેને પુત્ર થયો, કારણ

કે, યોગ્ય અવસરે આરાધેલી ક્રિયા લાગ્યના યોગે ફળેજ છે; પછી જન્મોત્સવ કરી પુત્રત્વં અણ્ણતમેન જોવું નામ પાડ્યું અનુક્રમે તે યાદ્યાવસ્થા મૂઢીને યૌવન પામ્યો; એટલે બુદ્ધિમાન પુરૂષ જેમ શાસ્ત્રના દોહનને વિષે મન પરોવે, તેમ શેઠે તેને માટે યોગ્ય કન્યા શોધી લાવવાનો યત્ન આરંભ્યો. “મહારા પુત્રને સદ્ગુણશાળી કોઈ કન્યા મળે તો ઠીક કારણ કે, મુખ શેઠ, પરવશપણું, અવિનીત વેત્ર અને દુષ્ટ ભાર્યા એ ચાર માણસને શક્ય જેવાં બાંધવા.”

આ વખતે, શેઠે પૂર્વે વ્યાપારને અર્થે મોકલેલો કોઈ વ્યાપારી પુત્ર વ્યાપાર કરીને પાછો આવ્યો, તે શેઠ પાસે આવીને બેઠો. શેઠે તેને વ્યાપારતું સ્વરૂપ પૂછ્યું, એટલે તેણે ઉપજ ખરચની સર્વ વાત કહી બતાવી. પછી તે બોલ્યો. “શેઠ ? જ્યારે હું પાછો ફર્યો, ત્યારે માર્ગમાં મંગળપુરી આવ્યો, ત્યાં મેં જિનદત્ત શેઠની બેઠે વ્યાપાર કર્યો. તેણે મને એકલા લોજન અર્થે નોતર્યો. ત્યાં મેં તેને ઘેર એક અદ્ભૂત કન્યા બોધ. લોજનને સમયે મેં શ્રેષ્ઠીને એકાંતે પૂછ્યું. “આ દેવકન્યા જેવી કન્યા છે તે કોણ છે ?” તેણે ઉત્તર આપ્યો. “એ મહારી શીળવતી નામની પુત્રી છે, વર યોગ્ય થઈ છે, પણ તેણીને યોગ્ય વર મળતો નથી, તેથી મને બહુ ચિંતા થાય છે. “કન્યાને વર મળશે કે નહિ ? તે તેણીને પ્રયથશે કે નહીં ? પોતાતું શીયળ પાળશે કે નહીં ? વળી તે પુત્રાદિ પ્રસવશે કે નહીં ? આવી આવી ચિંતા કન્યાના માળાપને થાય છે. વળી તેણીના ઉપર શોકય ન આવે અને એની માતા પણ દુઃખ ન પામે, એવી પણ તેના પિતાને ફિકર રહે છે, આમ કન્યા છે તે પિતાના ઘરને વિષે સાક્ષાત્ ચિંતાની પેઠે વૃદ્ધિ પામે છે, આ મહારી પુત્રી ગુણરૂપી માણિક્યની ખાણ છે, તેણીના સદૃશ વર હું કયાંય બેતો નથી.” (વણિક પુત્ર શેઠને કહે છે) તે વખતે મેં તેને કહ્યું. “તમે ચિંતા ન કરો. નંદનપુર નગરને વિષે રત્નાકર શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર અજિતસેન તમારી

પુત્રીને ચોખ્ખ વર છે.” તે વળતે મહારા પ્રત્યે જિનકત્ત શેઠ બોલ્યો, “ભાઈ તેં એ સાઈ કહ્યું. વર શોધવાના ચિંતારૂપ સમુદ્રમાંથી તેં મને ઉગાર્યો છે.” એમ કહીને તેણે પોતાની પુત્રીને દેવાને અને વર જોવાને નિમિત્તે પોતાના પુત્ર જિનશેખરને મહારી સાથે મોકલ્યો છે. તે હાલ મહારે ઘેર છે.”

એ સાંભળીને રતનાકર શેઠે કહ્યું. “તેને અહિં બોલાવો” તે ઉપરથી જિનશેખર ત્યાં આવ્યો. તેણે વરને જોઈને વિવાહ નક્કી કર્યો; એટલે અજિતસેન ત્યાં જઈને શીળવતીને પરણી મહા મહોત્સવ સહિત ઘેર પાછો આવ્યો. રતનાકર શેઠ પણ એવી વિનયવતી વધુને જોઈ પોતાને કૃત્યકૃત્ય માનવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે—કુળના તેમજ ઘરના દીપક જેવી ઉત્તમ વધુ પ્રાપ્ત કરીને મનુષ્ય ગૃહસ્થાશ્રમને ત્રણે વર્ગના સારભૂત માને છે.

એકઠા મધ્યરાત્રીને સમયે શિયાળણીનો શબ્દ સાંભળીને શીળવતી મન્ત્રક ઉપર ઘડો લઈને ધીમેથી ઘર બહાર નીકળી તે વળતે સસરાએ વહુને આમ કવળતે બહાર જતી જોઈ વિચાર્યું કે, “આ વહુને હું પ્રથમ સુશીળા બાણીતો, પણ હમણા તો આવું (અયોગ્ય) કરતી જણાય છે, માટે સ્ત્રીનું ચરિત્ર ઠોઈ સમ્યક્ પ્રકારે જોઈ શકતું નથી કહ્યું છે કે—અશ્વનો કુદકો, વસંતનો શુભરવ, સ્ત્રીનું ચરિત્ર, ભવિતવ્યતા, અને મેઘનું વરસવું એટલાં વાનાં તો દેવ પણ બાણી શકતાં નથી, તો મનુષ્ય તો ક્યાંથીજ બાણી? સ્ત્રીઓનું મન કંઈક હોય છે, બોલી બીજી હોય છે અને કાર્ય વળી કોઈ ત્રીજુંજ હોય છે, તેઓમાં એ મોટો ટોપ હોય છે. સારા ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં, સ્ત્રીઓ નદીની પેઠે પ્રાયે ગહુ પાણીના મોબની પેઠે રસિકતારૂપી આનંદથી ભરપૂર અને નીચે (તુચ્છ) માર્ગે પ્રવર્તે છે. એ સ્વાધી નારીઓ સુવર્ણની છરીની પેઠે બહારથીજ મનોહર જણાય છે, એમનાં અતઃકરણ તો અત્યંત દારણ હોય છે”

સસરો-રત્નાકર શેઠ આમ વિચાર કરે છે, એવામાં તે સતી શીળવતી જે કપટ રહિત અને નિષ્કલંક હતી, તે ઠંઠં કાર્ય કરીને પાછી આવી ને ઘડાને મૂકીને પાછી પોતાની શય્યામાં સૂતી. પ્રભાતે ચિતાએ ભરપૂર એવા શેઠ પોતાની સ્ત્રીને પૂછ્યું. “આપણી વહુ તને શીળગુણમાં કેવી દેખાય છે ?” તેણીએ ઉત્તર આપ્યો. ‘ઉત્તમ કુળની મર્યાદા પ્રમાણે તેણીનું વર્તન છે.’ શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. “મને વહુ સારી લાગતી નથી; કારણ કે આજ રાત્રે મેં તેને ગુપ્ત રીતે ક્યાંય જતાં જોઈ છે.” સામ્ર બોલી. “ના, તે એવી નથી” ત્યારે શેઠે કહ્યું. “તે પોતે હીઠી હોય તો તું માન્યા વગર રહે નહિ; મેં પોતે આજરાત્રે તેને ઘડો લઈને બહાર જતાં જોઈ છે. થોડો કાળ ઠોઈ અન્ય સ્થાને જઈને તે પાછી આવી અને સાંભ-જેલી વાત કરતાં પ્રત્યક્ષ જોયેલી વાત વધારે બળવાન છે, માટે મેં જે કહ્યું છે તે સત્ય માન.”

એવામાં પુત્ર અજિતસેન પ્રભાતે દેવ ગુરૂની એવા કરીને માત પિતાના ચરણે નમવાને આવ્યો. માત તાતના ચરણે પડીને પાસે બેઠો; એટલે પિતાએ તેને ખેદ સહિત કહ્યું. ‘પુત્ર, તને શું કહું ! વિધાતાએ તો આપણા ગૃહના આંગણમાં પારિજાતકની વેલ રોપી છે, પણ એવા વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલી અને ઉત્તમ ગુણના સંસર્ગવાળી છતાં, લતાની પેઠે ત્હારી વહુ કુટિલતા સેવે છે. મેં પોતે આજ રાત્રે તેણીનું ચરિત્ર જોયું છે. રાત્રિના વિષે તે કોઈ સ્થળે જઈ આવી. હે વત્સ ! હું જાણતો હતો કે તે આપણા કુળ રૂપી વનને વિષે કલ્પલતા સમાન છે, પણ હમણાં તો તે દુષ્ટ દોષ સુક્ત અને વિષવેલથી પણ અધિક જણાઈ છે, માટે સ્ત્રીના શો વિશ્વાસ ? શીયળ ત્યાગ કરવામાં ઉદ્યમવંત એવી સ્ત્રીઓને પતિ ગુણથી (દોરડીથી) બાંધી શકતો નથી. પરીક્ષક પારખી શકતો નથી, તેમ ધનથી પણ તેણીઓને અટકાવી શકાતી નથી. શાસ્ત્રમાં જે સાંભળીએ છીએ અને લોકો પણ જે કહે છે, તે સર્વ આવી દુઃશીળા

કામ વિવહલ નારીઓ સત્ય કરી જતાવે છે. ત્હારી વહુ શત્રીએ જળ લાવવાનો દંડ કરીને બહાર ગઈ; ને થોડી વાર પછી પાછી આવી; માટે તે અવશ્ય ત્યજવા યોગ્ય છે ”

પુત્રે પિતાનું વચન પ્રમાણ કર્યું, એટલે શેઠે વહુને અસત્ય પ્રયોગથી કહ્યું. “તમારા પિતાએ મને તમને સાથે લઈને બોલાવ્યો છે, માટે ચાલો ત્યાં જઈએ.” વહુએ કહ્યું. અહો! એમાં શું? એક તો પિતાઈ સ્વજનનો મેળાપ થશે, અને વળી આપનું વચન પ્રમાણ થશે.” એમ શીળવતીએ સાસરે કહ્યું તે સત્ય માન્યું. કહ્યું છે કે—સત્ય પરિક્ષા કર્યા વિના વિશેષ શુભ માલમ પડતો નથી જ્યાં સુધી ઉત્તમ પરીક્ષકોએ પરીક્ષા કરી નથી, ત્યાં સુધી રત્નને બીજા માણસો કાંકરા ધારે છે. પછી રથ બેઠાવી શેઠે શીળવતીને લઈને માંગણિક કરી પ્રયાણ કર્યું.

રસ્તે ચાલતાં એક નદી આવી એટલે શેઠે વહુને કહ્યું. “પગમાંથી પગરખાં કાઢી નાંખીને નદી ઉતરજો.” પણ તે તો કંઈક વિચાર કરીને પગરખાં સહિત નદી ઉતરી. તેથી શેઠે ધાર્યું કે, “એ દુર્વિનીત (વિવેક વગરથી) છે.” વળી આગળ ચાલતાં એક મગનું ક્ષેત્ર આવ્યું, તે જોઈ શેઠ બોલ્યા. “અહો! આ ક્ષેત્રના ધણીને ઘણું ધાન્ય મળશે.” તે સાંભળી વહુએ કહ્યું. “જો એને કોઈ ખાઈ નહીં જાય તો આપનું વચન સત્ય થશે.” શેઠે કહ્યું. “આ વહુ એવું અસંજલ કેમ બોલે છે? ક્ષેત્ર તો તદ્દન ફળેલું છે. કોઈએ ખાધું હોય એમ જરા પણ દેખાતું નથી.” વળી આગળ પ્રયાણ કરતાં ધનની સમૃદ્ધિમાં દુબેરના નગર જેવું અને આનંદો માણસોથી ભરપૂર એક નગર આવ્યું. તેને જોઈ સસરાએ મસ્તક ધૂણાવી વખાણ કર્યો. પણ વહુ છાની રહી નહીં; તેણીએ કહ્યું, “જો ઉજડ હોત તો સાફ થાત” ત્યારે શેઠે વિચાર્યું. “આ વહુ તો મ્હારી હાંસી કરી છે, માટે એને એનું ફળ મળશે.” આગળ જતાં એક મુજટ મળ્યો, તે પ્રહારથી જજંરિત થઈ ગયો હતો તેને

જોઈ શેઠે પ્રશંસા કરી કહ્યું કે, “વાહ ! વાહ ! તમે બહુ પરાક્રમી છો ?” પણ શીળવતી તો હમ્મેશા વિચારીને બોલનારી, તે બોલ્યા વગર રહી નહીં “હે શ્વસુર ! એણે કયાંક મારા બાપા છે, બાપી છે તો એ પામર અને બીકણ.” શેઠે હવે વિચાર્યું. અવશ્ય આ વહુ મારાથી પ્રતિકૂળ છે, હું જે જે કહું છું તેને એ અસત્ય ઠરાવે છે. કહ્યું છે કે-સહુ પોતપોતાની પ્રશંસા કરે છે, પારકા દોષ જોવામાં કુશળ હોય છે, પારકાના કંઈક દોષ કાઢ્યા જ કરે છે. પણ પોતાનો દોષ હોય છ છતાં કહેતાં નથી.” શેઠ આમ વિચાર કરે છે, એવામાં રસ્તે એક વડનું ઘુસ આબું; ત્યાં તેણે રથ ઉભો રખાવ્યો ને પોતે વડની છાયામાં બેઠો, પણ વહુ તો વડ ત્યજીને દૂર તડકામાં મસ્તક ઉપર એક લુગડું નાંખીને બેઠી સસરાએ વહુને છાયામાં બોલાવી, પણ તે તો તે સાંભળ્યા છતાં ત્યાં ગઈ નહીં, એટલે શેઠે વિચાર્યું. “કુશિબ્યની પેઠે એને પણ ઉપદેશ દેવા જેવું નથી” ધણી આગળ ચાલતાં એક ઘણું વસ્તીવાળું ગામ આબું, તે જોઈ શેઠ બોલ્યા “શું સુંદર શહેર છે ? એમાં સાત સાત તો મોળ છે.” પણ વહુ બોલી “એ તો ઉજ્જડ ગામડું છે” સસરાએ વિચાર્યું કે, “એ તો સદા મ્હારું દહેવું ખોટું પાડે છે.” વળી માર્ગે જતાં એક ત્રણ ચાર ઝુંપડાવાળું ગામડું જોઈ શેઠે એને ઉજ્જડ કહ્યું, ત્યારે વહુએ વિચાર કરીને એને બહુ હોઠની વસ્તીવાળું ઠરાવ્યું. એટલે શેઠે કહ્યું. “સર્વથા વિપરીત બોલનારી આ વહુ, કુશિબ્યના અધની પેઠે મને હઠથી શીઘ્ર મુકસાન કરશે.” શેઠ આમ વિચારે છે, એવામાં શીળવતીનો મામો ત્યાં આવી શેઠને તથા શીળવતીને ગૌરવ સહિત પોતાને ઘેર લઈ ગયો, ને તેમનો લોજનાદિકથી સત્કાર કર્યો; પણ શેઠ જમવા બેઠો નહિ, એટલે પેલાએ કરંણાનું ભાતું આપ્યું. તે લઈ વળી આગળ પ્રયાણ કર્યું, ત્યાં એક કેરડાના વૃક્ષની પાસે વડેના ઝાડની હેઠે શેઠ પેલા કરંજો મૂકીને સૂતા, એટલે વહુ ખાવા લાગી; તેવામાં ત્યાં એક કાગડો બોલવા લાગ્યો, તેની

ભાષા સમજીને તેણી બોલી “હે કાકા ! શું કંકળાટ કરે છે ?
 તારા મનમાં શું છે તે હું સમજું છું.” શેઠ સૂતો સૂતો પણ
 વહુનાં વચન સાંભળી વિચારવા લાગ્યો. “આ વહુ તો કાકા
 વિગેરેની ભાષા બોલતી જણાય છે. ફરી ફરી કાકનો અભિપ્રાય
 બાળીને વહુ બોલી “હે કાક ! પૂર્વે એકના વચને કરીને તો
 મ્હારે પતિનો વિયોગ થયો છે. માટે વળી જો ફરીથી કંઈ કંઈ
 અથવા બોલુ તો તો મ્હારા માત પિતાને પણ મળવા પાસું
 નહિ.” બગતો સૂતેલો શ્વસૂર એ સાંભળી બોલ્યો “અરે,
 વિવેકહીન વહુ ! એમ કેમ કહે છે ?” વહુએ કહ્યું, “જો સત્ય
 કહીએ તો ગુણ છે તે દોષને અર્થ થાય. કારણ કે વનસ્પતિ
 ઉપર ફુલનો સમુદ્ધ થયો તો તેની શાળાને કાપી નાખવામાં
 આવે છે, મોરને વિષે રહેલી કમળગતી ચાત અને તેના પીછાનો
 આડંબર તેના વધનું કારણ થાય છે. વળી ચતુર ગતિવાળો
 ઉત્તમ અશ્વ પણ બળદની પેઠે જોડાય છે. આ પ્રમાણે ગુણવાનને
 વિષે રહેલા ગુણ એજ પ્રાથે તેના ચતુ થાય છે, બાલ્યાવસ્થાને
 વિષે બધુના આમહથી હું સર્વ શાસ્ત્ર ભણી, તે સાથે તીર્થચની
 ભાષાનું જ્ઞાન પણ અર્થ અને આમનાય સહિત શીખી” એ સાંભળી
 સર્પથી ઠશ પામેલો માણસ ગારુડીના શબ્દથી બેઠો થાય, તેમ શેઠ
 ઉભા થઈને વહુની પાસે ગયા ત્યાં જઈ તેણે કહ્યું. “મારો અપરાધ
 ક્ષમા કરો.” તે સાંભળી વહુ બોલી “હે પિતાશ્રી ! તે વખતે
 તમે બગતા હતા ત્યારે હું જે મસ્તક ઉપર ઘડો લઈને બહાર
 ગઈ હતી, તે એક ઝિયાળાણીનો શબ્દ સાંભળીને હું ત્યાં ગઈ
 હતી. તે એમ કહેતી હતી કે, “એક મૃતક નદીમાં તણાતું
 આવે છે, તેના શરીર ઉપર લક્ષ્મણના આભરણો છે” તે
 સાંભળી હું ત્યાં ગઈ, ને તે મૃતકના આભરણો લઈ તેજ સ્થાને
 નદી તીરે શુભ રીતે દાટીને ઘડો લઈ પાછી આવી. તમે
 બોલ્યું કે હું કંઈ દુષ્ટચેષ્ટિત કરી આવી.” અને તેથીજ તમે મને
 અહિં લાવ્યા છો. પણ હે મસરાશ્રી ! એ તો આ પૂર્વ કર્મનું
 ફળ છે. શુભ યા અશુભ કર્મનો ઠોટી ચુગે પણ તેમને

ભોગવ્યા વિના ક્ષય થતો નથી હમણું આ કાઠપક્ષી જે બોલે છે, તે આપણો કરંબો માગે છે ને સૂચવે છે કે, “આ કેરડાના વૃક્ષની નીચે દશ લાખ સુવર્ણ છે.” ત્યારે મેં તેને કહ્યું. “પૂર્વે એક કાર્ય કર્યું તે મહારા સસરાને સચિત્ત થયું નહિ, તો વળી બીજું કરવા જઈ તો મહારું મૃત્યુજ્ઞ થાય.” વહુની વાત સાંભળી શ્રેષ્ઠોએ મસ્તક ધુણાવીને કહ્યું. “તમે કહો છો તે ખરું છે શું?” વહુએ કહ્યું, “જો તમને શંકાય હોય તો આ કુહાડી છે, તે લઈને બોદી જુઓ.” તે સાંભળી પ્રથમ એ કાગડાને કરંબાનું બળિદાન હઈ શેઠ લાભને કારણે તરૂણ પુરૂષની પેઠે કોઠાળી વડે તે વૃક્ષની નીચે બોદવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે—
 હાંત સર્વે આલવા લાગ્યા, બુદ્ધિ બડી થઈ, હાથ પગ કંપવા લાગ્યા, દષ્ટિ બંધ થઈ, બળ ગળી ગયું અને ‘રૂપ સૌન્દર્ય’ નાશ પામ્યું, આ પ્રમાણે યમભૂપતિની મહા ધાડરૂપી વૃદ્ધારસ્થા પ્રાપ્ત થયા છતાં, તૃષ્ણારૂપી સુભટો એકાકી પણ હૃદયરૂપ નગરને વિષે નૃત્ય કર્યો કરે છે. શેઠે બોલ્યું તો ચાર સુવર્ણના કુંભ નીકળ્યા. તે જોઈને તે બોલ્યો, “અહો! મહારા ઘરને વિષે આ વહુ તો સાક્ષાત્ લક્ષ્મીજ આવી છે. અહો! મેં કાચની જ્ઞાંતિથી મરકત મણિની અવગણના કરી.” એમ કહી શેઠે પોતાનો અપરાધ પ્રકટ બતાવી તેની પાસે ક્ષમા માગી. તેજ ક્ષણે તેણે રથ પાછો વાળ્યો. પાછા વળતા શેઠે વહુને પૂછ્યું; “આ ગામ જેમાં સાત સાત તો પોળ છે, તેને તમે ઉત્તજડ કેમ કહ્યું? વહુએ ઉત્તર આપ્યો. “જેમાં બહુ વસ્તી હોય છતાં આપણું કોઈ ન હોય તેને ઉત્તજડ બોલ્યું. કારણ કે, વસ્તીવાળું છતાં જેને વિષે આપણા ઉપર સ્નેહ કે પ્રીતિ, બતાવનારું કોઈ પણ વસ્તુ ન હોય, તે ગામ પૃથિવિ ઉપર અરણ્ય જેવું છે.” વળી શેઠે પૂછ્યું. “તમે ઉત્તજડ જેવા દેખાતા ગામને વસ્તીવાળું કેમ કહ્યું?” વહુએ કહ્યું, “તે ગામમાં એક મહારા મામાનું ઘર હતું, તેથી મેં તે ગામ વસ્તીવાળું કહ્યું.” વળી શેઠે પૂછ્યું. “તમે વડની છાયા મૂકીને તડકામાં જઈ બેઠા

તેનું શું કારણ ?” વહુએ કહ્યું, “વડપર ઘટામાં કાગડો બેડો હોય, તે જો ઝીના મસ્તક ઉપર ચરકે તો છ માસમાં તેણીના પતિને મહા અનર્થ થાય. વળી વૃક્ષના મુંળ પાસે સર્પાદી છવેનો ભય હોય છે, માટે હું દૂર જઈ બેઠી હતી.” આ સાંભળી શેઠ ખોલ્યા. “હે કુળાધર ! સર્વ ભાવમાં વિચક્ષણ ! તેં જાહુ જાહુ ઠીક કર્યું, વૃદ્ધપણને લીધે જુદાઈની અચેત્તા મને તેં બોધ આપ્યો !” વળી શેઠ પૂછ્યું. “ત્યારે મેં પેલા મુલતના વખાણ કર્યાં તેને તમે ‘જાહુ કાયર છે’ એમ કેમ કહ્યું ?” વહુએ કહ્યું. “તેના પ્રહાર સર્વ તેની પીઠ ઉપર હતા, તેથી જો તે ખરેખર મુલત હોત તો તેણે સઘળા પ્રહાર અમ્મલાગ-છાતીનેવિષે ખમ્યા હોત.” ત્યારે શેઠ પૂછ્યું. “મેં જે મગના ક્ષેત્રને પરિપક્વ દશાવાળું કહ્યું, ત્યારે તમે એમ કહ્યું કે ‘જો તે પૂર્વે ખવાયું ન હોય તો ! તેને તે વળતે કોઈએ ખાધું નહોતું.’” વહુએ સમજણ પાડી કે, “આ ક્ષેત્રવાળા કણખી લોકો દરિદ્રી જેવા હોય છે. તેઓ જમણા આપવા કરીને કણાદિક લાવે છે ને ખેડ કરે છે, હવે જ્યારે ધાન્ય નીપજવીને ઘેર લાવે છે ત્યાં તો પેલા પૂર્વે ધાન્ય આપનારા (લેણદારો) આવીને તે ઇર્ષ જાય છે. એટલે મેં કહ્યું કે, જમણું આપવું કરીને ધાન્ય લાવેલા એટલે તે પ્રથમથીજ ક્ષેત્રને ખાઈ ગયા કહેવાય.” વળી શેઠ ચંકા પૂછી. “જળ ભરેલી નદી આવી ત્યારે મેં તમને મોજડી ઉતારવાનું કહ્યું છતાં તમે તે કેમ ન ઉતારી ?” તે ઉપરથી વહુએ ખુલાસો કર્યો કે, “નદીને વિષે કાંકરા એવડા આદિ હોય તેના ભયને લીધે મેં તે ઉતારી નહિ. કારણકે, તેથી કાયાને કલેશ થાય.” આ પ્રમાણે પુત્રવધુનાં વચ-નથી જાહુ સંતોષ પામતો શ્રેષ્ઠ ઘેર આવી પહોંચ્યો. ત્યાં વહુએ ઘડામાં રહેલાં ભૂષણો જતાવ્યાં. ત્યારથી તેણીને જાહુ સન્માન આપી પોતાના ઘરની સ્વાગિની કરી સ્થાપી.

અનુક્રમે આયુઃકાયે શેઠ દેવલોક પામ્યા. તેની સ્ત્રી પણ સ્વર્ગે ગઈ. એટલે હવે અનિતસેન કુટુંબનો નાયક થયો. તે

વખતે અરિમહાન રાજાને આરસોને નવાણું મંત્રી હતા. તે જરા-
જાર પૂર્ણ ખાંચસો કરવાની ઈચ્છાથી તેણે પ્રત્યેક નગર થકી
માણસોને બોલાવીને એવું પ્રશ્ન પૂછ્યું, “જે મને પાદપ્રહાર
કરે તેનો શો દંડ કરવો?” સર્વેએ ઉત્તર આપ્યો. “તે માણ-
સનો શિરછેદ કરવો.” આ ઉત્તર રાજાએ માન્ય કર્યો નહીં.
ત્યારે શીજવતીની વિસ્તીર્ણ બુદ્ધિથી તે પ્રશ્નનો ઉત્તર અજિત-
સેને જઈને રાજાને કહ્યો. “તે પાદપ્રહાર કરનારને તુપૂર
આપવાં.” એવો પોતે ચિંતવેલો ઉત્તર સાંભળીને રાજાએ તેને
મુવત્સાહરણ આપીને સંતોષ્યો, ને તેને બુદ્ધિવાન જાણીને
પોતાનો મુખ્ય પ્રધાન કર્યો.

એકદા રાજા છ પ્રકારનું સૈન્ય લઈને પર્યન્ત દેશના
રાજા સિંહસેનને હાતવાને નીકળ્યો, ત્યારે તેણે અજિતસેનને
સાથે આવવાને આજ્ઞા કરી. તે ઉપરથી એ ચિન્તામાં પડ્યો.
મહાસતી શીજવતીએ ઉદ્દેગનું કારણ પૂછવા ઉપરથી તેણે સ્પષ્ટ
કહ્યું. “જો કે તું સુશીળા છે, તોપણ તને ઘરને વિષે એકલી
મુઠી રાજા સાથે જવાને મ્હાફ મન માનતું નથી.” શીજવતીએ
કહ્યું. “ગમે તેમ પણ રાજાનાં કાર્ય કરવાં જોઈએ. મ્હાફ
શીયળ તો નિશ્ચય સમજાશે એમજ ધારજો કે, કેવ દાનવ
આદિ પણ તે ખંડન કરવાને અસમર્થ છે.” એમ કહી તેણીએ
તેના કંઠને વિષે એક પુષ્પમાળા પહેરાવીને કહ્યું કે, “જ્યાં
મુઠી આ માળા તમારા કંઠને વિષે કરમાય નહીં, ત્યાં મુઠી
એમ ધારજો કે મ્હાફ શીયળ નિશ્ચય છે.” પ્રિયાનાં આવાં
વર્ચન શ્રવણ કરી અજિતસેન રાજા સાથે નિશ્ચિંતપણે ગયો.
સ્ત્રી ચાલતાં પુષ્પ વગરની અટવીને વિષે પણ અજિતસેનના
કંઠમાં પુષ્પની તાજ માળા જોઈને રાજાએ પૂછ્યું. “તમારા
કંઠને વિષે આ અટવીમાં તાજ પુષ્પમાળા ક્યાંથી?” મંત્રી-
શ્વરે કહ્યું. “એ માળા મ્હારી પ્રિયાએ મ્હારા કંઠને વિષે
આરાપી છે; તે તેણીના શીળ પ્રભાવથી નિરંતર કરમાયા વગ-
રની રહે છે” રાજા શીજવતીના શીયળનું સ્વરૂપ સાંભળીને
અમત્કાર પામ્યો.

એકઠા તે રાત્રી પોતાના નર્મમિત્રો (ગમ્મત કરાવનારા મિત્રો) આગળ શીળવતીના શીયળવ્રતની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. એટલે કામાંકુર મિત્રે ઈર્ષ્યાથી કહ્યું. “યંચળ નેત્રવાળી સ્ત્રીઓને યજી શીયળવ્રત કેવું ?” તે વખતે લલિતાંગે કહ્યું “કામાંકુર મિત્રે કહ્યું એ સત્ય છે.” પછી રતિકેલિએ કહ્યું. “એમાં સંશય શો ?” એટલે અશેક બોલ્યો. “શીયળનું ખંડન કરવાને હું જઈશ.” તે ઉપરથી કૌતુહી રાત્રીએ તેને ધન આપીને મોકલ્યો. એ અશેક અખપતનો વેપ લઈને ઉત્તમ વસ્ત્ર ધારણ કરી નંદનપુર જઈ શીળવતીના ઘરની પાસે આસન નાખીને બેઠો. ત્યાં રહ્યો રહ્યો તે યંચમ રાગનાં ગીત પ્રમુખ ગાતો મનોહર અંગવાળો જવા આવવા લાગ્યો તથા મુશીળા શીળવતી તરફ બહુ પ્રકારના કામવિકાર જતાવવા લાગ્યો. એ સર્વ જોઈને સતી વિચારવા લાગી. “નિશ્ચયે એ મ્હારું શીયળ ખંડન કરવા ધારે છે, પણ એ મૂર્ખા વિચાર કરતો નથી કે, કેસરીસિંહ છવતો હોય ત્યાં મુખી તેની કેસર (યાળ) કોણ ગ્રહણ કરી શકે ?” એમ વિચારીને તેણે વિકલ્પ વિના પણ ચક્ષુના ખૂણામાંથી તેના તરફ દ્રષ્ટિ કરી; તેથી તે હર્ષ પામી ચિંતવવા લાગ્યો. “મ્હારું વાંછિત સિદ્ધ થયું; કારણ કે, આ મુમુખીએ મ્હારા તરફ નજર કરી છે.” એમ ધારી તેણે ફતી મોકલી. તે શીળવતીને જઈને કહેવા લાગી. “બાઈ, મ્હારો સ્વામી રાત્રી સાથે ગયો છે, તેનું કોણ બાંહે શું થયે ? ગયો દિવસ ફરી પાછો નહિ આવે; મ્હારું યૌવન લોભ વિના નિષ્કળ જાય છે” પછી શીળવતી બોલી. “કુળવાન સ્ત્રીઓને પરપુરુષ સાથે સંગત તો શું, પણ વાર્તાએ કરવી મુકત નથી;” પણ પેલી ફતીએ ફરી ફરી કહ્યું, તેથી શીળવતીએ કહ્યું કે, “તેને એક લક્ષ મુવર્ષ લઈને પાંચમે દિવસે મોકલજો.” ફતીએ જઈને અશેકને, એ વાત કહી. અશેક હર્ષ પામ્યો; ને પ્રથમથી અર્ધલક્ષ મુવર્ષ તેણીને મોકલાવ્યું.

હવે શીળવતીએ પોતાના શીયળની રક્ષાને અર્થે ચોર-કામાં એક છાડો ખાડો બેઠાવ્યો; તેના ઉપર એક નિષ્કેવળ

તંતુથી બરેટો પલંગ મૂક્યો, ને ઓછાડ પાથર્યો પાંચમે દિવસે અશોક ખાડીના અર્ધલક્ષ સોનૈયા લઇને આવ્યો. શીજવતી બોલી “ભોજન થાય છે અને સ્નાન કરવાને ઉચ્ચુજળ મૂક્યું છે, ત્યાં સુધી તમે આ પલંગ ઉપર બેસો” તે પ્રમાણે તે તેની ઉપર બેઠો એટલે તે ત્રુટી ગયો, ને અશોક ખાડામાં પડ્યો ! ત્યારથી એક દોરડી વડે તે તેને માટે શરાવલાને વિષે અન્ન પાણી મોકલવા લાગી. પરંતુ અશોકને તો ખાડામાં નરકનું દુઃખ સહન કરવું પડ્યું

આ વાતને એક મહિનો થયો. રાત્રીએ વિચાર્યું. “અશોકની તો ખબર પણ મળતી નથી.” એટલે રતિકેલિ તેનીજ પ્રતિજ્ઞા કરીને ત્યાં ગયો. તે પણ અશોકની માફક તેજ ખાડામાં પડ્યો ! એ પ્રમાણે ઠામાંકુર પણ ત્યાં ગયો, ને પેલા બેની દશાને પામ્યો ! તેજ અવસ્થા લક્ષિતાંગની પણ ત્યાં આવવાથી થઇ. આ પ્રમાણે ચારે દુવામાં પડ્યા; તેમને દોરડે બાંધેલા શરાવલામાં અર્ધ અન્ન પાણી મળતું. નરકને વિષે નારકી જીવોની પેઠે દુઃખ પામતા તેઓએ એક દિવસે શીજવતીને કહ્યું, “અમે ક્ષુધાથી પીડાઈએ છીએ; અમારા જેવા પામર જનો આ પ્રમાણે દુઃખના ભોજન થાય છે. હે સતી ! મૂઢ એવા અમે ત્હારું મહાત્મ્ય જોયું; હવે કૃપા કરીને અમને આ દુવામાંથી બહાર કાઢ.” શીજવતીએ કહ્યું. “જો તમે મહાર્ કહ્યું માનો તો બહાર કાઢું.” તેઓ બોલ્યા. “તમે કહેશો તે સુલભ હશે કે, દુર્લભ હશે તોપણ કરીશું.” પછી શીજવતીએ તેમને અમુક આજ્ઞા આપી રાખી.

એવામાં તેનો સ્વામિ અજિતસેન આવ્યો, તેને સતીએ પેલા ચારે જણનું વૃત્તાંત શ્રુત રીતે કહ્યું. પછી શીજવતી બોલી કે, “એક વાર આપણે રાત્રીને પરિવાર સહિત ભોજનને અર્થે નિમંત્રણ કરીએ, પછી એમને ઉઘાડા પાડીએ.” ત્યાર પછી નોતરું આપી રાત્રીને જમવા બોલાવ્યા તે જમવા આવ્યા. શીજવતીએ છાની રીતે રસવતી તૈયાર કરાવી મૂકી હતી. હવે

તેણીએ અવસર જાણીને પેલા ચારેને કૂવામાંથી બહાર કાઢીને ચોરડામાં આસન ઉપર બેસાડ્યા. તેઓને ન્હવરાવીને ચંદનનો લેપ કર્યો. એવામાં રાજા કહેવા લાગ્યા. “અરે મંત્રી! જમવાનું અસુર થાય છે; અને તમારા ઘરમાં તો રસોઈ પણ કરેલી જણાતી નથી.” મંત્રીએ કહ્યું. “હે રાજન્! મ્હારાં ઘરમાં મ્હારી પ્રિયાને વથ એવા ચારે યજ્ઞો છે, તે જે જે માગશું તે તે આપશે.” પછી રાજા સહપરિવાર જમવા બેઠા; એટલે એ યજ્ઞોની પાસેથી રસોઈ માગી માગીને તેમને જમાડ્યા. તે જોઈ રાજાએ કહ્યું. “હે મંત્રી! જે આ યજ્ઞો છે, તે પ્રિય અને મનગમતી રસોઈ આપે છે, માટે જો તે આપણી પાસે હોય તો માર્ગમાં રાંધવાની અડચણ વિના સૈન્યને લોજન મળે.” મંત્રીએ કહ્યું. “મ્હારી પ્રિયાને કહીને હું તે તમને આપીશ.” પછી શીળવતીએ પેલા ચારેને કહ્યું. “જો તમે મ્હારું કહ્યું કરશો, તોજ તમને છોડીશ.” પેલાએ હા કહી; એટલે તેમને પેટીમાં બેસાડ્યા, અને તેમને કહ્યું કે, “આ પેટી રાજાને આપવાની છે. રાજા એક પ્રયાણ કરીને મધ્યાન્હે લોજન માગે, ત્યાં સુધી તમારે બિલકુલ બોલવું નહીં. જો વચ્ચે બોલ્યાતો મૃત્યુ આવ્યું જાણજો.” તેઓએ હા કહી એટલે એ પેટી ભૂપતિને આપી. તે તેણે હૃષ્ઠી સ્ત્રીકારી. એક પ્રયાણ કરી મધ્યાન્હે રાજાએ પેટી ઉઘાડી તેમની પાસે રસોઈ માગી. ત્યારે તે બોલ્યા. “લોજન વિના તો અમારાંજો ગાત્ર શિથિલ થઈ ગયાં છે, તે તમને તો ક્યાંથીજ આપીએ?” એ સાંભળી તેમના સ્વર દુરત ઓળખી કાઢી તેમને બહાર કાઢ્યા; અને શીળવતીનું સ્વરૂપ પૂછ્યું. તેમણે એ સ્વરૂપ નિવેદન કર્યું. તે સાંભળીને રાજા હર્ષ પામ્યો, અને પાછો આવી શીળવતીના શીળવતની પ્રથંસા કરવા લાગ્યો. “મ્હારી જહેન છે” એમ કહીને તેણીને વસ્ત્રાભરણ આપ્યાં. આ વૃત્તાંત ઉપરથી સર્વ લોકો અમત્કાર પામી બોલવા લાગ્યા, “આ શીળવતી સતીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે.”

પછી અજીતસેન પોતાની પ્રિયા સતી શીળવતી સાથે સંસાર સુખ ભોગવતો ચિરકાળ પર્યંત સુખમાં રહેવા લાગ્યો.

તેને અનુક્રમે લક્ષ્મીધર અને ચંદ્રસેન નામના પુત્ર થયા. તેઓ નિરંતર જિનોકત ધર્મ પાળવા લાગ્યા.

એકદા તે નગરને વિષે ધર્મધોષ નામના સૂરિ પધાર્યા; તેમની પાસે અજિતમેન પ્રિયાને લઈને ધર્મ સાંભળવા ગયો. સૂરિને દેશના આપી. ધર્મથી ઉત્તમ કુળને વિષે જન્મ, શરીરે સોભાગ્ય, આયુષ્ય, જળ, નિર્મળ યશ, વિદ્યા અને દ્રવ્ય એટલાં વાનાં મળે છે. મહા લયંકર અરણ્યમાંથી પશુ ધર્મ નિસ્તાર કરે છે, એવો જે ધર્મ તે સમ્યક્ પ્રકારે સેવ્યો છતાં સ્વર્ગ અને મોક્ષનો દાતા થાય છે.” પછી દેશનાને અંતે શીળવતીએ મુનિને પૂછ્યું. “હે ભગવાન! મેં પૂર્વ ભવે શું કર્યું હશે?” જાની મહારાજાએ કહ્યું. “કુસુમપુર નગરને વિષે મુલસ નામનો શ્રાવક રહેતો હતો, તેને મુયશા નામની સ્ત્રી હતી. તેમને સ્વભાવે ભદ્રક એવો દુર્ગત નામનો એવક હતો, એ દુર્ગતને દુર્ગિલા નામની સ્ત્રી હતી. એકદા એ દુર્ગિલા મુયશાની સાથે સાધ્વી પાસે ગઈ. ત્યાં મુયશાને પુસ્તકની પૂજા કરતી જોઈ દુર્ગિલાએ પૂછ્યું. “હે સાધ્વી! આજે શું પર્વ છે?” સાધ્વીએ કહ્યું. “આજે શ્રુતતિથી વિખ્યાત જ્ઞાનપંથમી છે. જે આજ જ્ઞાનપંથમીને દિવસે ઉપવાસ કરીને પુસ્તકપૂજા પૂર્વક જ્ઞાનની પ્રભાવના કરે, તે સુખ, સામાન્ય, દ્રવ્ય, બુદ્ધિ આદિ વૈભવ પામીને અનુક્રમે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.” એ સાંભળી દુર્ગિલા બોલી. “મહારી સ્વામિનીને ધન્ય છે કે, જે આ પ્રમાણે પંથમીનો તપ કરે છે. હું તો તપશ્ચર્યા કરવાને એ સમર્થ નથી.” તેથી સાધ્વીએ કહ્યું. “ત્યારે તું ત્હારે આધીન એવું શીળવત પાળ, જેથી તું સુખી ધર્મશ. હે વિવેકબાળા! યાવજીવ પરપુરુષનો ત્યાગ કર અને અષ્ટમી ચતુર્દશીએ ત્હારા ભત્રાંરની સાથે પણ સેવન ન કરીશ.” સાધ્વીએ આપેલો આ અભિગ્રહ લઈ હર્ષ પામી ઘેર આવી; અને તે વાત પોતાના પતિને કહી. પતિએ કહ્યું. “જે તેં એ પ્રમાણે અષ્ટમી ચતુર્દશીનો નિયમ કર્યો છે, તો મ્હારે પણ આજથી એ નિયમ અંગીકાર છે. હજીકમી” એવા

એ બન્ને જીવ શુદ્ધ શીયળ પાળવા લાગ્યા. અનુક્રમે તેમણે સમકિત પ્રાપ્ત કર્યું. એમ કરતાં કરતાં દુર્ગિલાએ તો શુદ્ધ પાત્રે જ્ઞાનપંચમીના તપનો નિયમ લઈ તે આદર્યો. આયુક્ષ્યે બન્ને મૃત્યુ પામી સૌધર્મ દેવલોકે દેવતાપણે ઉત્પન્ન થયાં. દુર્ગતનો જીવ દેવલોકથી આવ્યો, તે તું જિનસેન થયો અને દુર્ગિલાનો જીવ તે આ શીળવતી થઈ.

શુરના સુખથી પોતાનો પૂર્વભવ સાંભળી, જ્ઞાન આશાધન-રૂપ પુન્યથી તેમને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પોતાનો પૂર્વભવ સ્મરણમાં આવવાથી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો; તેથી તેમણે દીક્ષા લીધી. સંયમ પાળી તેઓ પાંચમે સ્વર્ગે ગયાં; ત્યાંથી ચંચલી મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત કરી, સર્વ કર્મ ક્ષય થયે મુક્તિ પામશે. ઇતિ શીળવતીની કથા.

પ્રતિક્રમણમાં કહેવામાં આવતી

પૂર્વાચાર્ય રચિત

ભરહેસરની સત્સાચ

ની તેર ગાથાઓ વિષે

શ્રી. ગુલશીખગણિએ દશ હજાર શ્લોકને આશરે ટીકા લખેલી

તેના પંદર હજાર શ્લોકનું ગુજરાતી ભાષાન્તર

ભરતેશ્વર બાહુબળિવૃત્તિ ભાષાન્તર

સ્રી વિભાગ

(જેની પાંચ આવૃત્તિ થઈ છે.)

જેમાં ૫૩ શ્રીઓની જીવન કથાઓ આવેલી છે

અને જેનો

જૈન ઍલ્યુકેશન બોર્ડે ધાર્મિક શિક્ષણના

અભ્યાસક્રમમાં આવકારદાયક સમાવેશ કરેલો છે.

જેની બધે જુદુસંધાએ ઝોફી સાથે આઠસો આઠમો

નકલો ખરીદી લઈ લેવાણી કરી છે.

તે જરૂર વાંચો.

પાકુ, પુઠું, કિંમત ૧-૮-૦

પુરૂષ ભાગ, બે, દરેકની કિંમત ૧-૮-૦

[જેની ચાર આવૃત્તિ થઈ છે.]

તેના બેઠ ભાગોમાં જગલગ પોણાસો કથાઓ આવેલી છે

દમયંતીની કથા

નગ અને દમયંતી.
શ્રી મેપ્પી તીરછના સંગ્રહથી

દમયંતી.

શ્રીઆર્યે અત્યંત વિકટ સમય આવી પડે તોપણ દમયંતીની પેઠે પતિને ત્યાગવો નહીં.

કેશળ દેશને વિષે નિષધ રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને લાવણ્યસુદરી નામે શ્રી હતી. તેમને અનુક્રમે નેળ અને કૂંબેર નામે બે પુત્રો થયા. વળી વિદર્ભ દેશના કુંડિનપુર નગરમાં બળવત્તર એવો ભીમ ભૂપતિ રાજ્ય કરતો હતો. તેની પત્ની પુષ્પવતીએ સુસ્વપ્ને સૂચિત એવી એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. આ પુત્રીને પૂર્વના શુભકર્મના ઉદયથી લાલસ્યળને વિષે સૂર્યના જેવું દેદિધ્યમાન તિલક હતું. છઠ્ઠી બાગરથુનો મહોત્સવ કર્યા પછી રાજાએ તેણીનું દમયંતી એવું નામ પાડ્યું. અનુક્રમે દમયંતી પડે ચાલતાં શોખી, ત્યારે તેણીએ પહેરેલા તુપુરનો ઝણઝણ કરતો નાક માત પિતાને પ્રમેદ ઉપજાવતો એમ કરતાં બગતું છે સૌભાગ્ય જેણીનું એવી તે વૃદ્ધિ પામતી ધર્મ કર્મ શાસ્ત્રને વિષે કુશળ થઈ

હવે એકઠા નિર્વૃત્તી દેવી શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની સુંદર છાંની પ્રતિમા દમયંતીને આપીને કહેવા લાગી “ આ કટવાણેને કરનારી એવી પ્રતિમાનું ત્હારે નિત્ય પૂર્જન કરવું. મહા ઉદય તથા સુખને આપનારી એ ત્હારા ભવનો નાશ કરેલાવાળી ધર્મે.” એ ઉપરથી દમયંતીએ એ પ્રતિમા લઈને ગૃહદેરાસરને વિષે રાખી

દમયંતીની કથા

નગ અને દમયંતી.
શ્રી મેરુ હીરણના સંબંધથી.

દમયંતી.

શ્રીઓંએ અંત્યંત વિકટ, સંમય આવી પડે તોપણ દમયંતીની
પેઠે પતિને ત્યજવો નહીં.

કેશળ દેશને વિષે નિષધ રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને
લાવણ્યસુંદરી નામે સ્ત્રી હતી. તેમને અનુક્રમે ગેળ અને કૂંભર
નામે બે પુત્રો થયા. વળી વિદર્ભ દેશના કુંડિનપુર નગરમાં
બાળવત્સર એવો ભીમ જૂપતિ રાજ્ય કરતો હતો. તેની પત્ની
પુષ્પવતીએ સુસ્વપ્ને સૂચિત એવી એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો.
આ પુત્રીને પૂર્વના શુભકર્મના ઉદયથી વાલ્મીકીએ વિષે સૂચના
જેવું દેહિપ્રમાણ તિલક હતું. છઠ્ઠી બાગરણનો મહોત્સવ કર્યા
પછી રાજાએ તેણીનું દમયંતી એકું નામ પાડયું. અનુક્રમે
દમયંતી પણ વાલતાં શીખી, ત્યારે તેણીએ પહેરેલા તુપરને
ઝણઝણ કરતો નાદ માત પિતાને પ્રમોદ ઉપજાવતો. એમ કરતાં
ભગતું છે સૌભાગ્ય જેણીનું એવી તે વૃદ્ધિ પામતી ધર્મ, કર્મ
શાસ્ત્રને વિષે કુશળ થઈ.

હવે એકદા નિવૃત્તો દેવી શ્રી શાંતિનાથ ભંગવાનનો સુવ-
ર્ણની પ્રતિમા દમયંતીને આંખીને કહેવા લાગી. “આ દેવતાએ
કરનારી એવી પ્રતિમાનું તારે નિત્ય પૂજન કરવું. મહા ઉદય
તથા સુખને આપનારી એ તારા ભવનો નાશ કરેલાંવાળી ઘણી.”
એ ઉપરથી દમયંતીએ એ પ્રતિમા લઈને જુહારાસરને વિષે શીખી.

અનુક્રમે એ ભીમરાજની પુત્રી મનોહર તથા રૂપ લક્ષ્મીથી
 યુક્ત એવા યૌવનને પામી. સોળ વર્ષની તેણીની વય થઈ; એટલે
 માતા પતાને તેણીને માટે યોગ્ય પતિ શોધી દાઢવાની ચિંતા
 થઈ. ઠાંઈ કે-પુત્રી જન્મતાં શોક ઉપજાવે છે, વૃદ્ધિ પામતાં
 ચિંતા વધારે છે. પાણિ ગ્રહણ કરાવતી વખતે દંડ બરાવે છે;
 આમ દીકરીના જાપને સદા દુઃખ રહે છે. પછી રાજાએ સ્વયંવર
 મંડપ રચાવ્યો; અને બહુ રાજકુમારોને નિમંત્રણ કર્યું. એ
 સમયે દ્વેતે વિજ્ઞપ્તિ કરવાથી નિષધ રાજા પણ પોતાના નળ અને
 દૂબેર નામે બે પુત્રોને લઈને સ્વયંવર ઉપર આવી પહોંચ્યો. ભીમ
 રાજાએ સર્વ રાજાઓને સામા જઈ તેડી લાવી આસનાદિ વડે
 સંતકાર કર્યો પછી પ્રમાતે સર્વ રાજાઓ ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકાર પહેરી
 સુશોભિત મંચો ઉપર આવીને બેઠા; એટલે દમયંતી પણ સુખા-
 સનને વિષે બેસીને પોતાની સખીઓના પરિવાર સહિત ત્યાં
 આવી. તે વખતે અનેક લોકો પોત પોતાનાં કાંયો ત્યજીને ત્યાં
 જોવા આવ્યા હતા. ઠાંઈ છે કે-કલેશ, કાજળ, સિંદૂર, દૂધ,
 જમાઈ અને વાજિત્ર એ છ વસ્તુ ઉપર સ્ત્રીને બહુ પ્રીતિ હોય
 છે. એવામાં સુખાસનમાં બેઠેલી દમયંતી પ્રતિહારિણીએ 'વણું-
 વેલા અંગ, વ્યંગ અને તિલંગ આદિ દેશોના સ્વામિને ત્યજીને
 આગળ આવી. અનુક્રમે નળ રાજા પાસે આવી. તે વખતે જોવા
 આવેલી બીજી સ્ત્રીઓએ દમયંતીના રૂપ ગુણનું 'વણું' 'કયું'.
 તે આ પ્રમાણે:-દમયંતીના પગને વિષે ચોપડેલો અળતાનો રસ
 તે જાણે રંગ મંડપમાં આવેલા રાજાઓએ અંગધારી અનુરાગજ
 હોયની ! એવો શોભતો હતો; અને તેણીના કપાળને વિષે રચેલી
 કસ્તૂરીની પીળ તે જાણે કામદેવરૂપ ભૂપતિની સ્તુતિના અક્ષરોની
 પંકિતજ હોયની ! એવી શોભતી હતી વળી કંઠને વિષે ધારણ
 કરેલી મંદીકાના પુષ્પોની ઉન્નવળ માળા તેણીના સુખરૂપી ચંદ્રની
 આસપાસ વિંટળાયેલી નક્ષત્રની પંકિતની, પેઠે શોભતી હતી.
 કાનને વિષે ધારણ કરેલાં રત્નનાં દેહિધ્યમાન કુંડળો સૂર્ય ચંદ્રની
 પ્રાંતિ કરાવતાં હતાં. નેત્રને વિષે ધારણ કરેલી કાજળની રેખા

પદ ઉપર બ્રમરની પેઠે અને અંગે ધારણ કરેલું વસ્ત્ર ગંગાના કલ્લોલ સંમાન શોભતું હતું. આવી સ્વરૂપવતી દમયંતી પ્રતિહાણીએ વણ્ણવેલા નળરાજના ગુણોને સાંભળી તથા તેને જોઈ હર્ષ પામી તેના અનુરાગવાળી થઈ. એટલે તેણીએ તેના કઠને વિષે વરમાળા આરોપી દમયંતીએ નળને વરમાળા આરોપી એટલે જય જયકાર થયો. નિપદ રાજા અને ભીમરાજાએ મળીને પછી તેમનો વિવાહ ઉત્સવ કર્યો.

હવે દમયંતીએ નળ રાજાની સંગાથે જવા વિદાય માગી. ત્યારે તેણીના માતા પિતાએ તેણીને ઉપદેશ આપ્યો. “હે પુત્રી ! હારે પતિને ઘેર જઈ સોસુ સસરા આદિ વર્ગનો બહુ વિનય કરવો અને પતિને અનુકૂળ વર્તન રાખવું.” પછી નિપદ રાજા મહોત્સવ પૂર્વક પોતાના નગર બાણી આવ્યો. આગળ આલતાં માર્ગને વિષે બહુ અધકાર બ્યાપી “ગયો, તેથી વનને” વિષે નિપદ રાજાને થોભવું પડ્યું. એટલે પોતાની પ્રિયાને નળે કહ્યું. “હે પ્રિયે ! હારા તિલકને પ્રકટ કર, કે જેથી આ અધકાર નાશ પામે અને પ્રકાશ થાય,” તે સાંભળીને દમયંતીએ ભાલસ્થળને વિષે રહેલા પોતાના તિલકને પ્રકટ કર્યું, એટલે સૂર્ય સમાન તેના તેજથી સર્વ સ્થળ પ્રકાશમય થઈ રહ્યું. એવામાં કાઉસગગપણે રહેલા એક મુનિ-તેમના દીઠામાં આવ્યા તેમના દેહ સાથે એક હસતી, પોતાના શરીરને ઘસતો હતો, તોપણ તે મુનિ પોતાના ધ્યાનમાં અચળ ઉભા હતા તેમની પાસે જઈ નળે તથા દમયંતીએ તેમને વંદન કર્યું. તે જોઈ નિપદ રાજા અમુખ સર્વ માણસો તેમની પાસે ગયા ને તેમને લકિત સહિત પ્રદક્ષિણા દઈ વંદન કર્યું. તે વખતે મુનિએ કાઉસગગ પૂર્ણ કરીને તેમને આ પ્રમાણે ઉપદેશ આપ્યો “દેવ ગુરુની પૂજા, દયા, દાન, તીર્થયાત્રા, નવકારાદિનું સ્મરણ, તપ, શાસ્ત્ર શ્રવણ અને પરોપકારને માટે મૃત્યુ એ આઠ બાળતો પ્રાણિઓને પોતાના જીવિતનો ધર્મ છે.” દેશનાને અતે નળ રાજાએ અજળિ જોડીને મુનિને પૂછ્યું, “હે ઋષિ ! આ દમયંતીને

ભાલસ્થળને વિષે આવું તિલક કયા શુભ કર્મને લીધે થયું હશે ?” મુનિએ કહ્યું. “એ ભીમ પુત્રીએ પૂર્વ ભવને વિષે એક જિનેશ્વર દીઠ એક, એમ ચોવીસ જિન દીઠ ચોવીસ આયળિલ કર્યા હતાં, અને તે તપના જિવાપનમાં તેણીએ ચોવીસે જિનેશ્વરને તિલક કર્યા હતાં તેના પ્રભાવથી તેણીના ભાલસ્થળને વિષે આવું રવિને પણ છતનાડું તેજસ્વી તિલક થયું છે. અનુક્રમે તપના પ્રભાવથી એ કલ્યાણનું લાજનું થયે.” ગુરુની આવી વાણી સાંભળીને બહુ જનો તે વળતે તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા.

પ્રધી નિષ્પદ રાજા પશ્ચિમ સહિત પોતાને નગરે પહોંચ્યો. નગરજનોએ મહોત્સવ કર્યો અને દાન આપતો આપતો ભૂપતિ મહેસને વિષે ગયો. નજ રાજાએ નાના પ્રકારનાં દાન આપીને પોતાની કીર્તિને ઐદિશિ વિસ્તારી. પછી નજને રાજ્ય સોંપી તથા કુબેરને સુવરાજ પદે સ્થાપી નિષ્પદ રાજાએ મંદ્યમ બ્રહ્મણ કર્યો. અંતે તપશ્ચર્યા કરી સ્વર્ગે ગયો.

હવે ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે વર્ગને સાધતા નજ રાજાએ ચિરકાળ પર્યંત રાજ્ય ચલાવી બહુ દેશોને સાધ્યા. એટલે મહાન રાજ્ય ભોઈ કુટિલ આશયવાળા કુબેરને તેનું રાજ્ય લેવાનું મન થયું. નજ તો નિર્મળ ચિત્તવાળો હતો, એટલે પેલાએ તેની સાથે દ્વંત રમવાનું કયું. હમયતી વિગેરેએ બહુ વાર્યા છતાં પણ નજ ભાઈ સાથે દ્વંત રમ્યા અને તેમાં પોતાનું રાજ્ય હારી બેઠા. કુબેરે તો હર્ષ પામીને નજને કહ્યું. “જે હવે તું દેશ ત્યજ આલ્યો જા.” કહ્યું છે કે-પ્રાણીએ પારકું ધન ન લેવું; કારણ કે એમ કરવાથી તે નરકગતિ પામે છે.

દ્વંત જેવા કુબ્યસનના સેવનથી પોતાનું રાજ્ય ત્યજીને નજરાજા જેવા મહાત્મા પુરુષને વનને વિષે નીકળી જવું પડ્યું. ત્યાં પ્રિયા સહિત એકલા આલતા, પગને વિષે પેશી જતા કંટક આદિની બધ્યા સહન કરતા, પ્રિયાને પવન નાંખતા,

શ્રમિત થતી ત્યારે તેણીના ચરણને દાબતા અને તૃષાતુર થતી ત્યારે પગના પુટને વિષે તેણીને જળ લાવીને પાતા, સત્વનું અવલંબન કરતાં છતાં પણ જ્યારે નળ રાજા શ્રમિત થતા, ત્યારે દમયંતી તેના ચરણ આંપવા જતી તેણીને પણ તે નિવારતા. આમ કરતાં કરતાં મધ્યાહ્ન થયો; ત્યારે દંપતીએ કૃષ્ણ કુલ મેળવી તેનો આહાર કર્યો ને સાયંકાળે કોઇ લતા-ગૃહનો આશ્રય લઇ તેમાં રાત્રી વ્યતીત કરી અન્યદા જ્યારે સૂર્યનાં તીવ્રણ ફિરલોથી ત્રાસ પામતાં ત્યારે તેઓ અંધકારમય એવા વનના ગાઢ વૃક્ષોનો આશ્રય લેતાં.

એકદા વનને વિષે દમયંતી સરોવરના જળથી પ્રિય નળ રાજાના ચરણ પ્રક્ષાલન કરતી હતી, તે વખતે નળે તેણીનું મ્હાન વદન દેખીને ચિત્તને વિષે વિચાર્યું, “અહો કયાં આ પ્રવાલતા જેવી સ્નામ્ય પ્રિયા અને કયાં આ દુઃખથી પૂર્ણ માર્ગ ? કયાં તે મારું રાજ્ય અને કયાં આ અકથ્ય દુઃખદાયક વનવાસ ?” પછી નળ રાજાએ વિશ્રામ લેવાને, અથે કોઇ મનોહર શિલાતળ ઉપર કેળના પત્રોની શય્યા રચી અને તે ઉપર દંપતી હાથનું ઓશીકું કરી પરમેષ્ઠિ મંત્રનો ઉચ્ચાર કરીને સૂઈ ગયાં; પણ ળહુ દુઃખી થયેલો એવો નળરાજા (દમયંતી નિંદ્રાવશ થયા પછી) ચિંતવવા લાગ્યો. “મ્હારે અહિં ળહુ દુઃખ છે એક તો વનવાસ, તેમાં વળી દરિદ્રતા ને તેમાં પણ આ પ્રિયા સાથે છે તે પગબંધન છે; માટે તેણીને ત્યજીને જતો રહું” આવો વિચાર કરીને પોતે ધીમેથી જવા તૈયાર થયો, ને પ્રિયાના વસ્ત્રને છેડે આ પ્રમાણે લખતો ગયો “હો વાગાંગી! ડાખી ળાલુએ કુંડિનપુર જવાનો માર્ગ છે અને અહિં કેસુડા ઉગ્યાં છે તેની દક્ષિણ દિશાએ કોશલા નગરી આવેલી છે, માટે હે ગજગામિનિ તને રહે ત્યાં જજે. હું કયાંય પણ મારું મુખ બતાવવાને અસમર્થ છું.” એ પ્રમાણે અક્ષરો લખીને નળ રાજા ગૃહ દુઃખને લીધે રૂદન કરતો તથા ફરી પાછો વળીને

પ્રિયાના મુખકમળને જોતો ચાલી નીકળ્યો. તે મનોગત બોલ્યો.
 “હે વિધાતા ! તે આ દમયંતીને સર્વ કરતાં સુંદર ઉત્પન્ન
 કરી છતાં તું એ મહાત્માની વધુરી જેવીને કેમ દુઃખી કરે છે ?
 હે વન દેવતાઓ ! તમે પ્રસન્ન થઈને મહાર્જ કહેલું શ્રવણ કરો,
 આ મહારી પ્રિયાને માર્ગે જતાં ઉપદ્રવ ન થાય તેમ કર્યો.” એમ કહી
 ફરી જોતો ચાલ્યો કે, જ્યાં સુધી એ દમયંતી તેની દૃષ્ટિમયાંદામાં
 રહી. તેણીને વનના હિંસક પ્રાણીઓથી લેશ માત્ર પણ ભય ન
 ઉપજે એવા વિચારમાં તેણે ફરી ફરી આવવું જવું કર્યું. વળી
 તે પોતાને સંબોધીને કહેવા લાગ્યો. “હે દુરાત્મા નળ ! તારી
 પ્રિયા આ પ્રમાણે વનને વિષે એકલી સૂતી છે, તેમાં તને કેવી
 રીતે સુખ પ્રાપ્ત થવાની આશા રહે છે ?” આવા વિચારમાં નળે
 રાત્રી નિર્ગમન કરી.

પછી ત્યાંથી આગળ ચાલતાં એક જળતી જ્યાળાવાળો
 વનદેવ નળની દ્રષ્ટિએ પડ્યો તે દેવમાં જળવાથી આકંઠ કરતો
 ફાઇનો સ્વર નળે સાંભળ્યો, તેથી તે તેની પાસે ગયો. તો
 તેણે મનુષ્યની વાણી સાંભળી કે “હે ઈક્ષ્વાકુ વંશરૂપી સમુદ્રના
 અંદ્રમા ! વિશ્વના વત્સજ નળ રાજા ! મને આ દેવમાંથી સળ-
 ગતો બચાવ.” ત્યાં તો તેણે એક સર્પને જળતો જોયો એટલે
 મહા ધીર એવો નળ રાજા બોલ્યો, “હે નાગદેવ ! તું કેવી
 રીતે મનુષ્યની વાણી જાણી શકે છે ?” સર્પે ઉત્તર આપ્યો.
 “હે મહારાજા ! હું પૂર્વ ભવે મનુષ્ય હતો, તેના સંસ્કારને
 લીધે આ મનુષ્યની વાણી જાણું છું. વળી મને અવધિજ્ઞાન
 પણ છે, તેથી હું આ સકળ જગતને મહારા હસ્તને વિષે રહેલું
 સ્પુટ જોઈ છું.” પછી નળ રાજા બોલ્યો “ત્યારે તું આ
 મહારા વસ્ત્રના પલ્લવને અવલગીને બહાર નિકળ.” તે પ્રમાણે
 કરીને સર્પ બહાર નીકળ્યો ને તત્કાલ તેના ઉદ્ધારકર્તા (નળ
 રાજા) નેજ કરડ્યો; તેથી તેનું રૂપ દૂળડું બની ગયું. એટલે
 નળે તેને હાથથી ઉલાળીને જૂમિ ઉપર નાંખી દીધો; પછી તે
 સર્પને કહ્યું; “હે સર્પરાજ ! તે મહારા ઉપર બહુ સારો

ઉપકાર કર્યો ! ” પછી નળ પોતાના અંગને કુખ્ય થએલું જોઈ ને વૈરાગ્ય પામી સંયમ લેવાને ઇચ્છાતુર થયો; એટલે પેલો સર્પ દીવ્ય સ્વરૂપ ધારણ કરીને કહેવા લાગ્યો. “ હે વત્સ ! હું તારો પિતા નિષધ છું, વિષાદ ન કર દીક્ષાના પ્રભાવથી હું બ્રહ્મદેવલોકને વિષે દેવતા થયો છું. ત્યાં તારું દુ.ખ જોઈને ઉપકાર કરવાને અહિં આવ્યો છું. મેં તને વિરૂપ કર્યો છે તે એટલા માટે કે, તું એકલો હોવાથી શત્રુઓ તને ઉપદ્રવ કરે નહી. તારા પૂર્વ ભવના કર્મના વિશે તને કેટલોએક કાળ આપંતિ રહેશે, પણ અંતે તને ત્રણ ખંડનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થશે. યોગ્ય સમય આવશે ત્યારે તને હું દીક્ષા લેવાનું કહીશ હમણાં તું આ શ્રીફળ ગ્રહણ કર, તથા આ કંડીયો લે; તે તું તારી પામે રાખજે. જ્યારે તારું મૂળ સ્વરૂપ પ્રકટ કરવાની ઇચ્છા થાય, ત્યારે આ શ્રીફળમાંથી વજ્ર કાઢીને પહેરજે, તથા આ કંડીઆમાંથી હીરાદિક આભરણ લઈને તે તું તારે શરીરે આશિયજે; એટલે તારું મૂળ રૂપ પોતાની મેળે પ્રકટ થશે. ” આ પ્રમાણે તે જાનને વસ્તુઓનો મહિમા જણાવ્યા પછી તે દેવ ખોદ્યો. “ હે વત્સ ! તું અહિંથી સુસુમાર નગરે જજે. ” ત્યારે નળે કહ્યું. “ એનો માર્ગ વિપ્રમ છે માટે આપ મને ત્યાં પહોંચાડો. ” દેવે તેને સુસુમાર નગરની જહાર મૂક્યો, ત્યાંથી તેણે પછી અંદર પ્રવેશ કર્યો.

આ વખતે નગરની અંદર મહા કેળાહળ ચર્ચ રહ્યો હતો. ‘ તે શું છે ? ’ એમ મનમાં ચિંતવતો નળ આગળ જાય છે, તેવામાં મહોન્મત્ત થયેલો રાજાનો પટ્ટહસ્તી આલાન સ્તંભને ત્રોડી નાંખી વૃક્ષ, મનુષ્ય આદિને છુંદી નાખતો રસ્તે ચાલ્યો જતો હતો, તેને તેણે જોયો આવા હસ્તોને આમ મસ્તી કરતો જોઈને રાજાએ કહ્યું. “ અરે લોકો ! સાંભળો, જે કોઈ આને વશ કરવાને સમર્થ હોય, તેને હું જહુ સંપત્તિ આપીશ. ” તે સાંભળીને પરાક્રમી એવો નળ, હસ્તીની સન્ન્યુષ દોડ્યો. લોકો કહેવા લાગ્યા કે, “ અરે કુખ્ય ! મરવું રહેવા દે. ” પણ એમના નિવારણને

ન ગણકારીને 'તે હસ્તીમાં કેટલું સામગ્ર્ય છે?' તે જોઈને તેની પાસે ગયો ને કહેતા લાગ્યો. "અરે મદોન્મત્ત હસ્તી ! આ સ્ત્રીજન તથા બાળક પ્રમુખને શુ હણે છે ? ત્હારી પાસે આ ઉન્મત્ત કેસરીસિંહ ઉભો છે તેની સામે આવી જા" પછી નળે કોધાંધ એવા એ હસ્તિને ઘણી વાર મુઠ્ઠી ફેરવીને તેની આગળ પોતાનું વસ્ત્ર લાંબુ કરીને પાથર્યું; અને પોતે તત્ક્ષણ તેની પાછળ જઈને ઉભો; એટલે હસ્તી તે વસ્ત્રને પુરૂષ ધારીને તેને પ્રહાર કરવા લાગ્યો. એટલામાં તેનો ડાન ઝાલીને નળ તેના સ્કંધ ઉપર ચઢી બેઠો, અને તેના મર્મ સ્થળ ઉપર એવી રીતે તાડન કર્યું કે, તે સ્થંભતી પેઠે નિશ્ચળ ઉભો રહ્યો. પછી ત્યાંથી તેણે તેને લઈ જઈ આલાનસ્તંભે બાંધ્યો. નળનું આલું પરાક્રમ જોઈને તે નગરના દધિપર્ણ રાજાએ તેના કંઠને વિષે રત્નમાળા પહેરાવી; પછી તેને ઉત્તમ વસ્ત્રાભરણથી સન્માન આપીને પોતાની પાસે બેસાડીને પૂછ્યું, "તમારો કયો વંશ ?" ત્યારે કુળને કહ્યું. "ત્હારી જન્મભૂમિ મનોહર કૌશળા છે. ત્હારો સ્વજન વર્ગ પણ ત્યાંજ સુખે રહે છે. હું નળ રાજાનો હુઠિક નામે રસોઈઓ છું. તેથી તેની પ્રીતિને લીધે સર્વ કળામાં પ્રવીણ થયો છું. એ નળ રાજા સૂર્યની કૃપાથી સૂર્યપાક રસોઈ કરી જાણે છે, તે હું પણ જાણું છું, અન્ય કોઈ રાજા એ જ્ઞાન ધરાવતો નથી. હમણું દુર્ઘેવને લીધે પોતાના લઈ કુબેરની સાથે જુગાર રમવાથી પોતાનું રાજ્ય ગોઠ પ્રિયા હમયતીતે સાથે લઈને એણે વનવાસ અંગીકાર કર્યો છે, એ કોણ જાણે કયાંય મૃત્યુ પામ્યા હશે ! નળ રાજાનું આલું વૃત્તાંત સાંભળીને તેના શુણને ક્ષણે ક્ષણે સ્મરણ કરતો દધિપર્ણ નૃપતિ વિષાદ પામી ચિંતવવા લાગ્યો." ■ સંસારની સ્થિતિજ આવી છે; લક્ષ્મી વિજળીની પેઠે ચંચળ છે; આ યૌવન પણ થોડા દિવસનું છે; સુખને પ્રાંતે દુઃખજ છે; આ શરીર નિરંતર બ્યાધિ યુક્ત છે; ખરા મિત્ર મળવા બહુ કઠણ છે, અથવા બહુ બોલવાથી શું ? આ સંસારજ અસાર છે; માટે હે જીવ ! સાવધ થઈ જાગતો રહે."

એકદા રાજાએ કુબ્જને કહ્યું, “સૂર્યપાઠ રસવતી તને આવડે છે તો તે એકવાર કરીને જમાડ.” એમ તેને આમહુપૂર્વક કહ્યું, ત્યારે તેણે પોતાની વિધાનું સ્મરણ કરી શાળિની તાંદુલથી પુર્વ એક ઘાળ નિપજાવ્યો; પછી તેમાં તેણે સૂર્યપાઠ રસવતી બનાવીને સર્વને જમાડ્યા. તે ઉપરથી રાજાએ તેને પાંચસો ગામ બક્ષીસ આપ્યાં, પરંતુ તે તેણે લીધાં નહીં, ત્યારે હધિપર્ણ નૃપતિએ તેને કરીને કહ્યું, “ત્યારે તું તને જે પ્રિય હોય તે માગી લે.” કુબ્જના રૂપમાં રહેલા નળ રાજાએ તે ઉપરથી કહ્યું, “હા રાજન! જેટલી પૃથ્વીને વિષે આપનું શીશન (રાજ્ય) પ્રવર્તે છે, તેટલી પૃથ્વીમાં ઘૂત, મધ, માંસ આદિનો નિષેધ કરાવો, કારણ કે એ સહુ પાપનાં મુળ છે.” રાજાએ એ વાતની હા કહી અને એ સર્વ વ્યસનનો નિષેધ કરાવ્યો. એમ એ રસોઈમાં રૂપે રહેલ કુબ્જ રાજાનો માનીતો ધર્મ મુખે રહેવા લાગ્યો.

એકદા એ કુબ્જ સરોવરને તીરે વરૂવરની છાંયામાં બેઠો હતો, તેવામાં કાંઈ એક દેશાવરથી આવેલો પુરુષ તેને સ્વાંગે સુંકર બોધને ગીત ગાતો વાતો કરતો કુબ્જને કહેવા લાગ્યો. હું અનાય, નિર્લજ્જ! કુબ્જ અને આત્માને હણનાર એવા માણસોની પદ્ધતિમાં નળ રાજાને મુકે છે, કે જે નળરાજા પોતાની વિશ્વાસુ પ્રેમની ભાજન અને રસવતી એવી વસ્તુ (ત્રી) ને વનને વિષે એકલી સૂતી મુકીને જતો રહ્યો. પણ પ્રેમિતે ત્યાં જાણીને કેમ ભસ્મ ન થયો! ” એ સાંભળીને કુબ્જ બોલ્યો, “તે વાત તો સારી કાઢી, ભાઈ, તું ક્યાંથી આવે છે? અને નળ રાજાનો વૃત્તાંત ક્યાંથી જાણે છે? ” તેણે કહ્યું, “હું કુંડિનપુરથી આવું છું, ન દમયંતીની પાસેથી એ વૃત્તાંત મેં સાંભળ્યો છે.” કુબ્જે કહ્યું “મેં દમયંતીના ત્યાં મેં મુખીની વાત તો સાંભળી છે, પણ નળ રાજાએ તેણીને ત્યજી દીધી ત્યાર પછી શું થયું? ” એવો ઉત્તર આપવા લાગ્યો. “વિદલદેશના રાજાની મુત્રીને નળરાજા ત્યજીને જતો રહ્યો, ત્યારપછી રાત્રીને અંતે

તેણીએ એવું સ્વપ્ન દીઠું કે, ‘હું આમરૂળ ખાવાની ઇચ્છાથી વૃક્ષ ઉપર ચઢી, પણ એટલામાં એક હસ્તીએ આવીને તે વૃક્ષ ઉપર નાંખ્યું, એટલે હું ભુમી ઉપર પડી, પ્રભાતે બગી પતિને ન જોવાથી આમ તેમ હાથ દેરવી ચિત્તને વિષે વિચારવા લાગી. “હે હૃદય ! બળેલી એવી મને અધાપી તું શું કરવા એક પમાટે છે ? કારણ કે, આવી દશાને પ્રાપ્ત થયેલી છતાં મહારા પતિ નજરે દેખાતા નથી, અરે ? મહારા પતિ મુખ ધોવાને મરોવજે ગયા હશે, કે તેને કોઈ દેવ થા દાનવ હરી ગયું હશે ? અથવા તે કોડા અર્થે આ વનમાં ક્યાંય ફરતા હશે ?’ એમ બોલતી-આમ તેમ ફરતી જોતી પતિને ક્યાંય પણ ન દેખવાથી તે વિલાપ કરવા લાગી તેણીને જોઈને માસે રહેલા પક્ષીઓ પણ રૂદન કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં તેણીને મૂર્છા આવી, તે બહુ કાળે વળી. સચેતન થઈ એટલે તે પોતે દીઠેલા સ્વપ્નનો અર્થ વિચારવા લાગી “મેં જે આંખાતું વૃક્ષ દીઠું તે તો મહારા પૂજ્ય ભર્તાર; ફળ તે રાખ્યલશ્મી; વૃક્ષને ઉન્મૂલન કરનાર જે હસ્તી જોયો તે કૂબેર. તેણે ફરી મને પછાડી તે એમ સૂચવે છે કે, મને મહારા પતિનો વિયોગ થયો.” આમ વિચારી તે પોતાના પૂર્વ ભવનો દોષ કાઢી રહતી હતી. તેવામાં આંસુ હુંછતા તેણીએ પોતાના વસ્ત્રને પાલવે અક્ષરો “મૂકીને જઈશું; તું તેમાં મહારૂં દ્રવ્ય ગણીશ નહી.” આવું વાંચીને ‘કમધંતી’એ વિચાર્યું કે, “હું તેના હૃદયમાં જ છું, પણ સકારણે મને મૂકીને તેને જવું પડ્યું છે, માટે હવે હું તેણે લખેલે રસ્તે પિતાને ત્યાં જઈ કારણ કે પતિથી મુન્ધ એવી સ્ત્રીઓને પિતાનું ઘર એજ શરણ છે.” એમ વિચારી હૃદયને વિષે નળનુંજ સ્મરણ કરતી તે કુડિનપુર ભણી ચાલી

રસ્તે ત્યાલતાં ઘણાં ડાહ્યા કાંટાથી તેણીના ચરણ ભેદાવાને લીધે આહિથી નીકળતા શાધરથી તે બાણે પૃથ્વીને લાખના તલકથી અંકિત કરતી હોયની ! શરીર પરસેવાથી બીનું થવાથી, ને તે ઉપર રજ ચોંટવાથી, હંસીના જેવી

દેખાતી દમયંતીએ વનને વિષે પ્રેશ કર્યો; તે વન મધ્યે તેને પારધિ લોકો ભાતા સમાન ગણવા લાગ્યા, બુજ્જો જાંશુલિ મંત્ર સમાન અને વનહસ્તીઓ સિંહણ જેવી ગણવા લાગ્યા. આવા વનને વિષે જતાં પણ, તેણીના શિથળના પ્રભાવથી સિંહ આદિ હિંસક પ્રાણીઓ તેણીને અત્યંત સહાધ્યરૂપ થઈ પડ્યા. એવામાં તેણીએ એક મ્હોટો સાર્થ જોયો, તેથી સ્વસ્થ થઈને તેની પાસે ગઈ; એટલામાં તો વિષયો જેમ કામી પુરુષને રૂપે, તેવી રીતે ચાર લોકોએ સાર્થને રોક્યો, એ ઉપરથી તે તેમને કહેવા લાગી “અરે ચાર પુરુષો! જેમ સુવરનો (નાળીએરીની ટોચ સુધી પહોંચી) નાળિએર લેવાનો ઉદ્યમ નિષ્ફળ છે, તેમ તમારો ઉદ્યમ પણ અહિં નિષ્ફળ છે.” સાર્થને લૂટવાને તૈયાર થએલાઓને આ પ્રભાણે ઠહીઠું કારણી ત્રાસ પમાડી નસાડી મૂક્યા. તે જોઈને સાર્થપતિ વસંત સહપરિવાર તેણીની પાસે આવી મહાસતી કુળદેવતાના જેવી જાણતો તેણીને બહુ બહુ નમન કરવા લાગ્યો. તેણે પૂછ્યું. “હે કદ્યાણિ! આ નિર્જન વનમાં ભમતી અમારા પુત્ર્ય યોગે અહિં આવી બધી તે તું કોણ છે?” તેણીએ ઉત્તર આપ્યો. “વિદેશ ગયેલા નળ રાજાની હું-દાસી છું.” એ સાંભળી સાર્થ પતિએ તેણીને પોતાની બહેન ગણી પોતાની પાસે રાખી; પણ એવામાં તો અતુકમે વર્ષાઋતુ આવી; તેથી સાર્થ તો આગળ ચાલી શકે તેમ નહોતો; એટલે તેને બહુ દિવસ સુધી વિલંબ થયો, એમ જાણીને સાર્થ પતિને ઠહા વિનાજ દમયંતી એકલી આગળ ચાલી નીકળી.

માર્ગમાં એક રાક્ષસ સામે આવ્યો, તેને દમયંતીએ કહ્યું. “જે તું મને મારીશ તો નિશ્ચે-તું મૃત્યુ પામીને નરક-ગતિ પામીશ, અથવા જાણીને ભરમ અર્થે.” તેણીનાં આવાં સત્ય વચન શ્રવણ કરી સંતુષ્ટ થયેલો રાક્ષસ બોલ્યો. “હે સ્ત્રી! બોલ, તારાં શું અલિપ્ત કરે?” દમયંતીએ કહ્યું. “આપ જ્ઞાન બળે કહો કે મ્હને પતિ પાસે ક્યારે આવેલો થયો.” રાક્ષસે કહ્યું. “બાર વર્ષ પછી સંયોગ થશે.” ગણીએ કહ્યું.

“ તમારું કહેવું સત્ય હોજો. ” ત્યાર પછી રાક્ષસ “ તારું કહ્યાણુ ચાઓ ” એમ કહીને પોતાને સ્થાનકે ગયો. તેના ગંગા મધી તેણીએ અભિશ્રદ્ધ લીધા કે, “ જ્યાં સુધી પતિનો મેળાપ થાય નહીં ત્યાં સુધી મ્હારે તાંબૂળ, રંગીન વસ્ત્ર, પુષ્પ, આબૂપણુ અને વિગય (ધી) એ સર્વ વર્જિત છે ”. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં એક મહાન શુદ્ધ આવી, તેમાં તે શાંતિનાથ ભગવાનની માટીની પ્રતિમા બનાવી તેની પુષ્પવટે પૂજા કરતી રહેવા લાગી. મળી ત્યાં સીત્ર તપશ્ચર્યા કરતી તે પોતાની મિજે પડતાં પત્ર પ્રમુખથી પારણું કરતી હતી. આમ પંચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કારનું શ્રમણ કરતી રાણી ત્યાં કેટલોએક સમય રહી. એવામાં પેલો સાર્થપતિ વસંત પક્ષ અનુક્રમે ત્યાં આવ્યો; તેણે હમયતીને જિનપૂજામાં લીન લીટી; એટલે પૂછ્યું “ આ કોની મૂર્તિ છે ? ” રાણીએ ઉત્તર આપ્યો. શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની આ પ્રતિમા છે. ” વાતચિત થતી સાંભળી કોઈ મનુષ્યો અહિં છે. એમ જાણી આસપાસ રહેનારા તાપસો પણ ત્યાં આવ્યા. તેમને હમયતીએ જૈનધર્મ સંબંધી વ્યાખ્યાન આપ્યું. તે આ પ્રમાણે:— “ એતિશય રાગથી જિનેદ્રની પૂજા કરવી, સામાયિક અને ધોષધ કરવા, સુપાત્રને દાન આપવું અને સુસાધુની સેવા કરવી, એ પરલોકનો ઉત્તમ માર્ગ છે. ” તે સાંભળીને સાર્થ પતિએ તો ભાવ સહિત જૈનધર્મ અંગીકાર કર્યો. એવામાં બહુ મધ્યવૃટ્ટિ થવા માંડી, તેથી પેલા તાપસો સંધ્યા સંધ્ય સો હઃશ્રી થવા લાગ્યા; તે જોઈ સતી હમયતિ પોતાનું સુવર્ણ કુંડળ - હસ્તને વિષે ધારણ કરીને કહેવા લાગી. “ જો હું જૈનધર્મની પ્રાણનારી મહાસતી શ્રાવિકા હોજી તો જિન-શાસનની અધિકાધિકા દેવી આ વૃટ્ટિને બંધ કરશે. ” એવી તેણીની પ્રાર્થના ઉપરથી વૃટ્ટિ બંધ થઈ અને તાપસો પણ નિરાકૂળ થયા. તેઓ પરસ્પર વિચારવા લાગ્યા. “ નિશ્ચયે આ તો સ્ત્રીનું રૂપ લઈને વનદેવી જ આવી જણાય છે. ” એમ જાણી તેઓ સર્વ જોષ પામી જૈનધર્મી થયા. તે સ્થળે સાર્થ-

પતિએ એક સુંદર નગર સ્થાપ્યું. અને તેને વિષે ઉત્તમ તોરણ-ગવાક્ષ આદિથી યુક્ત એવું એક શ્રી શાંતિજિનનું મહાન મંદિર બંધાવ્યું. એ નગરનું નામ પાંચસો તાપસો પ્રતિબોધ પામીને શ્રાવક થયા તે ઉપરથી તાપસપુર એવું પાડ્યું. ત્યાં શ્રી યશોભદ્રસૂરિની પાસે વૈરાગ્યવાન થયેલા એવા વિમળમતિ કુળપતિએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું; તે વખતે તે દેવ શુરુ પાસેથી પોતાનું આયુષ્ય કેટલું બાકી છે? એ જાણીને કૃષ્ણેના પુત્ર સિંહકેસરી દીક્ષા લઈને ગિરિશિખર ઉપર આવી રહ્યો. ત્યાં શુભ ધ્યાન ધ્યાવાંથી સિંહકેસરીને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેનો મહિમા કરવાને દેવતાઓ આવ્યા; એટલે ત્યાં દમયંતી, સાર્થપતિ તથા તાપસો પણ કેવળીને વંદન કરવા ગયા ત્યાં તેમણે ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો કે, “પ્રતિ દિન સૂર્યના ગમના-ગમનથી આપણું જીવન ક્ષીણ થાય છે; બહુ કર્મ બારથી શુરુ એવા વ્યાપારમાં ને વ્યાપારમાં કાળ વ્યતીત થાય છે. તે જણાતો નથી; જન્મ, જરા, વિપત્તિ તથા મરણને જાણતાં છતાં પણ ત્રાસ ઉપજતો નથી અને આ મોહમયી પ્રમાદરૂપી મહિરાનું પાન કરીને જગત્ ઉન્મત્ત થયું છે.” પછી કેવળીએ પેલા તાપસો તથા સાર્થપતિ પ્રત્યે કહ્યું. “આ દમયંતી સત્ય બોલનારી મહાસતી છે અને એ અહંતાની ભક્ત છે.” પછી સર્વ કર્મ ક્ષય કરીને કેવળી મુનિ ત્યાંજ મુક્તિ પામ્યા.

ત્યાર પછી ચારણ મુનિ યશોભદ્રને દમયંતીએ પોતાના પૂર્વ ભવનો સંબંધ પૂછ્યો. તે ઉપરથી તેમણે ઉત્તર આપ્યો કે, “મમણ નામનો રાજા હતો તેને વીરમતી નામની સ્ત્રી હતી. તેઓ એકદા ગ્રામાંતરે જતા હતા, તેવામાં તેમને એક મુનિ સામા મળ્યા; એ અપચુકન થયું, એમ જાણીને તેમને તેમણે ખાર ઘડી સુધી ત્યાં રોકાવ્યા; પણ પાછળથી તેમનો કેપ શમ્યો એટલે મુનિની ક્ષમા માગી. પછી તેમની પાસેથી ઉપદેશ સાંભળી તેમણે દયાધર્મ પાળવા માંડ્યો. અનુક્રમે એ મમણ મૃત્યુ પામીને નળ રાજા થયો, અને વીરમતી અષ્ટાપદ

ઉપર ચોવીસે જિનેશ્વરને' ઉદ્દેશીને પાંચસો આયજિલની તપશ્ચર્યા કરીને તથા સુવર્ણ સીકાના દાન સહિત ઉદ્યાપન કરીને બહુ પુણ્ય ઉપાર્જન કરી મૃત્યુ પામી તે તુજ. આ પ્રમાણે તે પૂર્વે કરેલા કર્મને લીધે બાર વર્ષનો વિયોગ થયો." પછી ત્યાં જિનેશ્વરની પૂજા કરતાં રહેતાં દમયંતીએ સાત વર્ષ નિર્ગમન કર્યાં.

આ પ્રમાણે દમયંતી ત્યાં રહેતી હતી, તેવામાં એકદા કોઇએ ગુફાના ઠાર પાસે આવીને તેણીને કહ્યું. "હે સ્ત્રી ! મેં હારા પતિને અહિં પાસેજ જોયો છે; હું શીઘ્ર જઈ છું. કારણ કે સાર્થ મહાંગ માટે થોભશે નહીં." તે સાંભળી દમયંતી આરભેલું ધ્યાન સમાપ્ત કરી, પેલા પુરુષે બતાવેલે માર્ગે ચાલી; પણ વનમાં ચાલતાં તે એકલી પડી ગઈ. એવામાં એક દુષ્ટ રાક્ષસી સામી આવી, પણ તે તેણીના શીયંજ પ્રભાવથી સ્તંભી ગઈ. એટલે તેની ક્ષમા માગીને તે પોતાને સ્થાને જતી રહી. અનુક્રમે આંગળ ચાંલતાં તે તૃપાતુર થઈ; એટલે તેણીએ પોતાના શીયંજના માહાત્મ્યથી ભૂમિ ઉપર પગ પછાડીને નદી પ્રકટ કરી. તેમાંથી પાંચે રહેનારા તાપસો, પણ જળપાન કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં કરતાં તે ધનદેવ નામના સાર્થવાહની સાથે અચળપુર ગઈ; ત્યાં ગામ બહાર રહી. ત્યાં ઋતુપણુ ભૂપતિની બાચાં ચંદ્રચંદા હતી, તે દમયંતીની માસી થતી હતી, તેણીને પોતાની દાસી મારફતે જાણ મળી કે, "નગરની બહાર કોઇ દેવસુંદરીતુલ્ય રૂપવંતી સ્ત્રી આવી છે." તે ઉપરથી તેણીએ દમયંતીને તેડાવી પોતાને ઘેર રાખી. તેણીએ દમયંતીને જોળખી નહી; તેમ દમયંતીએ પણ જોળખાણ કાઢી નહી. તેણીને પૂછવામાં આવ્યા છતાં તેણીએ પોતાનું ચૂઢ વૃત્તાંત પ્રકટ કર્યું નહીં. તેપણુ ચંદ્રચંદાએ તેણીને પોતાની પુત્રીની પેઠે ગૌરવપણે રાખી. તે પણ માસીની આજ્ઞાથી નિરંતર દાન દેવાનું કામ કરતી. એકદા પિંગળ નામના ચોરને વધસ્થાને લઈ જતો જોઈને દમયંતીએ

તેને દયા આણી છાડાવ્યો, એટલે સુભદ્રાએ તેને તેણીને સોંપ્યો; તે ચોરને દમયંતીએ ઝોળાયો. તે વસંત સાર્થપતિનો સેવક હતો. તેને દમયંતીએ પ્રશ્ન કર્યું. તેણે તેનો ઉત્તર આપ્યો કે, “જ્યારે તમે તાપસપુરમાંથી એકલાં જતાં રહ્યાં, ત્યારે સાતમે દિવસે સાર્થપતિએ આહાર લીધો. એકદા ઉત્તમ રત્ન સુવર્ણ પ્રમુખતું લેટણું આપીને તેણે કુજેર રાજાને સંતોષ્યો ને પોતે તાપસપુરને સ્વામી થયો. હવે એ વસંતશેખર એવું નામ ધારણ કરીને ત્યાં રાજ્ય કરે છે. હું ત્યાં અપમાન પામવાથી અહિં આવ્યો ને કર્મ સંયોગે મેં રાજાના મહેલની અંદર જ ચોરી કરી, તેથી આવી શિક્ષા પામ્યો. તેમાંથી તમે દયા આણી મને છાડાવ્યો.” દયાના સ્થાનક એવા તેને પછી દમયંતીએ દીક્ષા લેવાતું કહ્યું તે પ્રમાણે તે લઘુકર્મી જીવે દીક્ષા શ્રદ્ધા કરી.

એવામાં હરિમિત્ર નામનો કુંડિનપૂરનો બ્રાહ્મણ રાજાની રાજ લઇને અંદ્રયશા પાસે આવ્યો; ત્યાં અંદ્રયશાએ પોતાના કુંડળ સંબંધીઓના કુશળ સમાચાર પૂછ્યા, એટલે તેણે કહ્યું. “નળ અને કુજેર બંને બાઇઓ છુત રમ્યા, તેમાં નળ હાર્યા, તેથી પોતાની પ્રિયા દમયંતીને લઇને તે વનમાં ગયા, ત્યાં પણ તેણીને એકલી સૂતી મૂકીને પોતે અન્યત્ર જતા રહ્યા. આવાં વૃત્તાંતથી ભીમ રાજા અને પુષ્પદંતી રાણી બહુ દુઃખી થયાં છે. તેમણે મને એ બંનેની શોધમાં મોકલ્યો છે. હું દેશે દેશ ગામે ગામ ફરીને અહિં આવ્યો, પરંતુ મેં તેમને ક્યાંય દીઠાં નહીં.” આ સાંભળી અંદ્રયશાએ બહુ રૂદન કરવા માંડ્યું ને રાજકુળ પણ વિલાપ કરવા લાગ્યું. પછી ક્રુધાતુર થયેલો એ હરિમિત્ર વિષ્ણુ દાનશાળાને વિષે ગયો, કે ત્યાં અંદ્રયશાની આરાધી દમયંતી દાન દેવી હતી; ત્યાં તેણે દમયંતીને દીઠી; એટલે તે બહુ ચકિત થઇ તેણીને નમન કરીને બોલ્યો. “હે દમયંતી! હું ત્હારા માટે ફરી ફરીને શાક્યો, પણ મેં તને ક્યાંય દીઠી નહીં. આહા! રત્ન તો ઘરમાં જ હતું ને હું મુઠ

તને શોધવાને આખી પૃથ્વી ફરી આવ્યો. પછી તેણે દમયંતીની વાત રાજાને તથા તેની રાણી જે દમયંતીની માસી થતી હતી, તેણીને નિવેદન કરી હર્ષ પમાડ્યા. સર્વેના ગોઠનાં આંસુ તે હર્ષનાં આંસુ થયાં, અને દમયંતીનો યશવાદ ગવાયો. ચંદ્રયશા શીઘ્ર દાનશાળાને વિષે ગર્હ; ત્યાં દમયંતીને ગાઢ આલિંગન હર્ષ કહેવા લાગી. “મને ધિક્કાર છે ! કે મેં તને મ્હારી બાણેજ થતીને બોળખી નહીં ! હે પુત્રી ! તેં પણ આત્માને ગોપવી રાખી શા સારૂ મને છેતરી ?” આમ કહી તે તેણીને પોતાને મહેલ લઈ આવી. અને તેણીને સુગંધી જળ વડે સ્નાન કરાવ્યું; અને હુકુળ વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. પછી તેણીનો હાથ બાહીને તેણીને ચંદ્રયશાએ પોતાની પાસે બેસારી. રાજાના પૂછવા ઉપરથી દમયંતીએ રહતાં રહતાં પોતાને રાજ્ય મુઠવું પડ્યું તે વૃત્તાંત કહી બતાવ્યો. તેણીના આંસુ લૂછતાં લૂછતાં રાજા બોલ્યો. હે પુત્રી ! એમાં લેશ પણ ગેદ કરવાનું પ્રયોજન નથી; કર્મની ગતિજ એવી છે.” આમ કહે છે તેવામાં આકાશમાંથી કોઈ દેવે ત્યાં આવીને દમયંતીને વંદન કરીને કહ્યું. “હે દમયંતી ! તેં જેનો વધ થતો અટકાવ્યો, અને પછી પ્રતિબોધ પમાડી જૈનમતને વિષે દીક્ષા લેવરાવી. તે હું પિંગળ ચોર; દીક્ષા લીધા પછી સ્મશાનને વિષે પ્રતિમા પછે રહ્યો હતો, તે ત્યાંથી મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગને વિષે દેવતા થયો છું; આ સર્વે ત્હારો પ્રસાદ છે. તું ચિરકાળ જય પામ.” એમ કહી તેણે સાત ઠેાટી મુવર્ણની ત્યાં વૃષ્ટિ કરી. તે જોઈ ‘એ સર્વે જૈન ધર્મનો પ્રભાવ છે’ એમ જાણી રાજા તથા અન્ય લોકોએ જૈન ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી હરિમિત્ર વિષે રાજાને કહ્યું. “દમયંતી અહિં ચિરકાળ રહી છે. હવે તેણીને તેણીના પિતાને ત્યાં મોકલો.” તે ઉપરથી રાજાએ તેણીને સેના સહિત કુંડિનપુર મોકલી; એટલે પુત્રીને આવતી જાણી તેણીના માતા પિતા (ભીમ રાજા તથા તેની રાણી) સન્મુખ આવ્યાં. દમયંતી માતા પિતાને ચરણે પડી સર્વને હર્ષનાં આંસુ આવ્યાં, અને પુત્રીને ઘેર લઈ ગયા. ત્યાં તેણે સાત દિવસ મુખી ઉત્સવ કર્યો.

તેને અંતે પિતાએ પુછવા ઉપરથી દમયંતીએ પોતાને વિદેશ નીકળવું પડ્યું, તેનો વૃત્તાંત કહ્યો. પછી લીમ રાજાએ કહ્યું. “હે પુત્રી ? તું અહિં સુખમાં રહે, જેમ તારો મનોરથ સિદ્ધ થશે તેમ અમે યોજના કરીશું પછી લીમ રાજાએ હરિમિત્ર પ્રાદ્યુને પાંચસો ગામ આપ્યાં ને વળી કહ્યું. “જ્યારે નજરાજા આવશે ત્યારે તને અર્ધ રાજ્ય આપીશ.

એકઠા દધિપર્ણ રાજાએ લીમ રાજાની સાથે મત્રી કરવાને અર્થે એક દૈત મોકલ્યો. તે લીમ રાજાનો સારો સત્કાર પામી કહેવા લાગ્યો. “હે દેવ ? અમારા દધિપર્ણ રાજા પાસે નજ રાજાનો એક રસોઈઓ આવ્યો છે, તેને સૂર્યપાક રસોઈ કરતાં આવડે છે. વળી તે હસ્તીને વશ કરવા પ્રમુખ કળાઓ જાણે છે.” આ સાંભળી લીમ રાજાએ દમયંતીને પુછ્યું, ત્યારે તે કહેવા લાગી “સૂર્યપાક રસોઈ તેના (નજ) વિના અન્ય કોઈ જાણતું નથી, માટે એ કોઈ ગ્રીક કે દેવે આપેલા મત્રથી પોતાની આકૃતિ ગોપવીને રહેલા તમારા જમાઈજ હશે.” તે સાંભળીને લીમ રાજાએ શિખામણ દઈને એક કુશળ દિગ્ગને દધિપર્ણ રાજા પાસે મોકલ્યો. તે તો તે કુળને જોઈનેજ એક પામી ચિતને વિષે વિચારવા લાગ્યો. “ક્યાં મુકતાફીની ભ્રાંતિ કરાવનારી દમયંતી ! ને ક્યાં દેહધારી લક્ષ્મીનો પુજ હોયની તેવો દેવ સ્વરૂપ નજરાજા ! ક્યાં આ કુત્સિત સ્થામ મુખી ફૂળડો ! ક્યાં કલ્પવૃક્ષ અને ક્યાં એરંડો ! ક્યાં આશ્લિક્ય ને ક્યાં કાચનો કકડો ! ક્યાં દમયંતી ને ક્યાં આ કુળ ! હા ! દમયંતીના સર્વ મનોરથ અને શકુનાવળી વ્યર્થ છે.” આ વખતે નજરાજા “હા ! પરીક્ષક એવા વિધિએ આવા દંપતીનો વિયોગ કરાવ્યો !” એમ કહીને વિલાપ કરવા લાગ્યો, એટલે પેલાએ પુછ્યું. “કેમ તમે નજરાજાનું નામ સાંભળીને રૂદન કરો છો ?” કુળે કહ્યું. “હું નજરાજાનો પ્રાદ્યુ છું, તેથી મને શોક થાય છે. ભાઈ ? તે આ ક્યાં કહી, તેથી નીશ્ચ તું સત્કારને યોગ્ય છે. માટે ત્યાં મહારા આવાસે.” એમ કહી

નજે પેલા દીજને પોતાને આવાસે લઈ જઈ મૂર્ચપાક રસવતી કરીને જમાડી, અને પોતાને પૂર્વે મળેલું આભરણાદિક તેને આપ્યું.

પછી તેવિત્રે વિદલ્લી નગરીએ જઈ ભીમ રાજા તથા દમયંતીને કુળજનું સ્વરૂપ કહ્યું. “તેણે મને સૂર્યપાક રસવતી જમાડી, તે સાથે એક લક્ષટંક દ્રવ્ય આપ્યું. વળી મ્હારી સાથે વાત કરતાં કરતાં તે રૂદન કરતો હતો.” આ સર્વ સાંભળીને દમયંતીએ પિતાને કહ્યું. “હે તાત! હવે તમારે વિચાર કરવાનો નથી; તે કુળજના રૂપમાં રહેલા મ્હારા પતિજ છે, એક વાર ફક્ત તેને અહિં લાવો એટલે પછી હું તેના શરીરના આકાર ઉપરથી તેને ઓળખીશ.” પછી ભીમ રાજાએ કહ્યું. “ત્યારે હું એને અહિં મિથ્યા સ્વયંવરમંડપના મિપથી જોલાવું છું.” એમ કહી મિથ્યા મંડપ રચાવ્યો; અને રાજાએને જોલાવવાને સર્વત્ર કુંકુમપત્રિકાઓ મોકલાવી. એક દૃતને કુંકુમપત્રિકા આપીને તેણે દધિપર્ણુ ભૂપતિની પાસે પણ મોકલ્યો. દધિપર્ણુને દૃતે જઈને પત્રિકા આપી તેમાં “ચૈત્ર શુદ્ધિ પંચમીને દિવસે વિદલ્લી રાજાની પુત્રી દમયંતીના વિવાહને અર્થે સ્વયંવરમંડપ રચવામાં આવ્યો છે.” એવું વાંચીને તે જોલ્યો. “લગ્નનો દિવસ હુંકંડો છે અને તે નગરનો, બહુ દૂર છે,” એમ વિચારતો તે વિધાદમાં પડ્યો. તેને જોઈ કુળજ કહેવા લાગ્યો. “હે સ્વામિન! ખેદ શા માટે કરો છો? તમારી જો ત્યાં જવાની નિશ્ચે ઇચ્છા હોય, તો, જો અશ્વ સહિત એક ઉત્તમ રથ જોડાવી મંગાવો હું સારથી થઈશ, ને મ્હારી મંત્ર શક્તિના પ્રભાવથી તમને ત્યાં જઈ પહોંચાડીશ. પાનદાની, છત્ર અને ચામર ધરનારાઓથી પરિવૃત્ત દધિપર્ણુ નૃપતિ, ઠેઠને વિષે બાંધેલા તીરના લાથાથી શોભતો સતો કુળજ સારથી સહિત રથમાં બેસીને ચાલ્યો. અશ્વના કાનમાં મંત્ર કહીને કુંજને રથ ચલાવી મૂક્યો. રથ આકાશ માર્ગે ચાલ્યો. તેવામાં દધિપર્ણુ કહ્યું. “હે કુળજ! મ્હારી પછેડી પડી ગઈ છે માટે રથને ચોલાવ કે, લઈ લેવાય”. કુળજે હસીને કહ્યું. “ટૂવ! આપની પછેડી પડી ગઈ તે સ્થળથી તો આપણે પચીસ

યોજન દૂર નીકળી આવ્યા છીએ આ તો મધ્યમ અશ્વો છે, ને ઉત્તમ હોત તો તે તેઓ એક ક્ષણમાં પચાસ યોજન આવ્યા હોત.” પછી એક કુળેલું આંખાતું વૃક્ષ માર્ગને વિષે બેઠેને રાત્રી બોલ્યો “હે કુળજી ! આ વૃક્ષ ઉપર કેટલાં ફળ હશે ?” તેણે કહ્યું “આપજ તે ફળની સંખ્યા કહો.” રાત્રીએ કહ્યું. “એના ઉપર અઢાર હજાર ફળ છે” તે ઉપરથી કુળજે મુષ્ટિધાતથી સર્વ ફળ પાડી નાંખીને ભૂમિ ઉપર પડેલાં તે ગણી નેયાં, એટલે બરાબર તેટલાંજ યથા રહ્યાં, એટલે રાત્રીએ કહ્યું. “ને આ પ્રમાણે કોડા કરતાં જઈશું તો પહોંચવું અશક્ય થઈ પડશે.” ત્યારપછી રાત્રીએ કુળજ પાસેથી અધ્યયતન વિદ્યા શ્રદ્ધા કરી, અને તેને ફળગણન વિદ્યા આપી. હવે રથ સૂર્યની પેઠે ઉતાવળથી ચાલવા લાગ્યો. અને નગરીની બહાર આવી પહોંચ્યો, સર્વ રાત્રીઓની સાથે એને પણ ઉત્તમ ઉતારો આપ્યો; અને તેનું યથોચિત ગૌરવ કર્યું.

પછી દ્વિપથું રાત્રીને ઉતારે સૂર્યપાક રસવતી ચર્મ નાણી દમયંતીએ તે કોઈ દાસી પ્રમુખની મારફતે બિલાને વિષે મંગાવો. તે આસ્વાદન કરીને બોલી. “કુળજ નજી રાત્રીજ છે; તે ફક્ત રૂપપરાવર્તિની વિદ્યાના બળથીજ પોતાનું સ્વરૂપ બદલીને રહ્યો છે.” આમ વિચારીને તે મુખાસનમાં બેસી સ્વયંવર મંડપને વિષે આવી; ત્યાં પ્રતિહારિણી પ્રત્યેક નૃપતું વર્ણન કરવા લાગી, પણ તે દમયંતી તો તે સર્વને મૂકીને આગળ ચાલવા લાગી. ત્યારે લોકો બોલ્યા. “આને આ રાત્રી-ઓમાંથી એક પણ રૂપતો નથી, તો એ શું કરશે? એ જાણતું નથી.” એટલામાં તેણીએ સર્વને મૂકીને કુળજના કંઠને, વિષે વરમાળ આરોપી. લોકો હાહાકાર કરવા લાગ્યા. “અહો ! આ તેણે શું કર્યું ?” તેણે તો કુળજને અંગીકાર કર્યો ! “પછી દમયંતી કુળજને કહેવા લાગી “હે સ્વામિન્ ! મેં આપને આજણ્યો છે; આપનું સ્વરૂપ હવે પ્રગટ કરો. આપ તો આશ્ચર્યજનક છો.” એ સાંભળીને તેણે પોતાનું મૂળ રૂપ પ્રગટ તોના કંપવૃક્ષ છે.” એ સાંભળીને તેણે પોતાનું મૂળ રૂપ પ્રગટ કર્યું. તે વખતે દમયંતીએ લગ્નથી નીચું જોયું; લીમ રાત્રીએ

તેને (નળ રાજાને) આસન ઉપર બેસારી અંજળી બેઠીને કહ્યું.
 “આ મહાર્જું રાજ્ય તમારું છે; દુઃખ ટળીને હવે સર્વ સંપત્તિ
 પ્રાપ્ત થઈ છે, માટે તમે તેનો યથાર્થ ઉપભોગ કરો; અમે તો
 તમારા આ દેશના સેવા કરનારા છીએ ” તે વખતે વળી દધિ-
 પર્ણ પલ્લુ સંપ્રાંત થઈ નમન કરી નળને કહેવા લાગ્યો. “હે
 રાજા! મેં અજ્ઞાનપણથી તમારી પાસે રસોઈ કરાવવાનું નીચ
 કાર્ય કરાવ્યું છે, માટે મારો અપરાધ ક્ષમા કરજો ”

એકઠા કોઈ દેવે આકાશ થકી આવીને હમયંતીને કહ્યું.
 “હે દેવિ ! તને યાદ છે ? હું વનમાં તાપસ હતો, ત્યાં તે
 મને પ્રતીજ્ઞાધીને સમકિત મૂળ બારમત ગ્રંથો કરાવ્યાં હતાં.
 એ હું તાપસ અનુક્રમે ચારિત્ર લઈને સૌધર્મ દેવલોકે કેસર
 નામનો દેવતા થયો છું. હમણાં ઉપકારિણી જાણીને અહિં
 આવ્યો છું. તું મહારી ધર્મશુર છે, માટે તને હું નમન કરું
 છું.” એમ કહીને તે દેવતા ત્યાં સાત કોટી સુવર્ણની વૃષ્ટિ
 કરી પોતાને સ્થાને ગયો.

હવે સર્વ રાજાએ મળીને નળનો રાજ્યાભિષેક કર્યો;
 પછી નળ રાજા બેહુ સૈન્ય લઈને કોશલ નગરી ભણી ચાલ્યો;
 ત્યાં જઈ રૂત મોકલીને કુબેરને કહેવરાવ્યું કે, ‘ હવે તું મારી
 સાથે દૂત મમ; નહિ તો હું તને હણીશ. ” એ ઉપરથી કુબેર
 તેની સાથે દૂત રમ્યો; તેમાં તે હાર્યો, એટલે નળ રાજાએ પોતે
 પોતાનું રાજ્ય ગ્રહણ કર્યું અને કુબેરને સુવરાજ્ય કર્યો.

એટલામાં એકઠા નિપદ્ય રાજા જે મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગમાં
 જેવતાં થયો હતો, તેણે સ્વર્ગ થકી આવીને કહ્યું, “હે નળ !
 રાજ્યને અંતે નરકગતિ છે, માટે હવે સંયમ ગ્રહણ કર ” તે
 ઉપરથી નળરાજાએ પુષ્કર નામના પુત્રને રાજ્ય સોંપ્યું; અને
 હમયંતી સહિત દીક્ષા લીધી. અંતે અનશન કરીને સ્વર્ગને
 વિષે કુબેર નામનો દેવતા થયો. હમયંતી પણ દીક્ષા પાળીને
 કુબેરની સ્ત્રી થઈ, ને ત્યાંથી વસુદેવની પત્ની કનવતી થઈને
 અંતે મુક્તિએ ગઈ. નળે પણ સ્વર્ગથી અવીને મનુષ્ય લોકમાં
 આવી ત્યાંથી અનુક્રમે મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યો ઇતિ હમયંતીની કથા.

દમયંતીની કથા

દમયંતી અને રાક્ષસ
શ્રી મેધજી દીરાજીના સોજન્યથી

પુષ્પચુલા

નિત્ય ભાવપૂર્વક ગુરુ મેવા કરનાર પ્રાણી અંધરથ માફ મળવે છે.

ગંગા નદીના તટ પર પુષ્પભદ્ર નામે નગર હતું. ત્યાં પુષ્પકેતુ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને પુષ્પાવતી નામે રાણી હતી. તે રાણીને એકઠા બે બાળક સાથે પ્રસન્ધ્યા. તેમાં એક પુત્ર હતો અને બીજી પુત્રી હતી. તે બંનેનાં નામ પુષ્પચુલ અને પુષ્પચુલા રાખ્યાં હતાં સાથે રમત ગમત કરતાં અને મોટાં થતા તે બંને બાળકોને બોધને રાજાને એકવાર વિચાર થયો કે બે બાળકો લગ્નના કારણે જુદા પડશે તો તેઓનો સ્નેહ ખંડિત થતાં તેઓ મુંઝાઈને મૃત્યુ પામશે-જુરી મરશે. વળી હું પણ તેઓનો વિયોગ સહન કરી શકીશ નહિજ. એટલા માટે તેઓ બંનેનો પરસ્પર લગ્ન સંબંધ કર્યો હોય તોજ ઠીક થાય એવા વિચારે તેણે રાજ સભામાં મંત્રીને સર્વ સંમુખ પ્રકટપણે પૂછ્યું કે “અંતપુરમાં જે રત્નો ઉત્પન્ન થાય તેનો સ્વામિ કોણ ?” મંત્રીએ જવાબ દીધો જે “આપજ તેના સ્વામિ ઠહેલાઓ.” આ ઉપરથી તેણે મુત્ર મુત્રીનો પરસ્પર વિવાહ કર્યો : આ વર્તમાન વ્યવહાર વિરૂદ્ધ કૃત્યથી રાણી ધણોજ એક પામી, તેથી વૈરાગ્ય પામીને મૃત ધારણ કર્યું ; તિવ તપશ્ચર્યા કરીને તેરાણી મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગને વિષે દેવતાપણે ઉત્પન્ન થઈ. પુષ્પકેતુ રાજા પણ મૃત્યુ પામ્યો ; પછી પુષ્પચુલે રાજ્ય પદ ધારણ કર્યું.

હવે પુખ્પાવતીનો છવ દેવતાપણે અવધિજ્ઞાન વડે સ્વપુત્ર પુત્રીના અઘટિત લગ્ન સંબંધને જાણી તેનું નિવારણ કરવાને માટે તેણે પુખ્પચુલાને (નિદ્રાને વિષે) નારકીના દેખાવો દેખાડવા માંડયા. તે જોઈને તેણી ભયભીત થઈ ને જાગી ઉઠી. પતિ પાસે જઈને તેણે સર્વ વાત નિવેદન કરી. રાજાએ પણ ભયશ્રાંત થઈને શાંતિ પૌષ્ટિક પ્રમુખ ઉપાય કરાવ્યા. પરંતુ તે દેવે તો હંમેશાં નારકીના વિવિધ સ્વરૂપો દેખાડવાજ માંડયા; તેથી રાજાએ સર્વ ધર્મના આચાર્યોને બોલાવીને તે વિષે ખુલાસો પૂછ્યો. તે ઉપરથી કોઈ કહે કે નારકીનું સ્વરૂપ ગર્ભ-વાસ-જેવું હોય, તો કોઈ ખીજે કહે કે નારકીમાં તો, અતિવદારિદ્રય હોય, તો વળી કોઈ ત્રીજે એમ જણાવે કે ત્યાં તો નરી પરતંત્રતાજ હોય, પરંતુ આ સર્વમાં કોઈનું કહેવું શેણીને 'વ્યાજળી લાગ્યું' નહીં. રાજાએ છેલ્લે અનિકાપુત્ર આચાર્ય પાસે જઈને પ્રશ્ન કર્યો તે વેળા ગુરૂએ ઉત્તર આપ્યો કે " પહેલી નરકે જંઘન્ય દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટિ એક સાગરોપમની, ખીજીએ જંઘન્ય એક સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ ત્રણ સાગરોપમની, ત્રીજીએ જંઘન્ય ત્રણ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ સાત સાગરોપમની, ચોથીએ જંઘન્ય સાત સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ દશ સાગરોપમની, પાંચમીએ જંઘન્ય દશ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ સત્તર સાગરોપમની, છઠીએ જંઘન્ય સત્તર સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ બાવીશ સાગરોપમની તેમજ સાતમીએ જંઘન્ય બાવીશ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતી છે. સાતે નારકીને વિષે ક્ષેત્ર વેદના તેમજ પ્રહરણ વેદના વિના શરીરથી અન્યોન્ન્યકૃત વેદના છે. વળી પહેલી પાંચને વિષે પ્રહરણકૃત વેદના પણ છે. પહેલી ત્રણને વિષે પરમાધામિકૃત વેદના પણ છે. અર્થાત્ પહેલી ત્રણમાં પાંચ પ્રકારની, ચોથી પાંચમી વિષે ત્રણ પ્રકારની, તેમજ છઠી સાતમી વિષે બે પ્રકારની વેદના છે." ગુરૂનાં વચનો સાંભળી રાજાએ પૂછ્યું કે " આપે તે કેમ જાણ્યું ?" આચાર્યે ઉત્તર આપ્યો કે " જીનેશ્વરે કહેલા આગમથી સર્વ

નરકોદિ સ્વરૂપ સમજાય છે.” તે વેળા પુષ્પચુલાએ પૂછ્યું જે
 “હે ભગવન્! નરક ગતિ કયા કર્મથી પમાય છે?” શુરૂએ
 ખુલાસો કર્યો કે “મહા આરંભથી, મહા પરિશ્રદથી, ગુરુનિંદાથી,
 પંથેન્દ્રિય જીવના ઘાતથી અને માંસ ભક્ષણથી જીવ નરક ગતિ
 પામે છે. સ્વર્ગના સુખ સંબંધી પ્રશ્નોત્તરમાં પાપંડીઓએ જણા-
 વ્યું જે “ઉત્તમ પદવાન, શ્રેષ્ઠ પટકુળ, અનુકુળ વાહન વિગેરેની
 પ્રાપ્તિ એજ સ્વર્ગ કહેવાય. શુરૂએ કહ્યું કે “સમ્યક્ પ્રકારે
 આરાધેલો એવો બાર વ્રત રૂપ ગૃહસ્થ ધર્મ કે પાંચ મહાવ્રત
 રૂપ યતિ ધર્મ તેના સેવનથી બાર દેવલોકના સુખ પ્રાપ્ત થાય
 છે. સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે, પહેલા સૌધર્મ દેવલોકમાં બત્રીસ
 લાખ વિમાન, ત્રીજા સનતકુમાર દેવલોકમાં બાર લાખ વિમાન
 ચોથા મહિંદ્ર દેવલોકમાં આઠ લાખ વિમાન, પાંચમા વ્રક્ષદેવ-
 લોકમાં ચાર લાખ વિમાન, છઠ્ઠા લાંતક દેવલોકમાં પચાસ હજાર
 વિમાન, સાતમા મહાશુક દેવલોકમાં ચાલીસ હજાર વિમાન,
 આઠમા સહસ્રાર દેવલોકમાં છ હજાર વિમાન, નવમા આનત
 અને દશમા પ્રાણુત એ દેવલોકમાં મળીને ચારશે વિમાન,
 તેમજ અગીઆરમા આરણ અને બારમા અચ્યુત એ બે દેવ-
 લોકમાં મળીને ત્રણસે વિમાન છે. શ્રેષ્ઠ સુકૃદંતું ધારણ કરવું,
 ઉજવળ અને ચંચળ કુંડળાદી આભૂષણો પ્રાપ્ત થવાં અને ઐશ-
 વત હસ્તિ પર સ્વારી કરવી એ ઇંદ્રની શિદ્ધિ સમાન છે”

રાણીએ પ્રતિબોધ પામી દીક્ષા માટે રાજા પાસે આજ્ઞા
 માગી. રાજાએ કહ્યું “તહારો વિયોગ હું ક્ષણ માત્ર પણ સહી
 શકીશ નહિ; માટે દીક્ષા લેઈને તું ઘરમાં રહે અને શુદ્ધ આહાર
 ગ્રહણ કર.” પતિનું વચન અંગીકાર કરીને તેણીએ દીક્ષા લીધી.
 પતિગૃહે રહી બેતાળીશ દોષ રહિત આહાર લેવા લાગી.

શાસ્ત્રના ઉપયોગથી “મ્હોટો દુષ્કાળ પડશે.” એવું જાણ્યા
 છતાં અન્નિકા પુત્ર આવ્યાઈ અશક્તિને લીધે અન્ય દેશ વિહાર
 કરી શક્યા નહિ પુષ્પચુલા શુરૂને શુદ્ધ આહાર પાણી લાવી આપતી.
 ઉત્તમ સેવા ધર્મને લીધે ક્ષાપક શ્રેણીએ ચઢવાથી એ મહાસતીને

કેવળજ્ઞાન થયું; તોપણ તેણીએ શુરની વૈયાવચ્ચ ત્યજી નહિ. એકઠા વરસાદ આવતો હતો ત્યારે પણ તેણીએ શુરને આહાર આપી આપ્યો; ત્યારે શુરએ પૂછ્યું કે “હે શત શાની વત્સે? વરસાદ છતાં તેં આહાર કેમ આપ્યો?” તેણીએ કહ્યું કે, “જ્યાં જ્યાં અચિત્ત અપકાય (પાણી) હતું ત્યાંથી યત્ને કરીને હું લઈ આવી છું.” શુરએ કહ્યું કે “તેં અચિત્ત પ્રદેશ કેવી રીતે જાણ્યો? ઉત્તર-“આપના પ્રસાદથી.” શુરએ પૂછ્યું કે “એ જ્ઞાન પ્રતિપાતિ છે કે અપ્રતિપાતિ છે?” ઉત્તર “અપ્રતિપાતિ-કેવળજ્ઞાન.” (સ્થિર રહે તેવું) એવું જાણીને શુરએ ઉઠી ઉભા થઈને મિથ્યાદુષ્ટત્વ કહ્યું. “અહા, મહેં કેવળીની આશાતના કરી!” એમ વારંવાર કહીને આત્માની નિંદા કરી. પછી સાધ્વીને તેમણે પૂછ્યું કે “હું સિદ્ધિ પામીશ કે નહિ?” ઉત્તર મળ્યો કે “આપશ્રીને ગંગા નદી ઉતરતાંજ કેવળજ્ઞાન થશે” પછી તેણી મોક્ષે ગઈ. ઇતિ શ્રી પુષ્પચુલાની કથા.

પ્રભાવતી

નિત્ય દેવ સેવા કરનાર પ્રાણી પ્રભાવતીની જેમ જરૂર મોક્ષ પામે છે.

સિંધુ પ્રદેશનાં આબૂપણ્ડરૂપ વીતલય નામના નગરને વિષે ઉદયન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને એકા રાજાની પુત્રી પ્રભાવતી નામની પટ્ટરાણી હતી. તે નગરમાં કુમારનંદી નામનો વિષય હોણી સોની રહેતો હતો. તે સોનીને એકઠા બે દેવીઓનાં દર્શન થયા તે વખતે તેણે તે દેવીઓને પૂછ્યું કે આપ કોણ છો ? ” દેવીઓએ ઉત્તર આપ્યો કે, “ અમે પંચશીલદ્રીપમાં રહેનારી હાસા અને પૃહાસા નામની દેવીઓ છીએ. જો તારે અમારી સાથે લગ્નની ઇચ્છા હોય તો તું અમારે ત્યાં આવ અને અમારો પતિ થા.” એવું કહીને તે દેવીઓ ગઈ. તેઓના ગયા પછી તે સુવર્ણકાર પણ તેઓનો પતિ થવાની ઇચ્છાએ કાંઈ પુરૂષની સંગાથે નાવમાં બેસીને સમુદ્રમાં આવ્યો. રસ્તે તેણે સોળતીને પૂછ્યું કે, મહેને હાસા-પૃહાસા દેવીઓનો યોગ કેવી રીતે થશે ? ” પેલા સોળતીએ ઉત્તર આપ્યો કે “ સામે દેખાતા પર્વતને કાઠે એક મોટું વૃક્ષ છે તેની હેઠળ નાવ જાય કે તુરત જ સાહસિક થઈને શાખાને હસ્તવટ્ટે ગૂંહણ કરી રાખે, અને પછી રાત્રે ત્યાં ભારંડ પક્ષી વિશ્રામાયે આવે છે તેના ચરણે વળગી રહે તે ત્યાં મૃત્યુ પામીને તે દેવીઓનો

તે ઇચ્છિત સ્થળે પહોંચ્યો ત્યાં પેલી દેવીઓએ તેને કહ્યું કે
 “અમારે તહાનું તહારા દેહે કામ નથી.” એમ કહીને દેવીઓએ
 તેને પાછો તેને ઘેર મૂક્યો. ત્યાં મોનીએ અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો
 એટલે મૃત્યુ પામીને તે વ્યંતર થયો.

હવે પેણી સોળતી કે જેનું નામ નાગીલ હતું તેનું નાવ
 સમુદ્રમાં લાંગી ગયું. પરંતુ તે નાગીલ તો તરી જઈને બહાર
 નીકળ્યો. પછી તેણે પ્રવળ્યા ગૃહણ કરી તપશ્ચર્યા કરી મૃત્યુ
 પામીને તે બારમે દેવલોકે દેવતા થયો.

હવે એમ બન્યું કે તેજ બારમા દેવલોકના દેવતા નંદી-
 શ્વર દ્વીપે યાત્રાર્થે ગયા, ત્યાં તેમાં પેણી નાગીલ જે મૃત્યુ
 પામી દેવ થયો હતો, તેણે ગળે મૃદંગ બાંધીને આવેલ વ્યં-
 તર દેવ (મૂળ સુવર્ણકાર) ને ઓળખ્યો અને પૂછ્યું. “તું વ્યં-
 તર થયો? તને આમ શાથી થયું?” તેણે ઉત્તર આપ્યો કે
 “હું બહુ દુઃખમાં આવી પડ્યો છું, મહેને આ મહા કષ્ટ થકી
 તાર.” પેણી દેવતાએ તેને કહ્યું કે “જે તું દેવાધિદેવની નવીન
 પ્રતિમા કરાવીને ગોશીર્વ ચંદન આદિથી તેની ઉત્તમ પ્રકારે
 પૂજા કરીને ફરી અન્ય સ્થળે પણ તેની ઉત્કૃષ્ટ રીતે
 સ્થાપના કરાવે તો તહારો આ કર્મથી નિસ્તાર થાય.” એ
 સાંભળીને વ્યંતરે એમ કયું અને તેજ પ્રતિમાને તેણે કોઈ
 વહાણવાળાને વીતલય નગરે પહોંચાડવા કહ્યું. તેણે તે પ્રતિમા
 પ્રભાવતી રાણીને અર્પણ કરી તે પ્રતિમાની પ્રભાવતી રાણીએ
 બહુ કાળ પર્યંત પૂજા સેવા કરી. છેવટે રાણીએ પોતાનું
 મૃત્યુ નળુક આવું બાણીને પ્રતિમાને તેણીએ પોતાની એક
 કુમડી દાસીને પૂજન કરવા અર્થે લખાવી. તે દાસી પણ
 વિશેષ પ્રકારે તેનું પૂજન કરવા લાગી. રાણીને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન
 થયો, તેથી તેણીએ શ્રી મહાવીર પ્રભુ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને
 પછી તેણીને જીવ સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતાપણે ઉત્પન્ન થયો,
 ત્યાંથી તે ભોક્ષપદ પ્રાપ્ત કર્યો. ઇતિ, શ્રી પ્રભાવતીની કથા.

પદ્માવતી

શીયળ માટે પ્રાણ અર્પણ કરનાર પ્રાતઃસ્મરણીય સોળમી સતી પદ્માવતીને જોડેલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો ઓછો છે.

પદ્માવતી અંધા નગરીના દધિવાહન રાજાની રાણી હતી. તેને વસુમતી (ચંદનબાળા) નામની એક પુત્રી હતી.

આ દધિવાહન રાજા સામે કૌશાંબી નગરીના રાજા શતાનિકને કંઈ દુશ્મનાવટ હોવાથી એકદા તે અચાનક મોટું લશ્કર લઈને અંધાનગરી ઉપર ચડી આવ્યો. મહા ભયંકર યુદ્ધ બન્યું. લડાઈમાં બંને પક્ષની મોટી ખુવારી થઈ. અંતે દધિવાહન રાજાનું લશ્કર હારી ગયું. રાજાને પોતાનો જીવ બચાવવા નાસી જવું પડ્યું. અંધાનગરીમાં ચોમેર લુટફાટ ચાલી રહી. એ વેળા રાણી પદ્માવતી અને રાજપુત્રી વસુમતી એક લશ્કરીના હાથમાં સપડાઈ ગયાં. તે સીપાઈ તેમને પોતાના ઘર તરફ લેઈ ચાલ્યો. રસ્તે જતાં અતિ સુંદર સ્વરૂપને લીધે તે વિપયાંધ ત્રીપાઈની રાણી તરફ કુદ્દષ્ટિ થઈ. રાણીને તે કહેવા લાગ્યો—“હે સુંદરી ! હું ત્હને મ્હારી શ્રી કરવા ઇચ્છું છું. માટે મ્હને તું ત્હારા લગ્યાર તરીકે કબુલ કર.”

સીપાઈની આવી કુશીળ વાણી સાંભળી રાણીને કંપારી આવી તેણીએ તેને કહ્યું કે “અરે પાપીષ્ટ ! તું શું લવે છે ? ત્હને કંઈ બાન છે ? શું તું સિંહણ સમ સતી રજપુતાણીને

પાંજરામાં સપડાએલી જોઈને આવું દુઝાભર્યું જોલવાની હિંમત કરે છે કે! પણ યાદ રાખ કે તેમાં તું જય પામીશ નહિ. તારી આશા કે ઈચ્છા ધુળ મળેલીજ સમજવી. સિંહની સુચના કેય, નાગના મસ્તકપરનો મણિ, મરદનું મસ્તક, કંબુસનું ધન, અને સતી સ્ત્રીના પયોધર તેઓ જીવતા છતાં કદી પણ હાથ આવેજ નહિ. એટલે કે જ્યાં સુધી મહારા દેહમાં જીવ છે ત્યાંસુધી તો તું કશી પણ આશા રાખતોજ નહીં મહારા હાથમાં જો કાંઈપણ ચાન્દ્ર હતે તો તું આટલું જોલી પણ થકતે નહિ તેજ વેળા ત્હને કંઈપણ સુદર પ્રસાદ ચખાડી સ્ત્રીભજનો ચમત્કાર પણ દેખાડતે; અને ત્યારેજ ક્ષત્રીયાણીના અપમાનનો ત્હને બદલો મળતે અને અનુભવ થતે. પણ આં અહીં તો સમયનીજ બલીહારી છે કે હમણા તું મનસ્વીપણે કાવે તેમ જોલી થકે છે. સમય પરત્વે રજપુતાણી પોતાનો ધર્મ સાચવવા માટે પ્રાણની પણ કશી દરકાર કરતી નથી, તેની કદાચ ત્હને ખબર પણ નહીં હોય, તો હવે તે સમજ જજે. બલે ત્હારે જે હુ.જો દેવા હોય તે દે, પરન્તુ મહને તેની બીલકુલ દરકાર નથી.”

। આ પ્રમાણે તેનું જોલવું સાંભળ્યા છતાં તે લંપટ દુરાચારી મનુષ્ય સમજ્યો નહિ. પોતાની બદવૃત્તિ હાંસલ કરવા સારૂ પ્રીતિ પછી ભય-છલ-બળના પ્રયોગ અજમાવવાની હેઠ સુધી તે ગયો. એવા પાપી યતનના પરિણામે સતીએ અન્તે બીજો ઉપાય નહિ જણાવાથી હાંત વચ્ચે જીભ કરડીને આત્મ હત્યા કરી, અખંડ શીયળ સાચવી, પરલોકગમન કર્યું. પેલો વિધ્યાંખ તો હાથ ઘસતોજ જોઈ રહ્યો ધન્ય છે એ શીયળવતી સતી દેવીસ્વરૂપ પદ્માવતીને કે જેણે સ્વધર્મના રક્ષણ માટે પ્રાણની પણ પરવા નજ કરી. ઇતિ પદ્માવતીની કથા.

સમાપ્ત.